

**ULUSLARARASI REJİM KURAMINA GÖRE ULUSLARARASI İLETİŞİM
DÜZENİNİN ANALİZİ**

Işlay KARSLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Danışman: Doç.Dr. Elif TOPRAK

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
(Haziran, 2020)

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İşılay KARSLI'nın "Uluslararası Rejim Kuramına Göre Uluslararası İletişim Düzeninin Analizi" başlıklı tezi 01 Haziran 2020 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Öye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Elif TOPRAK

Öye : Prof. Dr. Tayyar ARI

Öye : Dr. Öğr. Üy. Gürsel GÜR

Doç. Dr. Mustafa KARACA
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

FINAL APPROVAL FOR THESIS

This thesis titled “The Analysis of International Communication Order according to International Regime Theory” has been prepared and submitted by Işlay Karşı in partial fulfillment of the requirements in “Anadolu University Directive on Graduate Education and Examination” for the Degree of Master of Science in International Relations Department has been examined and approved on 01/06/2020

Committee Members

Signature

Member (Supervisor)	: Doç.Dr.Elif TOPRAK
Member	: Prof.Dr.Tayyar ARI (Uludağ Üniversitesi)
Member	: Dr.Öğr.Üy.Gürsel GÜR

Doç.Dr.Mustafa Karaca
Director Graduate School of
Anadolu University

ÖZET

ULUSLARARASI REJİM KURAMINA GÖRE ULUSLARARASI İLETİŞİM DÜZENİNİN ANALİZİ

Işıl KARSLI

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Uluslararası İlişkiler

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran, 2020

Danışman: Doç.Dr. Elif TOPRAK

Uluslararası rejim kuramı, üst otoritenin olmadığı uluslararası politikada aktörlerin karşılıklı olarak üzerinde uzlaşılan düzenleyici unsurlarla birlikte işbirliğinin mümkün olduğunu varsaymaktadır. İlkeler, normlar, kurallar ve karar alma süreçlerini kapsayan bu düzenleyici unsurlar, anarşik bir yapıda olan uluslararası politikada düzenin sağlanması için kullanılan araçlardır. İşbirliği temelli rejimler, üç farklı yaklaşımı içermektedir. Liberal rejim yaklaşımı, karşılıklı bağımlılığın olduğu bir dünyada ortak çıkarların varlığı ile rejimlerin kurulabileceğini öne sürmektedir. Ortak çıkarlar ve maliyetlerin en aza inmesiyle birlikte rejimler, uluslararası politikadaki sorunlu alanlar için bir çözüm olabilmektedir. Güç temelli bir yaklaşım olarak realist kuram ise işbirliğine liberaller kadar sıcak bakmamaktadır. Bunun sebebi realistlerin sahip olduğu, uluslararası politikada çatışmanın ve rekabetin kaçınılmaz olduğu düşüncesidir. Fakat koordinasyon sorununun olduğu alanlarda rejimlerin oluşmasını desteklemektedirler. Bilişsel yaklaşım ise rejimlerin oluşmasını bilgi toplulukları ile açıklamaktadır. Uluslararası aktörlerden oluşan bilgi topluluklarının rejimler yoluyla sistemi değiştireceğini düşünmektedirler. Telekomünikasyon, internet, posta ve fikri mülkiyet uluslararası iletişim düzeninin unsurları olup, her biri kendi içinde belirli ilkelere, kurallara ve kuruluşlara sahiptir. Bu durum da uluslararası iletişimde birtakım rejimlerin olduğunu destekler niteliktedir. Çalışmada, uluslararası iletişim rejimleri telekomünikasyon rejimi, internet rejimi, posta rejimi ve fikri mülkiyet rejimi olarak ayrı incelenmiş ve sahip oldukları düzenleyici unsurlar uluslararası rejim teorisinin realist, liberal ve bilişsel yaklaşımlarına göre tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Rejim kuramı, uluslararası iletişim, uluslararası iletişim rejimi, telekomünikasyon

ABSTRACT

THE ANALYSIS OF INTERNATIONAL COMMUNICATION ORDER ACCORDING TO INTERNATIONAL REGIME THEORY

Işıl KARSLI

Department of International Relations

International Relations

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, June, 2020

Supervisor: Assoc.Prof.Dr. Elif TOPRAK

The international regime theory assumes that in international politics where there is no supreme/central authority, actors can cooperate with mutually agreed regulatory elements/mechanisms. These regulatory elements, covering principles, norms, rules and decision-making processes, are tools used to maintain order in an anarchic international environment. Cooperation-based regimes involve three different approaches. The liberal regime approach suggests that regimes can be established with the existence of common interests in a world where there is interdependence. With common interests and costs minimized, regimes can be a solution for problem areas in international politics. Realist theory, as a power-based approach, does not regard cooperation as warmly as liberals. The reason for this is the idea that conflict and competition are inevitable in international politics. However, they support the formation of regimes in areas where there is a coordination problem. The cognitive approach explains the formation of regimes with epistemic communities. They think that through social processes, epistemic communities will change the system by constructing regimes. Telecommunications, internet, postal services and intellectual property are elements of international communication, each of which has specific principles, rules and organizations. This situation supports the existence of regimes in these issue-areas. In this study, international communication regimes are explained separately as telecommunication regime, internet regime, postal regime and intellectual property regime and their regulatory mechanisms are discussed according to the realist, liberal and cognitive approaches of the international regime theory.

Keywords: Regime theory, international communication, international communication regime, telecommunication

1/6/2020

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Işıl KARSLI

1/6/2020

STATEMENT OF COMPLIANCE WITH ETHICAL PRINCIPLES AND RULES

I hereby truthfully declare that this thesis is an original work prepared by me; that I have behaved in accordance with the scientific ethical principles and rules throughout the stages of preparation, data collection, analysis and presentation of my work; that I have cited the sources of all the data and information that could be obtained within the scope of this study, and included these sources in the references section; and that this study has been scanned for plagiarism with “scientific plagiarism detection program” used by Anadolu University, and that “it does not have any plagiarism” whatsoever. I also declare that, if a case contrary to my declaration is detected in my work at any time, I hereby viixpress my consent to all the ethical and legal consequences that are involved.

Işlay KARSLI

İÇİNDEKİLER

ULUSLARARASI REJİM KURAMINA GÖRE ULUSLARARASI İLETİŞİM DÜZENİNİN ANALİZİ.....	i
JÜRİ VE ENSİTİTÜ ONAYI.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET	iv
ULUSLARARASI REJİM KURAMINA GÖRE ULUSLARARASI İLETİŞİM DÜZENİNİN ANALİZİ.....	iv
ABSTRACT	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar DİZİNİ	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1.GİRİŞ.....	1
1.1.Araştırma Soruları	2
1.2.Amaç ve Önem	3
1.3.Yöntem	4
1.4.Sınırlılıklar.....	5
1.5.Tanımlar.....	5
2.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE REJİM YAKLAŞIMLARI.....	7
2.1. Neoliberal Yaklaşım	12
2.2.Neorealist Yaklaşım	16
2.3.Bilişselci (Kognitivist) Yaklaşım	19
2.4.Rejim Yaklaşımlarının Ekonomi-Politik Eleştirisi.....	22
3.ULUSLARARASI İLETİŞİM DÜZENİ	27
3.1. Uluslararası İletişim.....	27

3.2.Uluslararası Politika ve Uluslararası İletişim	29
3.3.Uluslararası İletişim Düzeni ve Eleştiriler.....	32
3.3.1. Macbride Raporu	37
3.3.2.Maitland Raporu	38
3.4.Uluslararası İletişim Düzeninin Unsurları	40
3.4.1.Telekomünikasyon.....	40
3.4.2.Yeni bir alan : İnternet	45
3.4.3.Posta ve Fikri Mülkiyet.....	47
4.ULUSLARARASI İLETİŞİM REJİMLERİNİN ANALİZİ: REALİST, LİBERAL VE BİLİŞSEL YAKLAŞIMLAR	49
4.1.Telekomünikasyon Rejimi.....	50
4.1.1.İlkeler ve Normlar	55
4.1.2.Kurallar ve Karar Alma Süreçleri	58
4.2. İnternet Rejimi.....	65
4.2.1. İlkeler ve Normlar	67
4.2.2.Kurallar ve Karar Alma Süreçleri	68
4.2.3.İnternetin Çok Paydaşlı Yönetişiminde Etkin Olan Kuruluşlar	70
4.3.Posta Hizmetleri Rejimi.....	72
4.3.1. Dünya Posta Birliği (UPU)	72
4.4.Fikri Mülkiyet Rejimi	74
4.4.1.Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO)	76
4.4.2.Dünya Ticaret Örgütü (WTO).....	78
5.SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	88
ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR	97

TABLÖLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo.2.1. Mahkûmun İkilemi Modeli.....	14
Tablo.2.2. Uluslararası Rejimlerin İncelenmesinde Düşünce Okulları.....	21
Tablo.3.1. Küresel Haber Ajansları.....	44
Tablo.4.1. Bölgesel Yayıncılık Birlikleri.....	53
Tablo.4.2. Uluslararası Telekomünikasyon Şirketleri.....	54
Tablo 4.3. Bilgi Toplum Gündemi Eylem Planı.....	64
Tablo.4.4. Uluslararası İletişim Rejimleri.....	79

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFP	: Agence France Press
AP	: Associated Press
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
DNS	: Domain Name System (Alan Adı Sistemi)
GATS	: The General Agreement on Trade in Services (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)
GATT	: The General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
IANA	: Internet Assigned Numbers Authority
ICANN	: Internet Corporation for Assigned Names and Numbers
IETF	: Internet Engineering Task Force (İnternet Mühendisleri Görev Gücü)
IFAP	: Information for All Programme (Herkes için Bilgi Programı)
IGF	: Internet Governance Forum (İnternet Yönetişim Forumu)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IP	: Internet Protocol (İnternet Protokolü)
IPDC	: International Programme for the Development of Communication (İletişim Gelişimi için Uluslararası Program)
IRTF	: Internet Research Task Force (İnternet Araştırmaları Görev Gücü)
ISOC	: Internet Society (İnternet Topluluğu)

ITU	: International Telecommunication Union (Uluslararası Telekomünikasyon Örgütü)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
NRO	: The Number Resource Organization
NWICO	: New World International Communication Order (Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni)
RIR	: Regional Internet Registry (Bölgesel İnternet Kaydı)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TRIPS	: The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları)
UNESCO	: The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UPI	: United Press International
UPU	: Universal Postal Union (Evrensel Posta Birliği)
W3W	: World Wide Web Consortium (World Wide Web Konsorsiyumu)
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
WIPO	:World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)
WSIS	: World Summit on the Information Society (Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi)
WTO	: World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
YDBID	: Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni
YUED	: Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen

1.GİRİŞ

Uluslararası politikaya bakıldığında ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler olarak ayrıldığı görülmektedir. Temelde bu ayrım, ülkelerin ekonomik güçlerine dayanmakta ve doğrudan siyasi olarak da uluslararası politikadaki yerlerini belirlemektedir. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde, uluslararası politika devletler için bir mücadele alanı haline gelmektedir. Soğuk Savaş döneminde iki kutup arasında yaşanan mücadeleler bunun en önemli örneklerinden biridir. Fakat bu dönemde yaşanan çatışmaları sadece ekonomik ve siyasi olarak sınırlamamak gerekmektedir. İletişim alanındaki gelişmeler de, gücün bir başka yansımasıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu dönemde serbest bilgi akışı doktrini ile kendi değerlerini dünyaya yaymayı amaçlamakta, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ise buna karşı çıkarak uluslararası iletişim düzeninin değiştirilmesini ve kontrol altına alınmasını savunmaktadır. Tüm bunların yanında siyasal olarak bağımsızlıklarını yeni elde etmiş az gelişmiş ülkeler, yeni uluslararası iletişim düzenine karşı çıkmakta ve bu düzeni sömürgeci bir devamı olarak nitelendirmektedir. Çünkü ABD ve onu takip eden diğer batılı ülkeler teknolojik olarak üstünlük kurdukları az gelişmiş ülkeler üzerinde enformasyon akışını kontrol ederek dolaylı olarak sömürgeci sürdürmektedir. Uluslararası iletişim düzenine yönelik bu tartışmalar, iletişim alanyazınında eleştirel kuramlar çerçevesinde oldukça tartışılmıştır. Tartışmaların temelini, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları imkanları kullanarak, az gelişmiş ülkeler üzerinde kurdukları asimetrik bağımlılık ilişkisi ve bunun uluslararası iletişim düzenini şekillendirmesi oluşturmaktadır. Fakat iletişim düzeninin sadece eleştirel bakış açısıyla ele alınması tam anlamıyla analiz edilmesini engellemektedir. Neoliberal bakış açısını anlamak ve bununla birlikte iletişim düzenini incelemek, eleştirel yaklaşımların daha iyi analiz edilmesine olanak sağlayacaktır.

Uluslararası politika, merkezi bir üst otoritenin olmadığı anarşik yapıdadır. Bu nedenle devletler için mücadele alanı haline gelmektedir. Anarşinin olduğu bu yapıda işbirliği ve düzenin nasıl sağlanacağı konusu, uluslararası ilişkiler disiplininde farklı kuramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın temelini oluşturan rejim kuramı da uluslararası politikadaki işbirliğini merkezine almaktadır. İlkeler, normlar ve kurallar yardımı ile işbirliğinin sağlanabileceğini ve böylece rejimlerin oluşabileceğini öne sürmektedir. İşbirliğinin neden ve nasıl sağlanacağına yönelik tartışmaları neorealist,

neoliberal ve kognitivist (bilişsel) yaklaşımlardan yararlanarak yapmaktadır. Neoliberal ve neorealist yaklaşımlar uluslararası politikada anarşiyi kabul etmektedirler. Neoliberaler anarşi ortamında düzenin işbirliği ile sağlanabileceğini savunurken, neorealistler işbirliğine neoliberaler kadar hevesli değildirler. Neorealistler için önemli olan devletlerin uluslararası politikada sahip oldukları güçtür. Bunun nedeni uluslararası politikayı bir çatışma alanı olarak görmeleridir. Ancak anarşi durumunda koordinasyonu sağlamak için rejimler kullanılabilir. Neoliberaler işbirliği durumunda mutlak kazançla ilgilenirken, neorealistler göreceli kazançla bakarlar. Bu iki geleneksel kuram dışında, bilişselci yaklaşım ise farklı bir bakış açısı sunarak normatif değerlere atıf yapar. Anarşinin yarattığı belirsizliğin ancak bilgi ile aşılabileceğini savunur. Kendi içinde zayıf ve güçlü olarak ikiye ayrılan bilişselci yaklaşımda, zayıf bilişselciler neoliberal ve neorealist yaklaşımın savlarını tamamıyla reddetmeyip onları tamamlamaya çalıştığı için bu şekilde adlandırılmışlardır. Güçlü bilişselciler ise neoliberal ve neorealist yaklaşımları tamamıyla reddederler. Onlara göre devletler rasyonel aktörler değildir. Siyasi ideoloji ve değerlerin oluşturduğu kimliklere göre hareket eden yapılardır. Güçlü bilişselciler işbirliği gibi durumlarda normatif değerlere vurgu yaparak analizlerini gerçekleştirmektedirler. Ayrıca bilgiye önem atfederek, işbirliği sürecinde bilgi (epistemik) topluluklarını ön planda tutarlar.

1.1.Araştırma Soruları

Uluslararası iletişim, farklı seviyelerde ve çoklu aktöre sahip yapısı itibarıyla işbirliğinin sağlanması gereken alanların başında gelmektedir. Bu çalışmada uluslararası iletişim düzeninin, uluslararası ilişkiler disiplininde yer alan farklı rejim yaklaşımları çerçevesinde analiz edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışma çerçevesinde aşağıdaki sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır:

- 1) Uluslararası iletişim düzeni, uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin bir parçası mıdır?
- 2) Eleştirel ekonomi-politik yaklaşımlar, rejim yaklaşımlarını hangi argümanlarıyla sorgulamaktadır?
- 3) Uluslararası rejim yaklaşımları, uluslararası iletişim düzeninin farklı rejimlerini açıklamaya uygun analitik yapıya sahip midir?
- 4) Uluslararası iletişim alanında var olan rejimler nelerdir?
 - a) Bu rejimler hangi ilke ve normlara sahiptir?

b) Bu rejimler hangi kurallara sahiptir ve karar almada hangi aktörler ve karar alma mekanizmaları rol oynamaktadır?

5) Uluslararası iletişim rejimlerinde artarak süren liberalleşme eğilimi, daha eşitlikçi ve adil bir düzenin kurulmasına engel midir?

1.2.Amaç ve Önem

Uluslararası iletişim düzeni, İletişim Bilimleri alanyazınında özellikle kalkınma sorununa ve az gelişmişliğe vurgu yapan bağımlılık kuramları çerçevesinde tartışılmıştır. Eleştirel kuram ise, genel olarak iletişim düzenini neoliberal düzenin bir uzantısı olarak görmekte ve kapitalist ülkelerin sömürü alanı şeklinde yorumlamaktadır. Medya emperyalizmi ve kültür emperyalizmi kavramları çerçevesinde bu sömürü ilişkisini yapısal nedenlere dayalı olarak açıklamaya çalışmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplininin temel paradigmalarından biri olan neoliberal kurama yönelik bu eleştiriler ve uluslararası iletişim düzenini oluşturduğu varsayılan yapılar bu çalışmada; neoliberal, neorealist ve bilişselci yaklaşımları bulunan ve temel olarak liberal ekolde anılan “uluslararası rejim” kuramının temel kavram ve argümanları çerçevesinde incelenmiştir.

Uluslararası iletişimin farklı seviyelerde ve çoklu aktöre sahip (pluralist) yapısı beraberinde düzenlemeleri gerektirmektedir. Küreselleşme ile aktörlerin çeşitlenmesi ve teknolojik gelişmelerle iletişim ortam ve araçlarının sayıca artmasıyla rejimlerin oluşması kaçınılmaz olmuştur. Alanyazına bakıldığında ağırlıklı olarak telekomünikasyon rejiminin varlığından bahsedilmektedir. Fakat uluslararası iletişim sadece telekomünikasyonla sınırlanamayacak kadar geniş bir alandır. Bu çalışma ile uluslararası ilişkiler alanında yer alan rejim kuramının farklı yaklaşımları, uluslararası iletişim düzenine uygulanabilirliği yönüyle tartışılacaktır. Telekomünikasyonun dışında internet rejimi, posta hizmetleri rejimi ve fikri mülkiyet rejimi olmak üzere uluslararası iletişimin uluslararası işbirliği gerektiren farklı kulvarları incelenecektir. Disiplinlerarası olarak nitelendirilebilecek bu çalışma ile alanyazındaki mevcut eksikliğin giderilmesi hedeflenmektedir.

21. yüzyılda Uluslararası İlişkiler disiplini sadece devletlerarası diplomatik ilişkileri değil, devletlerin ekonomik yapılarını, toplumsal dinamiklerini ve bunların dünyaya yansımalarını çok boyutlu olarak incelemektedir. Uluslararası iletişim de, uluslararası politikadaki siyasal, ekonomik ve sosyal güç dengelerinin nedeni, sonucu ve aracı olarak yorumlanabilir. Güçlü devletlerin ellerinde bulundurdıkları teknoloji aracılığıyla diğer

devletleri etkilediği kaçınılmaz bir gerçektir. Çalışmada bu yönüyle Uluslararası İlişkiler disiplininde çok az ele alınan bilgi/enformasyon dengesizliği kavramı da incelenmektedir. İletişim çalışmalarında tartışılan bu dengesizlikler, genel olarak eleştirel kuram boyutuyla ve sermaye ilişkileri yönüyle ele alınmakta; küreselleşmeyle ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık, bilgi toplulukları ve ortak norm ve değerler gibi kavramları açıklamakta yetersiz kalınmaktadır.

1.3.Yöntem

Çalışmada araştırma yöntemi olarak nitel araştırma tekniklerinden “*durum çalışması*” tasarımı yapılmıştır. Durum çalışması (case-study) Türkçe alanyazında vaka çalışması veya vaka analizi olarak da anılmaktadır. Vaka analizi sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan bir teknik olup, Uluslararası İlişkiler alanında da sıklıkla başvurulmaktadır. Vaka analizleri, bir fenomeni tanımlamayı, teori geliştirmeyi ya da teoriyi test etmeyi amaçlamaktadır (Bilim, Mil, ve Yüksel, 2007, s. 187). Belli bir olayı, durumu, grup ya da kişiyi, kararları, politikaları ve kurumları merkezine alarak derinlemesine bir analiz sunmaktadır. Derinlemesine bir anlayış sunma amacı, iyi bir nitel vaka analizinin ayırıcı bir özelliğini oluşturmaktadır (Creswell, 2016, s.98). Bu derinlemesine analiz, vaka analizinin güçlü yönüken, sadece belirli bir durumu inceleyerek genelleme yapmanın zorluğu ise zayıf yönünü oluşturmaktadır.

Vaka analizlerinde veri toplama şekillerini mülakatlar, gözlemler, dokümanlar ve bilimsel eserler gibi birden çok kaynak kullanımı oluşturmaktadır (Creswell, 2016, s.105). Araştırma sürecinde bu çalışma için ilgili kitaplar, dergi makaleleri, kuruluşların resmi belgeleri ve internet siteleri, raporlar gibi “birincil ve ikincil” veri kaynakları taranmış ve betimsel olarak analiz edilmiştir.

“*Uluslararası Rejimler*” başlığını taşıyan ilk bölümde, uluslararası ilişkilerde anarşi ve işbirliği kavramları tartışılmış, alanyazında yer alan uluslararası rejim tanımlamalarına yer verilmiştir. Rejim kuramının içinde yer alan üç farklı kuramsal yaklaşım incelenmiş ve bölümün son kısmında bu kuramsal yaklaşımların ekonomi-politik eleştirisine yer verilmiştir. “*Uluslararası İletişim Düzeni*” adını taşıyan ikinci bölümde ise, uluslararası ilişkiler perspektifinden uluslararası iletişim açıklanmaya çalışılmış ve devamında

uluslararası iletişim düzeni tarihsel süreç içerisinde tartışılmıştır. “*Uluslararası İletişim Rejimleri*” adlı bölümde, uluslararası iletişim düzeninde rejim yaklaşımının düzenleyici unsurları ve aktörleri saptanmaya çalışılmış ve uluslararası telekomünikasyon, internet, posta hizmetleri ve fikri mülkiyet rejimleri incelenmiştir. Toplanan verilerin rejim kuramına göre analiz edildiği ve bulguların sunulduğu bu bölümde, uluslararası iletişim düzeni farklı yapı (rejim) ve aktörleri bağlamında derinlemesine tartışılmıştır.

1.4.Sınırlılıklar

Araştırmada, uluslararası iletişim düzeni İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında başlayan süreçle birlikte ele alınmıştır. Kuramsal çerçeve olarak uluslararası rejim yaklaşımları neoliberalizm, neorealizm ve bilişsel yaklaşımlar karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Çalışmada bahsi geçen uluslararası kuruluşlar (hükümetlerarası ve ulusaşırı); sivil toplum kuruluşları ve medya şirketleri gibi aktörler, uluslararası özelliği, kapsam/etki alanı dikkate alınarak ve 50 üzeri (50+) katılımcıya sahip olacak şekilde seçilmiş ve sınırlandırılmıştır.

1.5.Tanımlar

Uluslararası rejimler: Uluslararası ilişkileri oluşturan alanların ve aktörler arası ilişkilerin; ilke, prensip, norm ve kurallar gibi birtakım unsurlarla düzenlenmesidir. Uluslararası çevre rejimleri ve uluslararası güvenlik rejimleri gibi uluslararası politikadaki belli sorunların çözümüne yönelik oluşturulmaktadır.

Uluslararası iletişim: Telsiz, telgraf, posta, telekomünikasyon, uydu sistemleri ve internet gibi teknolojilerin yanı sıra fikri mülkiyet, televizyon, sinema ve yayıncılık gibi ulusal sınırları aşarak uluslararası etkileşime olanak sağlayan iletişim ortam ve araçlarının tamamıdır.

Uluslararası iletişim düzeni: Uluslararası iletişimin tüm alanlarında devletlerin, uluslararası kuruluşların ve ulusötesi (transnasyonel) şirketlerin oluşturduğu varsayılan ve koordinasyon sağlanan sisteme verilen addır.

Uluslararası iletişim rejimleri: Telekomünikasyon, internet, posta hizmetleri ve fikri mülkiyet alanlarında yaşanan ve yaşanabilecek sorunlara karşı uluslararası aktörler arasında üzerinde uzlaşa sağlanan ilke, norm, kural ve karar alma şekillerinin bütünüdür.

Yönetişim: Hiyerarşinin olmadığı, yönetimin devletler dışında uluslararası şirketler gibi devlet dışı aktörleri de paydaş olarak yapılan yönetim şeklidir.

Uluslararası kuruluşlar: Hükümetlerarası uluslararası örgütler ve devlet dışı, uluslararası aktörler (çokuluslu şirketler, sivil toplum örgütleri gibi) uluslararası iletişimin tüm aktörlerini kapsayacak şekilde bu çalışmada kullanılmıştır.

2.ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE REJİM YAKLAŞIMLARI

Uluslararası ilişkilerin etkileşim alanını oluşturan uluslararası sistem, yapısı gereği anarşiktir. Anarşi, kelime anlamı olarak yönetim yokluğu demektir. Karmaşa ve düzensizliği belirtmek için kullanılır (Baldwin, 1993, s.15). Uluslararası ilişkiler alanında ise anarşi, bir üst otoritenin olmaması anlamına gelmektedir. Diğer bir deyişle, devletlerin aktör olarak yer aldığı uluslararası sistemde hâkim olan ve kural koyan tek bir devletin egemen olmamasıdır. Keohane de benzer şekilde anarşiyi ortak bir yönetim eksikliği olarak tanımlamaktadır (Axelrod ve Keohane, 1985, s.226). Anarşi aslında uluslararası sistemin bir özelliğidir ve uluslararası ilişkilerin yer aldığı sosyo-politik çerçeveyi tanımlamaktadır (Evans ve Newnham, 2007, s.34). Uluslararası sistemin anarşik yapısı birçok uluslararası ilişkiler kuramının temelini oluşturmaktadır. Realizm ve liberalizm gibi geleneksel kuramların kabul ettiği ve doğal durum ile eş gördüğü anarşik yapı, kuramların farklı savlar (argümanlar) çerçevesinde şekillenmesine neden olmuştur. Bu yönüyle bakıldığında anarşi, uluslararası ilişkilerin başlangıç noktası olarak nitelendirilebilir (Evans ve Newnham, 2007, s.34). Bu çerçevede uluslararası ilişkilere hakim olan kuramlar düzenin nasıl sağlanacağı konusunda çatışma ve işbirliği odaklı farklı görüşler ortaya atmışlardır.

Düzene ilişkin tartışmalara bakıldığında geleneksel iki kuramın birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Realistlere göre doğal durumla aynı değerlendirilen anarşi durumu; çatışma, tehlike ve güvensizliği içerir. Böyle bir durumda devletler kendi bekâları için güçlü olmak zorundadırlar. Liberaller ise realistler gibi uluslararası sistemdeki anarşiyi kabul ederler fakat onlardan ayrılarak işbirliği ile düzenin sağlanabileceğini savunurlar. Bu tezin kuramsal çerçevesini oluşturan uluslararası rejim kuramı, liberal yaklaşımlar içerisinde değerlendirilmektedir. Rejim kuramı, uluslararası sistemde hakim olan anarşiye rağmen; ilke ve norm gibi birtakım düzenleyici unsurlar aracılığıyla uluslararası ilişkilerde istikrarın sağlanabileceğini savunur.

1970'lerde başlayan rejim çalışmaları, uluslararası sistemde artan karşılıklı bağımlılıkla birlikte önemli hale gelmiştir. Aslında bu yaklaşımın felsefesi ve düşünsel bir arka plan olarak işbirliği, egemen devletler arasında hukukun üstünlüğüne dayalı uluslararası bir toplum oluşturma çabalarıyla yüzyıllar öncesine, Kant ve Grotius'a kadar dayanmaktadır (Arı, 2018, s.118). Bulunduğumuz yüzyılda ise işbirliğiyle açıklanan rejimlere olan ilgi uluslararası düzen, otorite ve örgütlenme konusunda baskın fikirlere

karşı duyulan memnuniyetsizlikten kaynaklanmaktadır (Haggard ve Simmons, 1987, s.491). Rejim kavramı kuramsal olarak ilk kez 1975 yılında Ruggie tarafından açıklanmaya çalışılmıştır (İnanç, 2017, s.22). Ruggie'e göre rejim (1975), *bir grup devlet tarafından kabul edilmiş olan karşılıklı beklentiler, kurallar ve düzenlemeler, planlar, örgütsel güç ve finansal yükümlülüklerdir* (s.570). Young (1980) ise rejimleri, uluslararası politikadaki faaliyetleri düzenleyen *sosyal kurumlar* olarak tanımlar (s.332). Buradan hareketle uluslararası rejimleri belli bir konuda uzmanlaşmış kurumlar olarak nitelendirir (Young, 2012). Ona göre rejimlerin kökenlerini anlamak için uluslararası toplumda sosyal kurumların nasıl oluştuğuna bakmak gerekir (Young, 1986, s.108). Ayrıca Young rejimleri uluslararası toplum içindeki gücün yönetimi olarak da tanımlamaktadır (1980, s.331). Haas ise rejimleri *politikayı yansıtan düzenlemeler* olarak ele alır (1982, s.212). Keohane ve Nye ise rejimleri *karşılıklı bağımlılık* ile açıklamaktadır. “*Karşılıklı bağımlılık koşullarında dünya siyasetinin özellikleri nelerdir?*” sorusuna yanıt ararken rejimleri, davranışları kontrol etmek için kullanılan *kurallar, normlar ve prosedürler* olarak tanımlarlar (Keohane ve Nye, 2012, s.15). Strange (1982) rejimleri genellikle uluslararası bir kuruluş yardımıyla yürütülen uluslararası kabul görmüş düzenlemeler olarak yorumlamaktadır. Puchala ve Hopkins (1982) ise rejimleri tanımlarken, beş temel özellik ortaya koymaktadır:

- 1.Rejimler **davranışsal**dır. Yani belirlenen kurallara ve ortaya konulan normlara göre davranışlar belirlenir.
2. Rejimler **prensip ve kuralları** içerir.
- 3.Rejimlerin tanımlanma şekli, dayandığı temel **ilkelere** bağlıdır.
4. Her rejimin **aktörleri** vardır. Ulus devletler çoğu uluslararası rejimin baş aktörüdür. Fakat bunun yanı sıra, uluslararası ulus ötesi örgütler de meşru olarak rejimlere katılabilir. Somut olarak bakıldığında rejimleri uygulayanlar, konulan kurallara ve normlara uyarak bir uluslararası alt sistem oluşturan ve bir hükümetin parçası olarak çalışan bireyler ya da bürokratik kurumlardır.
- 5.Uluslararası ilişkilerde belirgin olarak şekillenmiş **her alanda** bir rejim vardır (s.246-247).

Krasner'e göre rejimler, belirli bir uluslararası ilişkiler alanında aktörlerin beklentilerinin kesiştiği noktada meydana gelen *örtük veya açık ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma süreçlerini* kapsar (Krasner, 1982, s.186). Krasner düzenleyici unsurlar olarak adlandırılan ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma süreçlerini ayrı ayrı ele almaktadır. Çünkü ona göre bu kavramlar arasında belirli bir hiyerarşi söz konusudur.

Açık ya da örtülü olarak bulunabilen ilkeler, olgulara dayanan gerçek, nedensellik içeren ve dürüst inançlar demektir. Bir başka deyişle ilkeler, uluslararası sistemde hakim olan davranış kurallarıdır. Normlar ise hak ve sorumluluklar temelinde tanımlanan davranış kalıplarıdır. Kurallar faaliyetler için özel emir ve yasakları kapsarken, karar alma süreçleri ise devletler için geçerli seçim yapma ve uygulama faaliyetleri anlamına gelmektedir. Krasner'e göre (1982) ilke ve normlar bir rejimin sabit unsurlarıdır. Rejimler uygulanırken ilke ve normları değiştirmek, rejimi ortadan kaldırabilir. Kurallar ve karar alma süreçleri uluslararası sistemde yaşanan gelişmelere göre değişiklik gösterebilir. İlkeler ve normlar rejimin temelini oluştururken, kurallar ve karar alma süreçleri ise rejimin şekli unsurlarına karşılık gelmektedir (İnanç, 2017, s.25).

Rejimler uluslararası sistemde yaşanan gelişmelere göre şekillenmektedir. Young (1980) da benzer şekilde rejimlerin statik değil, siyaset ve ekonomideki değişimlere bağlı olarak dönüşebilen sosyal ortamlar olduğunu söylemektedir (s.351). İkinci Dünya Savaşı ardından Avrupa'da başlayan devletlerarası entegrasyon süreci rejim kuramının çıkış noktası olarak değerlendirilebilir. Rejim tartışmalarının başladığı 1970'li yıllarda uluslararası sistemin yapısı da rejimlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB gibi iki büyük güç, uluslararası sistemi bir rekabet alanı olarak görmekteydi. Bu doğrultuda her iki devlet de politikalarını birbiriyle çatışma temelinde şekillendiriyordu. Fakat 1962 yılı Küba Füze Krizi ardından başlayan yumuşama (detant) dönemi, uluslararası sistemde birtakım değişimlere neden olmuştur. Bu dönemde her iki güç de çatışmanın getireceği tehlikelerle yüz yüze gelmiştir. Bununla beraber yine bu dönemde meydana gelen iki blok dışındaki gelişmeler de blokların karşılıklı ilişkilerine etki ederek yumuşamaya büyük katkı sağlamıştır (Armaoğlu, 2012). Büyük Buhran'ın ve İkinci Dünya Savaşı'nın oluşturduğu ekonomideki büyük şok, büyük ticaret ülkelerini Bretton Woods anlaşması ile döviz kurlarını altınla desteklenen dolara sabitlemeye itmiştir (Berry ve Roskin, 2014). Bretton Woods sistemiyle ABD hegemonik bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Fakat 1971 yılında sistemin yıkılmasıyla ABD'nin hegemonyası sarsılmıştır. Rejim kuramı tartışmaları ABD'nin gücünün sarsıldığı zamanda ivme kazanmıştır. ABD'nin hegemon gücünün erozyona uğraması uluslararası sistemde istikrarın nasıl sağlanacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu bağlamda, rejimlerin uluslararası sistemdeki güç dağılımından bağımsız olarak ortaya çıkmadığı; tam tersine sistemdeki güç ve çıkar dağılımını yansıttıkları söylenebilir (Aksoy, 2015, s.31).

Uluslararası ilişkiler yazınına bakıldığında rejim kavramının örgütler ve geçici düzenlemeler gibi kavramlarla karıştırıldığı görülmektedir. Aynı şekilde Krasner de rejimleri uluslararası sistemdeki diğer yapılanmalardan ayırma yoluna gitmektedir. Örneğin rejimler, ad hoc olarak adlandırılan geçici düzenlemelerden çok daha fazlasıdır. Geçici düzenlemeler değişen durumlarla birlikte etkisini kaybeder, fakat rejimlerin amacı bundan farklı olarak anlaşmaları kolaylaştırmaktır (Krasner, 1982). Bu yüzden rejimler sadece uluslararası sistemdeki normlar ve kurallar olarak görülmemelidir. Diğer bir ayrım da güç dengeleri ve rejimler arasındadır. Güç dengeleri, kısa vadeli olarak devletleri sınırlayan kurallara bağlılık içeren bir kavramdır. Fakat rejimler açısından ele alındığında rejimlerin temelini oluşturan ilke ve normlar sürekli değişkenlik göstermemektedir. Günümüzde rejim ve örgüt/kuruluş kavramları birbirinin yerine kullanılabilir. Uluslararası örgütler/kuruluşlar geniş bir şekilde düzenlenmiş ve örgütlenmemiş devlet davranışlarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Haggard ve Simmons, 1987, s. 492). Örgütler/kuruluşlar, rejimlerin daha somut hali olarak nitelendirilebilen fakat rejimlerden farklı olarak kendilerine ait ofisi ve hukuki hak ve sorumlulukları olan yapılardır. Buna bağlı olarak örgütler, kendi bünyelerinde ofisleri, toplantı yerleri, personeli ve bütçeleri olan maddi varlıklardır (Aksoy, 2015, s.28). Ayrıca örgütlerin/kuruluşların rejimlerden farklı olarak sözleşme yapma, mülkiyete sahip olma, dava açma ya da taraf olma gibi hukuki yetkileri vardır. Fakat iki kavram bütünüyle birbirinden ayrı da değerlendirilmemelidir. Çünkü rejimler uluslararası sistemde devletlerin örgüt kurmasını sağlayan ara yapılardır. Örneğin *World Trade Organization* (WTO) yani Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulmasından önce uluslararası ticareti düzenleyen rejimlerden bahsedilmesi mümkündür. Bu yüzden rejimler, kurumsallaşma ya da örgütlenme yoluna gitmek isteyen uluslararası aktörler için bir nevi basamak işlevi görmektedir. Diğer yandan örgütler, rejimler açısından rejim kurallarına uyulup uyulmadığının takip edilmesi noktasında denetleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Aksoy, 2015, s.28). Uluslararası rejimler ve örgütler/kuruluşlar yakın ilişki içerisinde olmalarına rağmen birbirlerinden bağımsızdırlar. Her biri diğeri olmadan da var olabilir. Bu yönüyle rejimler kurumsallaşmanın yanı sıra kurumsuzlaştırabilir ve uluslararası örgütlenmeler rejimlere ihtiyaç duymayabilir (Stein, 1986, s.38).

Krasner rejimlerin ortaya çıkmasında etkili olan unsurları analiz ederken rejimler arasındaki ilişkiyi araştırarak rejime yol açan faktörlerin neler olduğunu irdeler. Bunlara yanıt ararken beş önemli unsuru sıralar; *egoist kişisel çıkar, siyasi güç, norm ve ilkeler*,

gelenek ve görenekler ve bilgi (Krasner, 1982, s.195). Krasner özellikle rejimlerin oluşmasında *egoist kişisel çıkarların* önemini vurgular. Burada Krasner'in egoist kişisel çıkar olarak tanımladığı faktör devletlerin çıkarlarına karşılık gelmektedir. Temel tanımlara bakıldığında rejimlerin oluşmasında devletlerin beklentilerinin kesiştiği ortak çıkarlar söz konusudur. Devletler kendi çıkarlarına uymayan alanlarda rejim kurmak istemez. Bu yüzden bugüne kadar kurulmuş olan rejimlere bakıldığında devletlerin çıkarlarına ters düşecek alanlarda işbirliğinden uzak durduğu görülür. Rejimler ortak rekabetin az, ortak çıkarların yoğun olduğu alanlarda yapılmaktır (Şöhret, 2013, s.93). Rejimlerin oluşması konusunda çıkarların yanında maliyetler konusu da önemlidir. Devletler asimetrik bilginin varlığı ve kandırılma korkusuna rağmen eğer işbirliği yapmamanın maliyeti ağır gelirse rejimleri oluşturmaya istekli olabilirler.

Krasner *siyasal gücü* açıklarken, gücü ayırt etmek için iki farklı yönelimden bahseder. Öncelikle güç araçsaldır. Diğer bir deyişle, uluslararası sistemde istenilen sonuçlara ulaşmak için kullanılır. İkinci olarak aktörlerin değerlerini arttırmak için kullanılır. Yani prestij için bir dayanaktır. Üçüncü unsur olan *norm ve ilkeler* ise rejimlerin temel davranış kurallarını oluşturdukları için önemlidir. *Gelenek ve görenekler* ise rejimleri desteklemekte ve güçlendirmede tek başlarına etkilidirler (Krasner, 1982). Krasner burada gelenek ve göreneklerin devletler için bir tür dayatma olduğunu öne sürmektedir. Buradan hareketle gelenek ve görenekler dayatılan davranış kalıplarını yani ortak beklentileri ve normları oluşturur. Krasner son olarak rejimlerin oluşmasında temel faktörün bilgi olduğunu söylemektedir. *Bilgi* tıpkı gelenek ve görenekler gibi müdahale aracı olarak tanımlanmıştır (Krasner, 1982). Uluslararası sistemde aktörlerin bazı hedefler doğrultusunda ortak hareket edebilmeleri için yeterli fikir birliğine sahip olmaları gerekir. Rejimlere göre bilgi, karmaşık ara bağlantıyı aydınlatarak işbirliği için temel oluşturur. Daha önce üzerinde uzlaşa sağlanamayan alanlarda iletişim aracılığıyla rejimler kurulabilir.

Günümüzde uluslararası rejimler, uluslararası ilişkilerin herhangi bir alanına yönelik olarak ortaya çıkan haklar, sorumluluklar ve düzenleyici unsurları kapsar (Aksoy, 2015, s.27). Bu yüzden rejimlerin temel amacı, düzenlendikleri sorunla ilgili genel bir çerçeve çizmektir (Şöhret, 2013, s.89). Rejimlerin etkili olması için iki durum söz konusudur. İlki, devletlerin norm ve kurallara uyma derecesidir. İkincisi ise rejimin belli hedefleri yerine getirme derecesidir (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004). İşbirliği ve koordinasyon sonucu rejimlerin ortaya çıkmasının nedeni, oyuncuların ortak

çıkarların ve ortak isteksizliklerin ikilemeleriyle başa çıkmak için bağımsız karar vermeyi bir kenara bırakmasıdır.

Uluslararası sistemde işbirliği sonucu oluşturulan rejimlerin istikrar sağlaması beklenir. Krasner'e göre bir rejimin zayıflamasının ayırt edilebilmesi gerekir. Bir rejimin zayıfladığını anlayabilmek için düzenleyici unsurlarının daha az tutarlı hale gelmesi veya giderek tutarsızlaşması beklenir (Krasner, 1982). Rejimler, kendilerine neden olan çıkar kalıpları devam ettiği sürece korunur. Bir kayma olduğunda, bir rejimin karakteri değişebilir ya da tamamen çözülebilir (Stein, 1982). Bu bağlamda nedensellik çerçevesinde uluslararası ilişkilerde üç farklı kuramın işbirliği ve rejim konusunda farklılaştığı görülmektedir. Neoliberal yaklaşım çıkar temelli bir analiz sunarken, neorealist yaklaşım güç odaklıdır. Bilişselci yaklaşım ise kimlikler ve fikirler çerçevesinde daha normatif unsurlarla rejimleri açıklamaktadır.

2.1. Neoliberal Yaklaşım

Neoliberaller, uluslararası sistemin doğası gereği anarşik bir yapıda olduğunu kabul ederler. Fakat her ne kadar devletler arası bir hiyerarşi söz konusu olmasa da devletlerin karşılıklı kabul ettiği normların var olmasından dolayı, uluslararası sistemi işbirliğinin yapılabildiği “düzenli” bir anarşi şeklinde yorumlarlar (Blanton ve Kegley, 2015, s.48). Bu anarşiye rağmen işbirliğinin nasıl sağlanabileceği tartışmaları, neoliberal kuramın temelini oluşturur. Neoliberalizmin liberalizmden önemli farkı, “doğrudan bir hegemon devlete değil, uluslararası rejimler ağından oluşan uluslararası sisteme” dayanmasıdır (Bozdağlıoğlu & Özen, 2004, s.76).

Neoliberaller, realistlerden farklı olarak uluslararası sistemde işbirliği yapılmasını daha mümkün görürler. Sistemin anarşik yapısında devletlerarası işbirliği, realistlerin söylediği kadar büyük bir engel değildir (Bozdağlıoğlu & Özen, 2004 s.63). Dünya siyasetinde devletler çıkar ve çatışmaların riskini azaltmak için davranışlarını düzenleyebilir (Keohane, 1982, ss.333-334).

Neoliberallerin işbirliğinin sağlanmasına yönelik tartışmalarına yer vermeden önce, işbirliğinin önündeki engelleri açıklamak yerinde olacaktır. Neoliberaller uluslararası sistemde işbirliğinin kolay olmadığının farkındadırlar. Onlara göre işbirliğini engelleyen birkaç etken vardır. Bunların başında belirsizlik gelir. Şüphesiz bunun nedeni sisteme hakim olan anarşi durumudur. Böyle bir durumda devletler hiçbir zaman karşısındaki

devletlere tam güvenemezler. Belirsizliğin beraberinde gelen aldatılma korkusu, işbirliğini engelleyen etkenlerden birini oluşturur.

Kuralları belirleyecek bir mekanizmanın yokluğuna rağmen işbirliği nasıl sağlanacaktır? Neoliberaler devletlerin birbirlerine güvenememe durumunun, rejimler yoluyla aşılabileceğini savunur (Aksoy, 2015, s.30). Rejimler bir bakıma işbirliği sağlanması için bir araçtır. Liberal yaklaşımın temelini oluşturan bireyin rasyonel kararlar alma durumu, neoliberal yaklaşımda devletlerin rasyonelitesi olarak yorumlanabilir. Devletler, kendi stratejilerini geliştiren, kendi yollarını çizen, kendi kararlarını veren özerk egemen varlıklardır (Stein, 1982, s.300). Neoliberallerin sunduğu bu devlet merkezli yaklaşım, devleti menfaatine dayanan öncelikler üzerinden karar alan ve olası tercihlerin tepkilerin sonuçların analiziyle kar-zarar hesabına dayanarak kararlar alan aktörler olarak tanımlar (Sterling-Folker, s.132). Stein (1982) de bunun öz-çıkar bakış açısı olduğunu ve oyuncuların kendi getirilerine odaklanarak kendi kazançlarını en üst düzeye çıkarmak istediğini vurgular (s.318). Bu nedenle devletler akılcı egoist aktörlerdir ve mantık davranışlarını belirlemede temel araçtır (Aksoy, 2015, s.61). Devletler, kendi çıkarlarını maksimize etmek için rasyonel tercihler yapar. Rejim kuramı çerçevesinde de liberaller işbirliği konusunda devletlerin rasyonel bir tutum sergileyeceğini, kendi çıkarları için işbirliğine yanaşacaklarını savunur. Devletlerin işbirliğine yönelik kazançlarını mutlak kazanç üzerinden değerlendirirler. Diğer bir deyişle devletler, diğer devletlerin ne kadar kazandığına bakmaksızın kendi kazancını göz önünde bulundurur. Bunun yanı sıra sadece çıkarların varlığı işbirliği için yeterli değildir. Bunu desteklemek için çıkarların çatışmaması gerekmektedir (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.30).

Neoliberal kuram rejimlerin nasıl oluştuğunu açıklarken kendi içerisinde farklı görüşlere ayrılmıştır. Örneğin Young, rejimlerin üç şekilde gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bunlar kendiliğinden oluşan (spontane) rejimler, müzakere edilmiş rejimler ve dayatılan rejimlerdir (Young, 1982). Kendiliğinden oluşan rejimlerde üzerinde açıkça uzlaşmış normların yokluğu, devletleri yüksek işlem maliyetlerinden ve resmi kısıtlamalarından kurtararak özgürleştirmektedir. Dayatılan rejimlerde ise baskın bir aktörün hegemonyası söz konusudur. İşbirliği de bu nedenle zorlama ya da teşvik yoluyla gerçekleşmektedir. Müzakere edilmiş rejimler ise bilinçli çabalarla gerçekleşen ve normlar üzerinde uzun müzakerelerin yapıldığı ve sonuçların resmi nitelik taşıdığı birtakım anayasal sözleşmelerden oluşmaktadır. Müzakere edilmiş rejimler daha

yaygındır ve Young rejimleri daha çok müzakerelere dayalı “kurumsal pazarlık” ile açıklamaktadır. Pazarlık modeline göre aktörler arası oybirliği ve etkin liderlik girişimleri ile uyum mekanizmaları oluşturulabilir (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.73). Keohane ise işbirliği konusunda rejimleri sınırlayıcı bulduğu için daha geniş olarak “kurumlar” kavramını geliştirmiştir (Viotti & Kauppi, 2016, s.147). Rejimleri de bu kurumlar içinde değerlendirmektedir. Bu nedenle Keohane ve Nye neoliberal yaklaşımın kurumsalcı kanadında yer almaktadır. Keohane rejimleri açıklarken kurumsallaşmaya bağlı sözleşmelerden ve mahkûmun ikilemi modelinden yararlanır.

Mahkûmun ikileminde biri hafif biri de ağır olmak üzere ortak suçlardan yargılanan iki suçlu söz konusudur. İşledikleri hafif suça dair kanıtlar varken, ağır suça dair kanıtlar yetersizdir. Aynı ayrı odalarda birbirleriyle hiçbir iletişim kurmalarına imkan verilmeden sorgulanırlar. Sorguda kendilerine birkaç seçenek sunulur. Ya ikisi de büyük suçu kabul edip az bir ceza alacaktır ya da inkar edip daha büyük bir cezayı çekeceklerdir. Eğer suçlulardan biri suçunu kabul edip diğeri etmezse, kabul eden taraf daha az ceza, etmeyen taraf ise büyük bir ceza alacaktır. Oyunun kilit noktası bu suçluların birbirleriyle iletişiminin olmamasıdır. Suçluları A ve B olarak tanımladığımızda modelin oluşan matrisi tablodaki gibidir.

Tablo.2.1. Mahkûmun ikilemi modeli (Özdamar, 2018, s.538)

Mahkûmun İkilemi		Mahkûm B	
		İtiraf Et	İtiraf Etme
Mahkûm A	İtiraf Et	A (10 yıl, 10 yıl)	B (3 ay, 20 yıl)
	İtiraf Etme	C (20 yıl, 3 ay)	D (1 yıl, 1 yıl)

Modelde her iki tarafın da işbirliği yapıp suçu kabul etmedikleri durumda birer yıl, kabul ettiklerinde ise onar yıl ceza alacaklardır. Birinin kabul edip diğerin kabul

etmemesi durumunda ise yirmi yıl ceza alacaklardır. İletişimin olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, diğerinin kabul etmeme ihtimaline karşı taraflar suçu kabul ederek rasyonel davranmayı tercih edeceklerdir. Her iki tarafın da suçu kabul etmesi baskın strateji ile açıklanır (Özdamar, 2007). Bu durum model içinde nash dengesi olarak adlandırılır. Mahkûmun ikilemi, hiçbir iletişimi olmayan iki aktörün birbirinden bağımsız ve ortak hareket etme kararı verdiklerinde elde edilecek akılcı sonuçları varsaymıştır (Aksoy, 2015, s. 61). Neoliberaler oyun kuramını kullanarak işbirliği ve çatışma koşullarını tek bir çerçevede inceleme imkanı bulmaktadır (Şöhret, 2013, s.104). Mahkûmun ikileminde işbirliğine dair iki durum ortaya çıkmaktadır. Eğer oyun tek seferlik olursa devletler işbirliğine çok da istekli olmayacaktır. Diğer bir deyişle işbirliğinin sadece bir kereliğine gerçekleştiği durumlarda devletler kendi çıkarlarını daha fazla önemseyecek ve karşı tarafı düşünmeyecektir. Fakat oyunun tekrarlanması durumunda işbirliği olasılığı artacaktır (Diri, 2013, s.328). Devletler benzer durumla gelecekte yeniden karşı karşıya geleceklerini kabul ederek işbirliği yapmaya devam etmeyi kabul etmek durumunda kalırlar (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.33).

Power and Interdependence kitabında Keohane ve Nye işbirliğini açıklarken karşılıklı bağımlılıktan söz ederler. Karşılıklı bağımlılık ülkeler arasındaki uluslararası işlemlerden (uluslararası mesajlar, para akışı ve mallar) kaynaklanan karşılıklı bir etkileşimdir (Keohane & Nye, 2012, s.7). Bu etkileşim İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çarpıcı bir şekilde artmıştır. Günümüzde de iletişim maliyetlerinin düşmesi ve mesafelerin azalmasıyla birlikte karşılıklı bağımlılık ağları büyümektedir (Nye ve Welch, 2011, s.341). Artan karşılıklı bağımlılıkla birlikte uluslararası sistemde işbirliği kaçınılmaz hale gelmektedir. Karşılıklı bağımlılık ilkeleri genellikle davranışları düzenleyen ve etkilerini kontrol eden kurallar, normlar ve prosedürler çerçevesinde meydana gelir. Karşılıklı bağımlılığı anlayabilmek için rejimlerin nasıl ve neden değiştiğini anlamak önemlidir (Keohane ve Nye, 2012, s.16). Uluslararası politikada en önemli aktörler devletlerdir ve güç potansiyelleri önemlidir. Bu yüzden sistemdeki güç dağılımı, rejimleri derinden etkilemektedir. Rejimler sistemde meydana gelen pazarlıkları ve kararları bir ölçüde etkiler ve yönetir (Keohane ve Nye, 2012, s.16).

Neoliberal kuramcıların işbirliği konusunda üzerinde durdukları önemli bir faktör devletlerin çıkarlarıdır. Bu durum onları realistlerden ayırmayı da güçleştirmektedir. Devletlerin ortak kazanç amacıyla işbirliğine yanaşacağını savunurlar. Fakat burada belirtilen ortak çıkarlar tamamen devletlerin birbiriyle aynı çıkarlara sahip olması

anlamına gelmez. Neoliberallerin öne sürdüğü ortak çıkarlar, sorunun olduğu alana yönelik birbirini tamamlayan ve birbiriyle çatışan çıkarların bütününe ifade eder (Aksoy, 2015, s.61). Bunun yanı sıra rejimler maliyetleri azaltma konusunda devletlere avantaj sağlar. Devletler ortak kazanç sağlayacakları rejimleri oluşturduktan sonra maddi ve manevi olarak yatırım yaptıklarından dolayı rejimlerin bozulmasını istemezler (Aksoy, 2015, s.31). Rejimlerin kurulması kadar sürdürülebilirliği de önemlidir. Keohane rejimlerin kurulması ve istikrarı konusunda hegemon bir gücün varlığından bahseder. Hegemonya istikrarlı bir rejim için şarttır (Keohane, 1982, s.354). Bu yönüyle neoliberal rejim kuramı, neorealistlerin kullandığı hegemonik istikrar kuramıyla benzer özellikler gösterir.

Neoliberaller devletlerin maliyetleri azaltacağı için rejim kuracaklarını söylerken rejimlerin tamamen maliyetsiz olmadığına vurgu yaparlar. Rejimler, müzakere ve anlaşma sürecinde işlem maliyetlerini içermektedir (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.37). Bu yüzden devletler rejimleri bozmanın ve yeniden kurmanın getireceği maliyetten dolayı rejimlerin bozulmasını tercih etmez. Maliyetlerin yanı sıra rejimlerde istikrarsızlığa yol açan devletler uluslararası toplum tarafından tepkiyle karşılanacaktır. Devletlerin kurallara uymama durumu şöhret faktörüyle açıklanmaktadır. Şöhret faktörü, bir devletin uluslararası hukukun norm ve kurallarına uyup uymadığını dolayısıyla uluslararası toplumda saygıdeğer olup olmamasıyla ilgilidir (Arı , 2015). Eğer kurulan bir rejimde devletlerden biri ve birkaçı, oluşturulan kurallara ve normlara aykırı davranırsa, uluslararası politikada diğer devletler tarafından tepkiyle karşılanır. Böyle bir durumda da sistemde dezavantajlı konuma düşerek dışlanır. Şöhret faktörü aynı şekilde Keohane ve Axelrod (1985) tarafından geleceğin gölgesi olarak açıklanmıştır. Geleceğin gölgesinde, rejimler devletlerin uyum kapasiteleri hakkında bilgi verir. Rejimlere uyulmadığı takdirde devletler kurallara uymayanlarla birlikte gelecekte bir işbirliğine gitmeyecektir. Diğer bir deyişle devletler sadece bağlı olduğu rejimin yaptırımlarına maruz kalmazlar, aynı zamanda gelecek işbirliklerinden de mahrum kalma olasılığı ile karşı karşıya kalırlar (Aksoy, 2015, s.63).

2.2.Neorealist Yaklaşım

Realist kuram uluslararası politikanın anarşik doğasından dolayı çatışmanın kaçınılmaz olduğunu savunur. Çünkü anarşi güç kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. Neorealist Kenneth Waltz'a göre (2015) devletlerin üstünde, sistemi yöneten bir karar alma mekanizmasının yokluğunda devletler arasında güç kullanma ihtimali her zaman

söz konusudur (s.129). Grieco (1998) da anarşiyi devletlerin eylemlerini şekillendiren başlıca faktör olarak tanımlamaktadır (s. 488). Anarşiden dolayı neorealistler için önemli olan, rekabetçi şekilde güç kazanımıdır.

Neorealist kuram, uluslararası politikada işbirliğine karşı karamsar bir tablo çizmektedir. Bunun sebebi devletlerin birbirlerine karşı duyduğu güvensizliktir. Neoliberaler de bu tür bir güvensizliği ve aldatılma korkusunu realistlerle paylaşırlar. Fakat onlara göre bu durum rejimler yoluyla güvence altına alınabilir. Neorealist kuramda işbirliğinin önünde birtakım engeller vardır. Bu engellerden ilki anarşiden kaynaklanan belirsizlik durumudur. Böyle bir durumda devletler birbirlerine güvenip işbirliği yapamazlar. Uluslararası politikanın bu rekabetçi yapısı içinde işbirliği elverişli değildir. Uluslararası politikayı güç mücadelesi ve çatışma alanı olarak görürler (Waltz, 2015, s.142).

Neorealistlere göre devletler neoliberallerin iddia ettiği gibi ortak çıkarlara sahip olsalar bile işbirliğine istekli değildir. Waltz işbirliğinin iki şekilde sınırlandığını söyler: (1) devletlerin muhtemel kazançları sonrası bir diğerini kayırabilecek olması ve (2) devletlerin birbirine bağımlı hale gelmesidir (Waltz, 2015, s.143). Grieco ise aldatılma korkusu ve göreceli kazancın işbirliğinin önündeki engeller olduğunu söyler. Grieco (1998) neoliberallerin aldatılma korkusu konusundaki endişelerini kabul ederken, göreceli kazancı göz ardı ettikleri için analizlerinin yetersiz olduğunu savunur (s. 487). Mearsheimer da benzer şekilde işbirliğinin önünde iki engel olduğunu öne sürmektedir. Bunlardan biri göreceli kazanımlar diğeri ise hile konusunda duyulan endişedir (Mearsheimer, 1995). Neoliberallerin kabul ettiği mutlak kazanç ilkesini neorealistler şiddetle reddederler. Çünkü uluslararası politika sıfır toplamı bir oyundur. İşbirliği sonucunda her iki tarafın da kazanması ileriye dönük olarak iyi sonuçlar doğurmaz. Bu yüzden neorealistler nispi kazanç ilkesini benimsemişlerdir. Nispi kazanç ilkesine göre bir devlet kazanacaksa diğerinin kaybetmesi gerekir. Bugün yanınızda olup dostunuz olarak gördüğünüz bir devlet, bugünün kazancıyla yarın güçlenerek düşmanınız olabilir. Devletler, işbirliği yapacakları devletlerin gerçek niyetlerini kestiremedikleri için potansiyel anlaşmalardan kaçınırlar (Sterling-Folker, 2016, s. 137). Bunun temelinde yatan nedenlerden biri uluslararası politikada saldırgan devletlerin varlığıdır. Neoliberal ve neorealist kuram arasındaki işbirliğine bakışa dair farkların dışında iki kuramın da öncelik verdiği konuların farklı olması analizlerini etkilemektedir. Neoliberaler uluslararası politik ekonomi ve çevre konularına odaklanmakta, neorealistler ise

uluslararası güvenlik ve savaş konularıyla ilgilenmektedir. Fakat yüksek politika alanına giren güvenlik ve çıkarlar çoğu zaman uzlaşılabilir farklılıklar yaratmaktadır. Keohane ve Nye neorealistlerin bu varsayımlarına karşı karmaşık karşılıklı bağımlılığı öne sürerler. Karmaşık karşılıklı bağımlılık neorealistlerin üç temel varsayımına neoliberal bir eleştiridir. İlk olarak uluslararası politikada aktör olarak sadece devletlerin olmadığını devletler dışındaki aktörlerin bu karşılıklı bağımlılık sayesinde birbirine bağlandığını savunurlar. İkinci olarak ise neorealist kuramdaki yüksek politika/alçak politika ayırımına yönelik olarak uluslararası alandaki meselelerde bir hiyerarşinin olmadığını vurgularlar. Realistlerin iddia ettiği gibi askeri güvenlik baskın bir konu değildir. Son olarak ise askeri güç kullanımının maliyetli olduğunu ve güvensizliği tetiklediğini söylemektedirler (Keohane ve Nye, 2012).

Neorealizm, neoliberalizmin aksine, uluslararası kurumların, anarşinin devletler üzerinde kurduğu baskıyı azaltamayacağını savunmaktadır (Grieco, 1998, s. 485). Realistler rejimleri geçici olarak kurulan (ad hoc) yapılar olarak görürler. Uluslararası kuruluşlar devlet çıkarlarını ve güç dağılımını yansıtmaktadır. Mearsheimer'e göre (1995) uluslararası kuruluşlar güç ilişkilerinden meydana gelen alanlardır. Devletler uluslararası politikadaki yerlerini koruyabilmek ve güçlendirmek için kurumları oluşturmakta ve şekillendirmektedir. Fakat tüm bunların yanında işbirliğini tamamen reddetmezler. Realist bir rejim kuramcısı olan Krasner, devletlerin neden işbirliği yapması gerektiğini, cinsiyetler savaşı üzerinden pareto optimumu ile açıklamaktadır (Krasner, 1991). Ona göre liberallerin önerdiği gibi her tarafın kazançlı çıkacağı bir nash dengesi söz konusu değildir. Bir tarafın kaybetmeden diğer tarafın kazançlı olamayacağı Pareto optimumu söz konusudur. Nash dengesi herhangi bir oyunda tarafların konumlarını ve stratejilerini değiştirerek daha iyi bir sonuç elde edemeyeceği denge noktasıdır, taraflarca kabullenilmesi daha akılcıdır. Fakat Pareto optimumu taraflardan birinin durumunun ya da kazancının iyileştirilmesinin, diğerlerinin durumunu kötüleştirmeden ya da iyileştirmeden mümkün olamayacağı durumdur (Arı, 2013, s.206).

Uluslararası işbirliği durumunda kurumlar devletlerin maliyetlerini düşürerek Pareto sınırını geçmeleri yardımcı olabilir (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.104). Bu nedenle devletler koordinasyon durumunda olduklarında rejimlere uyarlar. Çünkü rejimlere uymadıkları durumda daha az avantajlı duruma gelerek başarısız olabilirler (Little, 2001, ss.306-307). Devletler ortak çıkarlardan ziyade ortak isteksizlikleri paylaşırlar. Fakat kurumsal düzenlemelerle yani koordinasyonla bu

isteksizlik düzenlenebilir (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.104). Böyle bir durumda devletler fikirlerini tek taraflı değiştirmeleri durumunda zarara uğrayabilecekleri için bundan çekinebilirler.

Neorealistler gücün dağılımı ile de ilgilenirler. Bu yüzden uluslararası işbirliklerinde rejim kuramına alternatif sayılabilecek hegemonik istikrar kuramını önerirler. Hegemonik istikrar, rejim kuramına nispeten daha dayanıklı ve daha etkili bir düzen oluşturur. Rejimlerin temelindeki iktidar yapısı bozulduğunda rejimler de çökebileceği için rejim kuramının dayanıklılığı tartışmalıdır (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.86-87). Neorealistler hegemonik istikrarla uluslararası rejimleri açıklarlar. Hegemonik istikrar kuramına göre egemen olan güç belirli bir meseleyle ilgilenirken tüm dünyanın liderliğini varsayar (Viotti & Kauppi, 2016, s.73). Üstünlüğü elinde tutan devletler tarafından rejimler kurulur ve sürdürölür. Bu yüzden hegemonik istikrar kuramı güç temelli görüşlerle örtüşmektedir. Egemen devletlerin böyle bir düzeni sağlaması durumunda güçsüz devletler de bundan yarar sağlar ve daha istikrarlı bir dünyayı avantajlı bulur (Viotti & Kauppi, 2016, s.73). Benzer şekilde Krasner, uluslararası kurumların ya da rejimlerin gerçekte aktörlerin uluslararası politikadaki güçlerinin bir yansıması olduğunu ve dolayısıyla egemen güçler olmadan rejimlerin sürdürölümeyeceğini vurgular (Yanık, 2015, s.45).

2.3.Bilişselci (Kognitivist) Yaklaşım

Bilişselci yaklaşım, işbirliğini açıklarken güç ve çıkar temelli yaklaşımlardan farklı olarak *bilgiyi* ön planda tutar. Bilginin ve ideolojinin işbirliğini etkilediğini savunur. Bilgi ve ideoloji rejimler tarafından sağlanan bilgiler dahil olmak üzere karar vericilerin çıkarlarını değiştirebilir (Haggard ve Simmons, 1987, s.510). Sistematik koşullar ve yerel baskılar devletler üzerinde kısıtlamalar getirebilir (Haas, 1992, s.2). Buradan hareketle bilişsel yaklaşım, uluslararası politikada devletlerin kimliklerinin ve çıkarlarının diğer iki görüş (neoliberalizm ve neorealizm) tarafından göz ardı edildiğini açıkça eleştirmektedir. Onlara göre, karar vericilerin politikaları; normatif ve nedensel inançlarla şekillenmektedir (Hasenclever, Mayer, ve Rittberger, 2004, s.136). Haas (1992) özellikle řu soruları sorar: Karar vericiler belirli bir soruna yönelik teknik bilgiye sahip değilse, devlet çıkarları nasıl tanımlanır ve uygulanabilir çözümler geliştirilir? Devlet davranışlarını neler şekillendirir? (s.1).

Aktörlerin davranışları fikirlerden ve normlardan bağımsız olarak sadece egoist çıkarlar ve güç ile açıklanamaz (Şöhret, 2013, s.204). Devletlerin rasyonel davrandığı varsayımından yola çıkarak bilişselciler kendi içlerinde zayıf ve güçlü olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Zayıf bilişselciler ve güçlü bilişselciler arasındaki temel fark zayıf bilişselcilerin diğer iki kuramı tamamen reddetmemekle birlikte bir nevi onları tamamlayıcı işlev görmesidir. Güçlü bilişselciler ise rasyonel devletlerin rasyonel aktörler olduğunu şiddetle reddeder. Bu yüzden zayıf bilişselcileri “zayıf yapan” analizlerinde eleştirmek yerine diğer kuramları tamamlayıcısı olmasıdır (Aksoy , 2015, s.36).

Zayıf bilişselciler aktörlerin dünyaya ilişkin bakış açılarına odaklanır. Bilgiye büyük bir önem atfederler. Öğrenme ile birlikte rejimlerin oluşum süreçlerinin yeniden inşa edilebileceğini inanırlar (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.139). Bunun için öncelikle devletler kendi çıkarlarını tanımlamalıdır (Aksoy, 2015, s.36). Zayıf bilişselciler üç varsayım sunmaktadır (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.140-141):

- (1) Uluslararası aktörler arasında “yorum” farkları vardır. Bu yüzden işbirliği içeren seçimlerden önce karar vericilerin içinde bulunduğu koşullar değerlendirilmelidir. Burada “yorum” bilgi birikimi, oyuncuların sosyal ve gerçek dünyayı nasıl algıladıkları ve gördükleridir.
- (2) Bilgiye ve güvenilir bilgiye artan bir talep söz konusudur. Teknolojik yeniliklerle birlikte uluslararası parametreler yeniden tanımlanır. Bu nedenle politik stratejiler sürekli gözden geçirilmelidir.
- (3) Belirsizlik durumlarında doğru seçimler yapılması için karar vericilerin nitelikli bilgiye ihtiyaçları vardır. Uzman tavsiyesi yapılan seçimler üzerinde kayda değer etkiler yapabilir (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.141).

Zayıf bilişselciler belirsizliği kabul ederler fakat bu noktada diğer iki kuramdan ayrılırlar. Örneğin neoliberal kuramda belirsizlik devletlerin birbirine ait olan bilgi eksiklikleri olarak yorumlanır. Zayıf bilişselciler ise devletlerden ziyade kararların belirsizliğinden ve muhtemel sonuçlarından bahsederler (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.141). Çıkarlar tanımlanırken yapılan yorumlamalarda karar vericilerin sahip olduğu bilgi ve bilginin niteliği oldukça önemlidir. Zayıf bilişselciler bilgiyi açıklarken fikirler ve epistemik topluluklar olmak üzere iki noktaya vurgu yaparlar. Öncelikle fikirler karar vericiler için işbirliği konusunda yol haritası olarak kullanılır. Bu noktada fikirlerin işlevi işbirliğini kolaylaştırmaktır. Belirli bir alanda oluşan soruna dair kurulan rejimlerde, sorun hakkında ortak fikir ve işbirliği olmalıdır. Ortak fikirlerin oluşması için epistemik topluluklar kullanılır. Epistemik topluluklar belirli bir alanda

uzmanlaşmış kişilerin oluşturduğu topluluklardır. Haas (1992) tarafından ortak bir düşünce tarzına sahip sosyolojik gruplar olarak da tanımlanmaktadır (s.3). Bu topluluklar “profesyoneller ağı”dır (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.143). Bu ağlar genellikle ulusötesi çalışarak aktörler arası uyumu sağlamaktadır. Epistemik toplulukların üyeleri yalnızca ortak bir ilke ve neden/inanç kümesini değil, aynı zamanda ortak bir geçerliliği ve ortak bir politika girişimini paylaşırlar (Haas, 1992, s.16). Paylaşılan bu ortak fikirler olmadığında rejimler sona erebilir. Zayıf bilişselciler bilginin rejim oluşturmada etkili olabilmesi için yaygın olması gerektiğini savunurlar. Bilginin yaygınlığının da epistemik topluluklar aracılığıyla sağlanacağını öne sürerler. Yeni fikirlerin ve bilgilerin yayılması davranış biçimlerini değiştirebilir ve dolayısıyla uluslararası koordinasyonun da önemli bir belirleyicisi olabilir (Haas, 1992, s.3). Epistemik topluluklar, uluslararası davranışı yönlendiren sosyal kurumların oluşturulmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunabilir. Bu kurumların devam etkisinin bir sonucu olarak belirli bir alanda kurulan işbirliği, sistemde diğer ülkeleri de koordinasyona katılmaya zorlayabilir (Haas, 1992, s.4).

İşbirliğinde söz konusu olan belirsizlik, belirli bilgi türleri için taleplere yol açar. Burada bahsi geçen bilgi ne tahmin ne de ham veridir (Haas, 1992, s.4). Sosyal ve fiziksel olayların, insan yorumlarının bir ürünüdür. Epistemik topluluklar da bu tür bilgi ve önerilerin olası bir sağlayıcısıdır. Örneğin ekolojik epistemik topluluk, atmosferi ilgilendiren çevresel konularda kamuoyunun dikkatini çekerek çözüm üretmede önemli katkılar sağlamıştır (Özçelik, 2012, s.240).

Güçlü bilişselciler, uluslararası ilişkiler yazınında sosyal inşacılar olarak da ele alınmaktadır. Diğer iki kuramdan farklı olarak devletlerin rasyonel aktörler olduğunu reddederler. Aktörler birbirlerinden bağımsız olarak kendi çıkarlarını düşünen rasyonel varlıklar değildir. Aktörler kimliklerinin, üyesi oldukları sosyal ortamda yaygın olan normlar, değerler ve fikirlerin belirlenmesi bakımından sosyal varlıklardır (Burchill vd., 2013, s.297). Bu nedenle güçlü bilişselciler kimlik ve normlar gibi normatif değişkenleri incelerler. Bu yönüyle bilişselci kuram, sosyal inşacı (konstrüktivist) yaklaşımla paralellik gösterir. Neoliberal ve neorealist kuramda anarşi durumu aktör davranışlarını belirleyen bir etkiye sahipken, inşacı yaklaşımda aktörlerin sahip oldukları kimlik ve çıkarlar anarşiyi şekillendirir.

İnşacılar, dünyayı her daim yapım aşamasında olan bir proje olarak görmektedirler (Viotti & Kauppi, 2016, s.279). Aktör ve yapı sürekli olarak birbirini inşa eden bir

etkileşim içindedir. Yapının devam eden sosyalleşme süreci içinde aktörlerin çıkarlarını ve kimliklerini yeniden tanımlamasına teşvik ettiğini öngörmektedirler (Viotti & Kauppi, 2016, s.287). Zayıf bilişselciler aktörlerin karar almadan önceki sürecini incelerken, güçlü bilişselciler karar alınmasını etkileyen değişkenlerle ilgilenmektedir. Başka bir deyişle güçlü bilişselciler devletlerin çıkarlarını neyin belirlediğini ve davranışlarının nasıl şekillendiğini açıklamaya çalışırlar. Aktörlerin davranışlarını çıkarları belirlerken çıkarları ise kimlikler şekillendirir (Burchill vd., 2013, s.295).

Tablo 2.2. Uluslararası rejimlerin incelenmesinde düşünce okulları (Hasenclever, Mayer ve Rittberger, 2004, s.6)

	<i>Neoliberalizm</i>	<i>Neorealizm</i>	<i>Bilişsel</i>
<i>Merkezi değişken</i>	Çıkar	Güç	Bilgi
<i>“Kurumsalcılık”</i>	Orta	Zayıf	Güçlü
<i>Meta-teori yönelim</i>	Rasyonel	Rasyonel	Sosyolojik
<i>Davranışsal model</i>	Mutlak kazancı arttırma	Göreceli kazançla ilgili	Rol Yapma (İng: Role-Player)

2.4.Rejim Yaklaşımlarının Ekonomi-Politik Eleştirisi

Ekonomi politik yaklaşımlar, piyasanın işleyişi ve ticaret akışı dışında, toplumsal dönüşüm ve toplumsal bütünlük gibi ihmal edilen konulara yönelmektedir (Bostancı, 2013). Bu yaklaşımlar, denge ve çatışma ekseninde şekillenmektedir. Denge yaklaşımları uzlaşma, işbirliği ve dayanışmaya dayalı süreçlere odaklanır. Liberalizm, modernleşme kuramları ve hegemonyacı yaklaşımlar denge yaklaşımlarına örnek gösterilebilir. Çatışmacı yaklaşımlar ise güç mücadelesi ve baskı unsurlarının açığa çıkarılmasına yönelir (Demir, 2018). Eleştirel ekonomi politik olarak da nitelendirilebilen bu yaklaşımlar, Golding ve Murdock’a göre ana akım ekonomi politik yaklaşımlardan dört açıdan ayrılmaktadır. Onlara göre eleştirel ekonomi politik yaklaşımlar, bütüncü ve tarihsel olması, kapitalist teşebbüs ve devlet müdahalesi arasındaki dengeyle ilgilenmesi ve adalet, eşitsizlik ve kamu yararı gibi temel ahlaki sorunlarla ilgilenmesi sebebiyle diğerlerinden ayrılmaktadır (Golding ve Murdock, 1997, ss.53-54). Marksist ve neoMarksist bağımlılık kuramları eleştirel ekonomi-politik içinde değerlendirilir. Üretim ilişkilerinin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere etkilerini ve aralarındaki farklılıklara

yoğunlaşmaktadır. Temel olarak, emperyalizm çerçevesinde ülkeler arası bağımlılığı incelemekte ve eleştirmektedirler.

Liberal kuramla birlikte değerlendirilen modernleşme kuramı, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları için gelişmiş ülkelerin uyguladığı modelleri uygulamasını önermektedir. Gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin reçetelerini uyguladığı zaman kalkınabilecek ve gelişebilecektir. Modernleşme kuramı ülkeler arasındaki yapısal farklılıkları göz ardı ettiği için eleştirilerin odağı olmuştur. Farklı tarihsel süreçlere ve ekonomik yapılara sahip olan ülkeler için, gelişmiş ülkelerin uyguladıkları modeller yetersiz kalmakta ve bu ülkeler gelişmemektedir. Bunlara tepki olarak, Latin Amerika’da Kuzey-Güney arasındaki ekonomik farklılıkları yapısal olarak ele alan bağımlılık yaklaşımı doğmuştur. 1960’larda gelişmiş Batı ve Sovyet Bloğunun dışında kalan az gelişmiş ve post-kolonyal ülkeler bu akımı sürdürmüştür. Üçüncü dünya ülkelerinin neden kalkınamadığı sorgulanmış, çalışmalar Latin Amerika örneği ile Birleşmiş Milletler Komitesi’nde ele alınmıştır. Ardından Birleşmiş Milletler (BM)’de Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen (YUED) tartışmalarıyla alevlenmiştir. Bu yaklaşımların temel özelliklerini Viotti ve Kauppi (2016) ekonomik yapısalılık adı altında, şöyle sıralamaktadır;

“ 1) Küresel sistem bir bütün içerisinde değerlendirilir. 2) Uluslararası sistem tarihsel süreçlerle birlikte analiz edilir. En önemli tarihi öge kapitalizmdir. 3) Ülkelerin gelişmesini engelleyen belirli güç mekanizmalarının anlaşılması için bağımlılık ilişkisi incelenir. 4) Ülkeler, merkez çevre gibi kavramlarla analiz edilir.”

Marksizm ve bağımlılık okulu, hem kapitalist sisteme yöneltilen eleştiriler hem de olguları tarihsel süreç içerisinde analiz ettiği için paralellik göstermektedir. Neomarksizm de sermayenin uluslararasılaşması olarak kapitalizmi ele almaktadır. Bağımlılık yaklaşımları, bağımlılığın nedenlerini yapısal olarak ele almaktadır. Frank’a göre az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkeler yüzünden bu haldedir (Demir, 2018, s.35). Ekonomik olarak güçlü olan merkez ülkeler kapitalist sistemle çevre ülkeler üzerinde bağımlılık kurmaktadır. Kapitalist sistemde artan sermaye, merkez-çevre arasındaki gelir dağılımında eşitsizliklere neden olmaktadır. Teknolojik yeniliklere sahip olan merkez ülkelerde, çevrenin ürettiği sermaye fazlası birikmektedir. Sistem sadece ekonomik olarak değil, sosyolojik yapıyı da sürekli olarak değiştirmektedir Artan sermaye, sistemin temel dinamiğini oluşturmaktadır. Neoliberalizmin savunduğu serbest ticaret, asimetrik bağımlılığı arttırmaktadır. Çokuluslu şirketler ve uluslararası kuruluşlar da buna neden

olan temel aktörlerdir. Fakat neoliberaler sermayenin ve teknolojinin akışını, büyümenin gelişmiş ülkelere az gelişmiş ülkelere doğru yayılması olarak görmektedir (Gilpin, 2012, s.323).

Bağımlılık yaklaşımlarından biri olan Dünya Sistemleri kuramında, Wallerstein merkez-çevre-yarı çevre kavramlarını kullanmaktadır. Wallerstein kapitalist dünya ekonomisini *Modern Dünya Sistemi* olarak adlandırmakta ve tek bir devletin değil sistemin devletleri olduğunu söylemektedir (Şöhret, 2012, s.337). Modern Dünya Sistemi'nde merkez, çevre ve yarı çevre olmak üzere üç tip ülke bulunmaktadır. Merkez-çevre ayrışmasının nedeni üretim sürecinde elde edilen karlılık derecesidir (Wallerstein, 2011, s.59). Merkez ülkeler güçlü bir ekonomiye, bürokrasiye, orduya ve teknolojiye sahiptirler. Çevre ülkelerin ise gelişmişlik düzeyleri oldukça düşüktür. Ucuz iş gücüne sahiptirler ve merkez ülkelere bağımlıdırlar. Yarı çevre ülkeler ise merkez ve çevre arasında sıkışıp kalmışlardır. Çevre ülkeleri baskı altında tutarken, merkez ülkelere karşı olmak için çabalamaktadırlar. Dolayısıyla bağımlılık teorilerinin rejim yaklaşımlarına temel eleştirisi kurulan işbirliği düzeninin kapitalist sistemden kaynaklanan bir dayatma olduğu şeklindedir. Söz konusu işbirliği eşitsiz ve asimetrik bir doğaya sahip olup, bu düzenin herhangi bir alanda gelişmekte olan bağımlı ülkeler için kalkınma, modernleşme, gelişme sağlaması beklenmemektedir.

Neoliberal politikalarla şekillenen kapitalist sistemi merkezine alan ekonomi politik eleştiriler bağımlılık ilişkisi üzerinden şekillenmektedir. Neoliberalizm, küreselleşmeyle birlikte devletlerin birbirlerine olan ihtiyaçlarının arttığını ve buradan hareketle karşılıklı bağımlılığı oluşturduğunu söylemektedir. Rejim kuramı ise bu karşılıklı bağımlılıkta işbirliğinin önemini vurgulamaktadır. Neoliberalizmin savunduğu bu karşılıklı bağımlılık ilişkisinin, aslında asimetrik bir bağımlılık oluşu kurama yönelik eleştirilerin başında gelmektedir. Kapitalist sistemde devletler işbirliği yaparlar çünkü birlikte çalışmanın getirdiği olanaklardan yararlanmak isterler (Wallerstein, 2011, s. 53). Uluslararası rejimler işbirliğini sağlamak adına kapitalist sisteme hizmet etmektedir. Merkez ülkeler, kurulacak rejimlerde kendi çıkarları doğrultusunda normları ve kuralları düzenleyebilme yetkisine sahiptirler.

Neorealist rejim yaklaşımında ise hegemonyayı kuran ve sistemi kontrol eden devletin varlığı eleştirilmektedir. Uluslararası politikada dönem dönem ortaya çıkan hegemon devletler, sömürü ilişkisine dayalı sistemde düzeni sağlamaya çalışmaktadır. Wallerstein da benzer şekilde hegemonyayı, kapitalist sistemde tek elci konumda olan

lkeler için kullanmaktadır. Tekeli elinde bulunduran ülke ya da ülkeler sistemi kontrol ederek bu sayede zenginleşmektedir (Wallerstein, 2011, s.107-109). Hegemonyanın diğerk devletler için kabul görmesinin sebebi ise düzeni sağlamasıdır. Uluslararası sistemde istikrarın sağlandığı düşüncesi hegemon devletin gücünü arttırmaktadır. Hegemonya kavramı ayrıca 21. yy’da ABD’nin gücünü meşrulaştırması olarak yorumlandığı için eleştirilmektedir. Cox, uluslararası kuruluşları ve dolaylı olarak uluslararası rejimleri hegemonyanın kurumları olarak görür. Kuruluşlar ve rejimler yardımıyla hegemon, uluslararası sistemde düzen için kurallar oluşturur, ideolojik olarak düzeni meşrulaştırır ve evre ülkelerin elitlerini sisteme dahil ederek hegemonya karşıtı fikirlerin etkisini azaltır (Cox, 2013, s.564).

Bilişsel yaklaşım, normatif değerlere yaptığı atıf nedeniyle sosyal inşacılarla paralellik göstermektedir. Sosyal inşacılar kimlik ve çıkarların toplumsal olarak oluştuğunu ve buradan hareketle devletlerin uluslararası politikadaki tercihlerini şekillendirdiğini söyler (Arı, 2013, s. 500). Bilişsel yaklaşım da benzer şekilde devletlerin rasyonel varlıklar olarak değerlendirilemeyeceğini kendi kimlik ve çıkarları doğrultusunda hareket edeceğini ne sürmektedir. Kimliğin toplumsal süreçte belirlenmesi ve doğrudan dış politikayı şekillendirmesi tartışmalı bir konudur. Kimlik, içerisinde birçok farklı ögeyi barındıran karmaşık bir yapıya sahiptir. Din, dil, kültür, ideoloji gibi değerlerden beslenmektedir. Inşacıların, kimliklerle beraber normlara dayalı bir “ortak toplum” oluşturma fikri, postkolonyal kuram tarafından eleştirilmektedir. Postkolonyalizm genel olarak sömürge sonrası dönemi anlatmak için kullanılan bir kavramdır. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından bağımsızlığını ilan eden üçüncü dünya ülkelerinin elitleri tarafından sömürgeciliğe karşı ortaya çıkmıştır. Sömürgeciliğin çoğunlukla kapitalizm etrafında şekillendiğini savunmaktadır (Dirlik, 2009). Postkolonyal yaklaşım, sömürgeciliği tarihsel olarak incelemekte ve günümüzü buradan hareketle değerlendirmektedir. Yaklaşıma göre, içinde yaşadığımız dünya emperyalizm ve sömürge tarihi dışında anlaşılamaz (Elam, 2019). Kültürel kimlikler sömürge öncesi dönemin değil, sömürgeciliğin bir ürünüdür (Dirlik, 2009). Young, sömürgeciliğin bütünüyle sona ermediğini, sömürgecilikten çıkmış birçok devletin içinde devam ettiğini ve bunun *dördüncü dünya* siyaseti ile ilgili olduğunu söylemektedir (Young, 2016). Sömürgeci dönemden kalma, batı n kabulleriyle hareket eden burjuva seğkinci sınıfın iktidara gelmesini dördüncü dünya olarak yorumlamaktır. İnşa edilen kimlik ve çıkarlar, aslında sömürge dönemiyle birlikte değerlendirilmelidir.

Günümüzde sömürge durumu farklı şekillerde devam etmektedir. Kültürel emperyalizm kavramı bu sömürge durumuna örnek teşkil edebilir. Kamu diplomasisi, yumuşak güç adı altında medya bir araç olarak kullanılmaktadır. Medya endüstrilerinin ürettiği her türlü ürün insanların dünyayı anlamlı kıldıkları imgeleri ve söylemleri etkilemektedir (Golding ve Murdocsk, 1997, s.49). Gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin toplumları üzerinde kurduğu kültürel hakimiyetle kapitalist sistemi beslemeye devam etmektedir. Dış politikayı şekillendiren kimlik, uluslararası politikadaki işbirliklerini de şekillendirebilir. Bununla birlikte uluslararası kuruluşların karar alma organları, gelişmiş ülkelerin çoğunluğu oluşturduğu yapılar olduğu için az gelişmiş ülkeler işbirliklerinde dahi dezavantajlı konuma düşebilmektedir. Eleştirilere göre gelişmiş ülkeler; kuruluşlar ve rejimler aracılığı ile tehdit ya da zorlama olmadan “normlar” yoluyla amaçlarına ulaşabilmektedir.

3.ULUSLARARASI İLETİŞİM DÜZENİ

3.1. Uluslararası İletişim

İletişim insanlık tarihi kadar eskidir ve tarih boyunca toplumları dönüştürücü bir işlev görmüştür. Castells (2007), tarih boyunca iletişim ve bilginin, sosyal değişimin kaynakları olduğunu söylemektedir. Monguez de iletişimin, toplumsal süreçlerin belirleyicisi ve toplumların örgütlenme biçimlerinin temel bir ögesi olduğunu vurgulamaktadır (Aktaran Macbride, 1993, s. 311). Bu bağlamda uluslararası iletişim ilk topluluklar arasındaki etkileşime kadar götürülebilecek kadar köklü bir kavram olup; uluslararası politikayı etkileyen temel bir ortam ve araçtır. Bu etkileşim toplumlar arası diyalogları, mücadeleleri ve ticari faaliyetleri kapsayacak şekilde geniştir. Uluç, uluslararası iletişimin Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte ortaya çıkan uluslararası propaganda faaliyetleriyle başladığını söylemektedir (Uluç, 2011, s. 34). Mattelart ise uluslararası iletişimi serbestleşme ile ele alıp iletişimin uluslararasılaşmasının aydınlanma çağı ve liberalizmin sonucu olduğunu savunmaktadır (Mattelart, 2001 s.13). Fakat diplomatik anlamda, uluslararası iletişimin modern ulus devletlerin ortaya çıktığı Vestfalya düzeninden sonra başladığı söylenebilir. Vestfalya düzeniyle birlikte modern ulus devletler, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak uluslararası politikada yerlerini almıştır. Buradan hareketle dar anlamıyla uluslararası iletişim, iki ya da daha fazla ulus devlet arasında gerçekleşen bir dizi iletişim faaliyetini kapsamaktadır. Aynı şekilde Geray ve Başaran da ulus devletlerin ortaya çıkışından itibaren var olan her türlü toplumsal karşılaşmayı uluslararası iletişim alanına dahil etmekte ve uluslararası iletişim çalışmalarının başlangıçta devletlerarası etkileşimi ele aldığını belirtmektedir (Bostancı, 2013, s.19). Erdoğan ise uluslararası iletişimi “*makro seviyede ulus devletlerden başlayarak mikro seviyede bireysel seyahatlere kadar çeşitlenen farklı uluslardaki birimler arası ilişkiler ve bu ilişkilerin kurulması, düzenlenmesi ve yürütülmesi*” olarak tanımlamaktadır (Erdoğan, 2011, s. 477). Hudson’a (2006) göre uluslararası iletişim, uluslararası sınırlar boyunca gerçekleşen iletişim uygulamalarıdır.

Teknoloji ile birlikte toplumlar arası etkileşimin daha kolay ve daha hızlı hale gelmesi uluslararası iletişimin “küreselleşme” süreci içinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Aslında küreselleşme 1980’lerde ortaya çıkan yeni bir olgu değil, aksine ilkçağlardan başlayan ve günümüze kadar gelen bir süreci ifade etmektedir. Fakat yeni teknolojik gelişmelerle özellikle uydu sistemleri ve internetin ortaya çıkmasıyla iletişim

alanı da dönüşüme uğramıştır. McLuhan'ın tabiriyle “küresel bir köy” haline gelen dünyada iletişim ortam ve araçları hiç olmadığı kadar ulaşılabilir olmuştur. Öngören'e göre (1995), iletmek istenen mesajların gönderileceği gruplar çok geniş olduğu için yüz yüze iletişim yetersiz hale gelmektedir (s.75). İletişimin küreselleşmesi esasında iki önemli gelişmeye bağlıdır. İlki uluslararası politikanın çoğulcu yapısı ve ikinci olarak iletişimi düzenleyen uluslararası kuruluşların varlığıdır. Thompson'a (2008) göre ise iletişimin küreselleşmesi üç gelişmenin sonucudur;

1. Avrupa'nın sualtı kablo sistemlerini geliştirmesi,
2. Uluslararası haber ajanslarının kurulması ve dünyayı özel çalışma alanlarına bölmesi,
3. Elektro manyetik tayf tahsis ile ilgili örgütlerin kurulması.

Frederick (1993) küresel iletişimi; bireylerin, grupların, kurumların ve hükümetlerin bilgi ve teknolojileri yanı sıra değerlerinin, tutumlarının ve verilerinin sınır dışı iletişimini inceleyen disiplinlerarası bir kesişim kümesi olarak görmektedir (ss.11-12). Her ne kadar “küreselleşme” söylemi altında ulus devletlerin gücü aşındırılmış olsa da devletler hala uluslararası iletişimin ana aktörleridir. Devletler diğer devletlerin kamuoyu üzerinde hakimiyet kurmak için iletişimi bir araç olarak kullanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar ise iletişimin kurumsallaşması ve düzenlemelerin yasal çerçevede işleyebilmesi için önemli bir işlev görmektedir. Kuruluşların varlığı ile devletler bir araya gelmekte, küresel iletişimin sorunsuz işleyebilmesi için rejimin temelini oluşturan bir dizi ilkeler belirlemektedir. Çok uluslu şirketler ise özellikle 1980'lerden sonra uluslararası iletişimdeki rolünü arttırmıştır. Çok uluslu şirketler, iletişimin ticarileşmesini hızlandırmış ve kapitalist ekonomik sistemin iletişim alanına sirayet etmesine zemin hazırlamıştır. 1989 yılında Time INC ve Warner COM'un birleşip Time Warner olarak piyasada yer alması ve küresel medyaya hakim duruma gelmesi bu tezi desteklemektedir. Bu da uluslararası iletişimin, egemen devletlerin tek aktör olarak yer aldığı bir alan olarak sınırlanamayacağını göstermektedir. Uluslararası iletişim artık sadece devletler arasındaki ilişkileri değil, ulus ötesi şirketler, uluslararası sivil toplum kuruluşları, diasporalar ve bireyler arasındaki ilişkileri yansıtmaktadır (Chitty, 2010). Fakat buradaki “iletişim” sadece haber almayı ve kurulan diplomatik ilişkileri içermez. Gazete ve dergiler, haber ajansları, sinema filmleri, diziler, kitaplar, reklamlar, uydu ve telekomünikasyon faaliyetleri ve posta servisleri de uluslararası iletişimin kapsamında

yer almaktadır. Alleyne, uluslararası iletişimin sekiz alandan meydana geldiğini söylemektedir. Bunlar telekomünikasyon araçları, elektronik postalar, reklamlar, fikri mülkiyet hakları, haberler, filmler, televizyon yayınları, kitaplar ve müziklerdir (Alleyne, 1995, s.21). Dolayısıyla bu çoğulcu yapı uluslararası iletişimde rejimlerin oluşmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

3.2.Uluslararası Politika ve Uluslararası İletişim

Tarih boyunca sömürgelere sahip olan büyük devletler, demiryolları ile başlayan iletişim faaliyetlerini sömürgeler üzerinde bir düzen sağlamak için kullanmışlardır. Telgrafın ortaya çıkması, savaş sırasında ordu ve devlet arasında bilgi akışını sağladığı için bu teknolojiye sahip olan tarafları avantajlı bir konuma getirmiştir. İlk optik telgraf sisteminin ortaya çıktığı Fransa’da, bu sistem hem imparatorluğun sınırlarını genişletmek için askeri alanda, hem de sömürgeleştirme sürecinde isyanları bastırmak için kullanmıştır (Zorlu, 2016, s.857). Fransa’nın bu faaliyetleri uluslararası ilişkilerde uluslararası iletişimin önemi üzerine en güzel örneklerden biridir. Telgraf sistemlerine bağlı olarak iletişimin bu yöndeki gücünü fark eden devletler için uluslararası iletişim alanı bir mücadele alanı haline gelmiştir.

Frederick (1993), uluslararası iletişime katkılarının çoğunun; uluslararası siyasal iletişim, uluslararası ikna ve uluslararası entegrasyon konularında siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerden geldiğini belirtmektedir. Bu nedenle uluslararası iletişim ve uluslararası ilişkiler birbirinden bağımsız değerlendirilemeyecek şekilde birbirini etkilemektedir. Uluslararası ilişkilerde devletlerin sahip olduğu her tür “güç” onların uluslararası politikadaki yerini belirlemek için oldukça önemli bir araçtır. Güç üzerine kurulu sistemde, *iletişim* bu gücün kullanılması için bir enstrüman haline gelmiştir. Kitle iletişiminin öneminin artması ve bunun imaj oluşturmak için kullanılması uluslararası ilişkilerin yapısını değiştirmiştir. *Gündem belirleme* temel güç kaynaklarından biri haline gelmiştir (Mowlana, 2015, s.9). Devletlerin gündem belirlemeye yönelik faaliyetleri, uluslararası ilişkilerde kamu diplomasisi ve yumuşak güç faaliyetleri ile yakından ilişkilidir. Devletler, diğer ulusları etkilemek için kamu diplomasisi politikaları oluşturmaktadır.

Güç, Robert Dahl’ın çok kullanılan tanımıyla “*bir aktörün (A) aksi takdirde yapmayacağı şeyleri başka bir aktöre (B) yaptırabilme kapasitesidir*” (Özdemir, 2008). Geleneksel kuramlar çerçevesinde güç tanımları daha çok ülkelerin askeri ve ekonomik

kapasitelerine dayandırılmaktadır. Fakat uluslararası politikada askeri güç devletlerin söz sahibi olması için tek başına yeterli olmamaktadır. Ekonomik güç ve bunun beraberinde getirdiği teknolojik kapasite, eğitim ve kültür; gücün önemli göstergeleri haline gelmiştir. Dahl'ın tanımından yola çıkılırsa *A*'nın *B*'ye bir şeyleri yaptırabilme kapasitesi askeri gücün getirdiği tehditlerle değil, yumuşak gücün getirdiği ikna yolu ile gerçekleşmektedir. İlk defa Joseph Nye tarafından 1990 yılında “*Bound to Lead*” kitabında ortaya atılan yumuşak güç kavramı, Soğuk Savaş'ın ardından literatürdeki tartışmalarda yerini almıştır. Yumuşak güç; basit tanımıyla insanları zorlamak yerine ikna ederek etkileme yoludur. Nye (2017) yumuşak gücü “*diğerlerinin tercihlerini şekillendirme becerisi*” olarak tanımlamaktadır. Nye bu kavramı anlatırken çoğunlukla cazibe kavramını ön plana çıkarır. Bir ülke, değerlerine hayran olunan, örnek alınan, refah seviyesine ve sunduğu özgürlüklere özenilen bir ülke olursa; dünya siyasetinde istediği sonuçları elde edebilir. Yumuşak güç; kültürü, demokrasiyi ve diplomasiyi içerir. Sert güç, devletlerin başka devletlerle ilişkilerinde zorlama, caydırıcılık için tehdit ve yaptırım gibi yöntemleri kullanırken; yumuşak güç değerler, kültür ve kurumlar yolu ile kararlar üzerinde etkili olmayı amaçlar. Askeri güç de bazı durumlarda yumuşak güce katkı sağlar. Uluslararası kamuoyunun desteğini kazanan ve meşru zeminde kullanılan askeri güç, ülkelerin yumuşak gücünün artmasına katkı sağlayabilir (Sancak, 2016). Ekonomide de aynı şekilde teşvik ve yaptırım olarak kullanılması durumunda sert güç, başarılı ekonominin hayranlık uyandırması açısından yumuşak güç olarak sayılabilir. Yumuşak gücün kaynaklarına bakıldığında **kültür, siyasi değerler ve dış politika** olmak üzere Nye'in üçlü bir ayrıma gittiği görülmektedir (Nye, 2017). Kültür başkaları tarafından ancak hayranlık uyandırdığında etkili iken, siyasi değerler yurt içinde ve yurt dışında bu değerlere bağlı kalındığı sürece yumuşak güç olarak sayılmaktadır. Dış politika ise uluslararası normlara dayalı, meşru ve ahlaki olarak değerlendirildiğinde yumuşak güce katkısı söz konusu olmaktadır.

Kültür içinde pek çok bileşeni (alt kültür) barındırmaktadır. Temel olarak popüler kültür, yüksek kültür ve medya gibi alanları içermektedir. Bunun yanı sıra ülkenin turizmi, eğitim politikaları, uluslararası olimpiyatlarda gösterdiği başarılar ve teknolojik altyapısı gibi unsurlar da kültür ile ilişkilendirilebilir. Çoğu zaman yumuşak güç ve popüler kültür aynı kavramlar olarak ifade edilmektedir. Nye bunun büyük bir hata olduğuna dikkat çeker. Çünkü kültür kaynak olarak popüler kültür ile sınırlanamayacak derecede kapsamlıdır. Popüler kültür sadece yumuşak gücün üretilmesinde yardımcı olan

bir kaynaktır. Ancak Nye (2017), popüler kültürün cazibesinin büyük oranda ABD'nin dış politikada önemli hedeflere ulaşmasına yardımcı olduğunu da inkâr etmez. Nye, kültürün yumuşak gücün kullanımındaki etkisini Soğuk Savaş örneğiyle açıklar. Soğuk Savaş döneminde SSCB tarafından ABD hakkında oluşturulan izlenimlerin ortadan kaldırılması için, Amerikan hükümeti kültürel temaslara öncelik vermiştir. Tiyatro, müze ve opera alanlarında devlet dışı birçok kurum, Sovyetler Birliği'nde etkinlikler düzenlemiş bunun yanı sıra uluslararası değişim programlarıyla eğitim alanında da temaslar yapılmıştır. Batı uygarlığının yıkılmakta olduğuna inananlar, Amerika'ya geldiklerinde gerçeklerin böyle olmadığını görmüşlerdir. Nye yürütülen bu politikaların Sovyetler Birliğinin çöküşüne neden olduğunu iddia eder. Kamuoyu üzerinde yumuşak güç kullanılarak iç dinamiklerin ele geçirildiğini, dışta ise askeri ve ekonomik güçle birlikte kuşatılıp Sovyetler Birliği'nin Amerika tarafından yıkıldığını savunur.

Siyasi değerler ise bir ülkenin demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi alanlarda hangi düzeyde olduğu ile ilgilidir. Bu alanlarda öne çıkan ülkeler, uluslararası kamuoyu için çekici hale gelmektedir. Hükümet politikaları ülkenin yumuşak gücünü hem arttırabilir hem de azaltabilir. Sancak (2016), yumuşak güç unsurları açıklanırken siyasi değerler denildiğinde akla sadece demokrasi ve insan haklarının gelmemesi gerektiğinin altını çizmektedir. Ülkedeki suç oranları, iş güvenliği, boşanma oranları, ortalama yaşam süresi ve sosyal güvenlik gibi alanlar da değerlendirilmelidir.

Dış politikaya bakıldığında öncelikli olan ülkelerin politikalarının uluslararası alanda meşru görülmesidir. Nye (2017), iç ve dış politikaların potansiyel yumuşak güç kaynaklarından olduğunu söylemiştir. Dış politikalar, demokrasi ve insan hakları gibi geniş kitlelerin paylaştığı değerleri desteklediğinde yumuşak güç üretir. Kabaca ifade edilirse bir ülkenin politikaları diğerleri tarafından meşru olarak görüldüğünde etkilidir. Bununla birlikte yürütülen diplomatik faaliyetler de önem taşımaktadır. Hangi güç kaynağının nasıl etkili olacağı konusunda önemli olan nokta faaliyetin bağlamıdır. Bu sebeple Nye, yumuşak gücü başkalarının değişen davranışları açısından ölçerken, öncelikle bu kişilerin tercihlerinin bilinmesi gerektiğini belirtir. Bu anlamda yumuşak gücün sabit olmadığı, zamana ve mekana göre değişiklik gösterdiği söylenebilir. Nye, bağlamın önemini daha iyi anlatmak için Amerika üzerinden örnekler vermektedir. Amerika'nın ekonomisinin; büyüklüğü nedeniyle bir film, bir şarkı ya da oyunun kalabalık ve çeşitli izleyici kitlelerini cezbedip cezbetmeyeceğinin test edildiği büyük bir pazar olduğunu söyler. Fikirlerin ve ürünlerin Amerika'ya serbestçe girdiğini ve aynı

kolaylıkla çoğunlukla ticarileşmiş olarak çıktığını belirtir. Bu noktada Nye (2017), yumuşak gücün etki alanı sayesinde “Asyalı bir pizzanın bile Amerikalı görülmesi” ifadesiyle bağlamın önemini çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Bağlam konusu özellikle devletlerin kamu diplomasisini kullanırken göz önüne alması gereken bir konudur. Politikalar üretilirken, bölgelere ya da ülkelere yönelik olarak özellikle kültürel farklılıklar gibi temel dinamiklerin iyi tespit edilmesi gerekmektedir.

3.3.Uluslararası İletişim Düzeni ve Eleştiriler

Uluslararası iletişim düzeni, uluslararası ekonomik düzenin bir parçası haline gelmiştir. Bu yüzden uluslararası iletişim düzenini analiz edebilmek için İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan uluslararası ekonomik düzeni iyi anlamak gerekmektedir. Küresel ekonomik düzen olarak da adlandırılan bu düzenin kökenleri İkinci Dünya Savaşı’na kadar dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’nın sona erdiği 1945 yılında, ekonomi ele alınması gereken en önemli alanlardan birini oluşturmaktaydı. Öyle ki savaşa girmeyen devletler için bile savaşın ekonomik etkileri oldukça hissedilmişti. Özellikle Avrupalı devletler ekonomik olarak büyük bir çöküş sürecine girmişti. Savaş sonrası istisna sayılabilecek tek ülke ABD’ydi. ABD savaş sonrası hegemon güç olarak ortaya çıkmış ve SSCB ile birlikte iki kutuplu bir dünya düzenini oluşturmuştu. Üstelik savaş sonrası SSCB tarafından başlatılan bir dizi komünist faaliyetler ABD başta olmak üzere batılı devletler için tehdit olarak algılanmaya başlanmıştı. Dünya iki kutuplu bir düzene doğru evrilirken “komünizmle savaş” bu dönemin temel belirleyicisi haline geldi. Öncelik Avrupalı devletleri eski gücüne kavuşturmak, ardından da komünizm tehdidiyle karşı karşıya olan ülkelere bir dizi ekonomik yardımlar aracılığıyla müdahale etmekti. 1944 yılında ABD’nin New Hampshire eyaleti Bretton Woods kasabasında ABD ve İngiltere’nin ev sahipliğini yaptığı birtakım görüşmeler başlatıldı. Bu görüşmelerde ana sorunlar ülkelerin kalkınma adımları, dünya döviz rezervinin istikrarsızlığı ve ticaretin önündeki engellerdi. Bretton Woods sistemi olarak başlayan düzenlemeler, uluslararası ekonomik düzenin başlangıç noktasıydı. Görüşmeler sonrasında iki örgüt ve bir ticaret rejimi kurulmuştu. *International Monetary Fund* (Uluslararası Para Fonu), fon sağlayarak savaş sonrası özellikle Avrupalı ülkelerin kendilerini toparlamaları için kredi sunacaktı. *World Bank* (Dünya Bankası) ise kalkınma için destek sağlayacaktı. Ticaretin önündeki engellerin kalkması için *The General Agreement on Tariffs and Trade-GATT* (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) rejimi kurulmuştu. *GATT* rejimi ile anlaşma imzalayan devletler arasında gümrük tarifeleri kaldırılacak ve serbest ticaretin önündeki

en büyük engellerden biri ortadan kalkmış olacaktı. GATT rejimi 1995 yılında yerini WTO'ya bıraktı. ABD, WTO'nun kurulmasına başlarda sıcak bakmıyordu. Karar alma mekanizmasının oy çokluğuna dayanması ve çoğunluğun sayıca az gelişmiş ülkelerden oluşması nedeniyle bu duruma karşı çıkıyordu. Ancak örgütün karar alma mekanizmasının üye devletlerin ticaretteki ağırlıklarına göre belirlenmesinden sonra ABD, WTO'nun kurulmasını kabul etmiştir (Geray, 2003,s. 67). Örgüt, artık neoliberal ekonomik düzenin sağlayıcılarından biri olarak ülkeler arası ticarete koordinasyon sağlayacaktı.

Soğuk Savaşın ardından ekonomik küreselleşme ile ilgili üç önemli gelişme meydana gelmiştir;

- 1)Ticaret ve finansmanın uluslararasılaşması,
- 2)Ulus ötesi şirketlerin gücünün artması,
- 3)International Monetary Fund, World Bank ve WTO gibi ekonomik kuruluşların temel aktörler olması (Steger, 2013, s. 66).

Bu gelişmelerle birlikte ekonomik sistem, kapitalist devletlerin istediği şekilde işlemeye başlamıştı. Serbestleşme ile ticaretin önündeki engeller kalkmış, daha az kısıtlama ile küresel ekonomik pazar oluşmuştu. Bu pazarda sadece ticari malların hareketi değil aynı zamanda enformasyonun da ülkeler arası hareketliliği zirveye ulaşmıştı. Uluslararası medya kuruluşları, neoliberal düzenin sağlanması için önemli bir araç haline gelmişti. Fakat gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum, küreselleşmenin vaadine ters bir şekilde az gelişmiş ülkelerin aleyhine büyümeye başladı. Uluslararası ekonomik düzende neoliberalizme karşı tartışılan gelir dağılımındaki adaletsizlik, uluslararası iletişim açısından dengesiz ve tek yönlü enformasyon akışı ile kendini göstermekteydi. Bunda en büyük etken ulus ötesi şirketlerin gücünün ivmelenerek artmış olmasıdır. Şirketler iş gücünün ucuz olduğu ülkelerde hammaddeleri işletip küresel ekonomik pazarda satarak kar marjlarını arttırmıştır. Bu durum da ekonomik olarak zayıf ülkelerin ekonomilerini daha kırılgan hale getirmektedir. Şirketlerin genel merkezlerinin Kuzey Amerika, Avrupa, Japonya ve Güney Kore dışında bir yerde bulunmaması, mevcut asimetrik güç ilişkilerinin bir göstergesidir (Steger, 2013, s.73).

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla liberal bloğun küresel politikaları yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönemin temel tartışmaları içerisinde **serbest bilgi akışı** yer almaktadır.

ABD, komünizmle savaş çerçevesinde serbest bilgi akışı doktrinini yayınlamıştır. Bu doktrinle birlikte “bilginin özgürleşmesi” gündeme gelmiş ve bu yönde politikalar üretilmeye başlanmıştır. Esasında bu doktrin liberalizmin felsefi temellerini yansıtmaktadır. Devletin basın özgürlüğüne karışması, ağır vergilere tabii tutulması gibi iletişim ve medyayı ilgilendiren konularda ABD’de önemli mücadeleler verilmiştir. Ancak tehdit devlet sansürü gibi görülürken, uluslararası aktörler açısından yönelinen tekelci yapının da düşünce özgürlüğü önünde engel oluşturabileceği düşünülmemiştir (Baytar, 2012).

Bilginin özgürleşmesi, doktrinin ortaya atıldığı dönemin politik yapısından bağımsız değerlendirilmemelidir. Soğuk Savaş ikliminin hakim olduğu uluslararası politikada, bilginin serbest dolaşımı SSCB’yle savaşta bir silah olarak kullanılmaktaydı. Bu nedenle Schiller, bunun aslında bir slogan olduğunu söylemektedir (Aktaran Kaplan, 1991). Komünizm ile mücadelede herkes için bilginin özgürleşmesi bir açıdan ABD’nin çevreleme politikasıyla uyum göstermektedir. Buna karşın SSCB ise bu özgürleşmeyi bir müdahale olarak görmüş ve eleştirmiştir. Serbest bilgi akışı doktrinine aslında en büyük eleştiri bağımsızlığını yeni kazanan ülkeler tarafından yapılmıştır. Doktrinin uygulamada sadece ABD’nin istediği bilgilerin serbest dolaşımına izin verdiği öne sürülerek bu politikaya karşı çıkmıştır. Soğuk Savaş ortamında komünizme karşı bir argüman olarak kabul ettirilmeye çalışılması da bu ülkeler tarafından reddedilmesine neden olarak gösterilebilir.

Uluslararası iletişim düzenine dair tartışmalar 1970’li yıllarda Bağlantısızlar olarak da anılan bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler tarafından başlatılmış görünse de; iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerle birlikte her dönemde hoşnutsuzlukların olduğu ve tartışmaların iletişim düzeninin güç dengesini yansıttığı argümanlarıyla beslendiği söylenebilir. Örneğin telsizin kullanılmaya başlandığı dönemde İngiltere’nin bu teknik altyapıya sahip olması, iletişim düzeninde de egemen olması sonucunu beraberinde getirmiştir. Bu da dolaylı olarak İngiltere’nin kendi ajanslarını kurma ve haberi dünyaya yayma konusundaki başarısını pekiştirmiştir. Çünkü yıllar boyunca İngilizler deniz aşırı kablo ağlarına ve dolayısıyla bilgi akışına hâkim olmuştur. Böyle bir durumda başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkeler bu durumdan büyük hoşnutsuzluk duymuştur. İngiliz basınının kendilerini kötü gösterdiği ve teknolojik üstünlüğü kamu diplomasisinde kullandıkları konusunda şikayetler dile getirilmiştir. Fakat gerçek anlamda eşitsizlikler, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan düzenle birlikte tartışılmaya başlanmıştır. Siyasi

olarak egemenliklerini kazanmalarına rağmen ekonomik olarak hala eski sömürge devletlerine bağımlı olan uluslar, öncelikle yeni ekonomik düzenin kurulmasına yönelik, ardından uluslararası iletişim düzenine yönelik eleştiri ve taleplerini *The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization-UNESCO* (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) toplantılarında dile getirmeye başlamışlardır. Daha eşit ve daha adil iletişime yönelik taleplerin temelini, az gelişmiş ülkelerin çoğunluğu oluşturduğu *Bağlantısızlar Hareketi* olarak adlandırılan siyasi nitelikli hareket oluşturmaktadır. 1955 yılında Bandung Konferansı'nda toplanan ve çoğunluğunu eski sömürge devletlerinin oluşturduğu Bağlantısızlar Hareketi, Hindistan ve Yugoslavya önderliğinde dünya üzerinde bağımsız olmaya çalışan tüm ulusları etkilemiştir (Sander, 1996, s.385). Konferansta, Bandung'un on ilkesini yayınlayarak kendi örgütlerinin manifestosunu dünyaya duyurmuşlardır. Sander'e göre (1996) bu ilkeler Bağlantısız devletlerin dünya politikasına ağırlıklarını koymaya başlamasını sağlamıştır (s.386).

Az gelişmiş ülkeler, enformasyon akışının tek yönlü olduğunu ve var olan iletişim düzeninin eski sömürgeci ülkelere hizmet ettiğini savunmaktadır. İstedikleri ise ithal edilmemiş ulusal bir kültüre sahip olabilme özgürlüğüdür. Çünkü kültürel bağlamda devam eden emperyalist faaliyetler tam olarak bağımsızlıklarını kazanmalarını engellemektedir. Bu ülkelere haberler daha çok magazinsel boyutuyla verilmekte ve tek düze, sığ bir medya oluşturulması amaçlanmaktadır (Baytar, 2012). Hükümetler enformasyonu uluslararası haber ajanslarından almakta, vatandaşlarına ancak seçilmiş haberleri iletmektedir. Gelişmiş ülkeler prestijli haberlerle, gelişmekte olanlar ise güçsüzlükleri ve sorunlarıyla gündeme gelmektedir (Zorlu, 2016, s.850). Çünkü bu ülkeler iç ve dış haber ağını oluşturacak yeterli maddi güce ve altyapıya sahip değildir (İşçibaşı ve Orhon, 2013). Bu siyasi ve ekonomik durum, gelişmekte olan ülkelerin aleyhine işleyen asimetrik bir karşılıklı bağımlılığı başta bilginin yayılımı olmak üzere her alanda arttırmaktadır.

Haberler Fransa merkezli Agence France Press (AFP), ABD merkezli Associated Press (AP) ve United Press International (UPI), İngiltere merkezli Reuters, ve Rusya merkezli Itar-Tass olmak üzere beş uluslararası haber ajansının tekelindedir. AFP, dünyadaki ilk haber ajansı olan Havas'ın üzerine kurulduğu için en eski uluslararası haber ajansı olma özelliğini taşımaktadır. 1870'de imzalanan anlaşmayla beş büyük haber ajansı haber akışını bölgelere göre ayırmış ve paylaşmışlardır (Mattelart, 2009, s.38). Haberi yayınlama konusundaki inisiyatifin haber ajanslarında olması, tek yönlü

enformasyonun oluşmasına sebep olmuştur. Takip eden süreçlerde, radyo frekanslarının dağılımı ve uyduların eşit olmayan şekilde konumlandırılması da uluslararası iletişimdeki eşitsizliklerin temelini oluşturmuştur. Üstelik uyduların konumlandırılmasında yaşanan sorunlar gelişmekte olan ülkeler tarafından “içişlerine müdahale” olarak yorumlanmaktadır.

UNESCO bünyesinde 1973 yılında Cezayir’de yapılan toplantılarda ilk kez gelişmekte olan ülkeler tarafından yeni uluslararası ekonomik düzen talepleri dile getirildi. Sovyetler Cezayir’de alınan kararlarla birlikte bağımsızlığını yeni kazanan devletleri destekliyordu. Sovyetlerin bu tutumu şüphesiz Soğuk Savaş politikaları çerçevesinde şekillenmekteydi. Az gelişmiş ülkeler, bağımsızlıklarının sadece ekonomi alanında değil iletişim ve kültür alanında da düzenin yeniden tahsisi için 1974 yılında UNESCO’nun 18. Genel Konferansında ***Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzenine (YDBİD)*** dair isteklerini sundular. Bu ülkeler sömürge geçmişinin mirası olan mevcut iletişim kanallarının varlığından oldukça rahatsızdı. Özgür ve dengeli bilgi akışına dayalı yeni bir düzen kurulmasını talep ediyorlardı. 1976 yılında Nairobi’de yapılan 19. Genel Konferansta bilginin önemi ve kalkınmadaki yeri tartışmaların odak noktasını oluşturmaktaydı. Gelişmiş ülkeler, öne sürüldüğü gibi tek yönlü bir enformasyon akışı olduğunu kabul etmiyordu. Onlara göre, iletişimde söz sahibi olunmak isteniyorsa, az gelişmiş ülkeler kendilerine sunulan kalkınma programlarını uygulamalı ve gelişmiş ülkelerin bir zamanlar geçtiği aşamaları yaşamalıydılar. Tartışmaların arttığı bir dönemde ortalığın durulması için UNESCO, 1978 yılında Kitle İletişim Bildirisini yayınladı ve Sean MacBride öncülüğünde iletişim düzenine dair araştırmaların yapılması için bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. İletişim alanında önde gelen uzmanlar tarafından kurulan bu komisyon iki yıl boyunca çalışmalarını sürdürmüş ve 1980 yılında UNESCO’nun Belgrad’da yapılan 21. Genel Konferansında bir rapor yayınlanmıştır. Gerçek adı ***“Many Voice, One World (Birçok Ses Tek Bir Dünya)”*** olan rapor, Sean Macbride’in başkanlığından dolayı *Macbride Raporu* olarak anılmaktadır. 21. Genel Konferansın diğer bir özelliği de “Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni” taleplerinin yasal olarak kabul edilmiş olmasıdır. Az gelişmiş ülkeler tarafından eşitsizliklere karşı başlatılan hareket, somut karşılığını bu konferans ile almıştır. Bu dönemde az gelişmiş ülkelerin UNESCO’da etkinliğinin artmasının en önemli sebeplerinden biri de 1974 yılında UNESCO Genel Direktörlüğüne Senegalli A. M’Bow’un getirilmesidir. M’Bow eşitsizlikleri kabul etmekte ve düzenin değişmesi gerektiğini desteklemekteydi.

Nordenstreng (2011), 1970'lerde başlayan 1980'lerin ortalarına kadar devam eden süreci yıllara göre belirli dönemlere ayırmaktadır (s.228). Tartışmaların başladığı 1970-1976 yılları arasına *dekolonizasyon saldırısı*, 1976-1978 yıllarına *Batı karşı saldırısı*, Macbride raporunun yayınlandığı döneme denk gelen 1978-1980 yılları arasına *ateşkes* ve ABD'nin ayrılması ile başlayan 1981- 1990 yılları arasına da *kurumsal saldırı* adını vermektedir.

3.3.1. Macbride Raporu

1978'de Sean Macbride'in başkanlık yaptığı komisyon, dört ana sorunu incelemek üzere kurulmuştur; bu başlıklar *dünya iletişiminin mevcut durumu, serbest ve dengeli bilgi akışını çevreleyen problemler, yeni ekonomik düzen ışığında yeni iletişim düzeninin nasıl oluşturulacağı* ve son olarak *dünya kamuoyunu eğitmede medyanın nasıl kullanılacağıydı* (Thussu, 2000, s.45). Rapor incelendiğinde öncelikle o tarihlerde dünya üzerinde var olan iletişim politikaları çerçevesinde uluslararası iletişimin genel görüntüsünün çizildiği görülmektedir. Raporda genel olarak *haber dolaşımındaki aksaklıklar, teknoloji ve altyapı durumu*, iletişimin içeriği ve *iletişim politikaları*, iletişim ve *demokrasi* ilişkisi ve son olarak da iletişim mesleği üzerine incelemeler ele alınmıştır. Öneriler ise alanlara göre başlıklar halinde ayrılarak yapılmıştır. İletişim politikaları, kapasite güçlendirme, ulusal ajanslar, ulusal kitap üretimi, ulusal radyo şebekeleri ve televizyonun gelişimi ve yayılması gibi alt başlıklar; *Bağımsızlığı ve Öz Gelişmeyi Güçlendirme* adı altında sunulmuştur. İkinci olarak *Toplumsal Sonuçlar ve Yeni Görevler* başlığı altında iletişim ve kalkınma ilişkisi, teknolojik altyapı, kültürel kimlikler gibi konularda önerilere yer verilmiştir. Üçüncü kısımda ise *Mesleki Kurallar ve Dürüstlük* başlığıyla gazetecilerin/habercilerin mesleki sorumluluğu ve sahip olması gereken özellikler sıralanmıştır. Dördüncü kısımda *İletişimin Demokratikleşmesine* dair, insan hakları ve demokratik bir toplumun önemi vurgulanmıştır. Son kısımda ise uluslararası işbirliği ve uluslararası mekanizmaların gerekliliğine dair önerilerde bulunulmuştur. Raporda her ülkenin sahip olduğu farklılıkların kabul edilmesinin yanında, iletişimde ortak amaç ve değerlerin genel hatları ile belirlenmesi gerektiği söylenmektedir (Macbride, 1993, s.283). Az gelişmiş ülkeler ve gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizlikler UNESCO toplantılarında sıkça dile getirilmiş ve kabul edilmiştir. Raporda artık bu tartışmaların bir kenara bırakılarak daha eşit ve daha adil bir düzen için somut adımların atılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Macbride, 1993, s.283). Raporda özellikle dikkat çeken başka bir nokta ise, iletişimin *Evrensel İnsan Hakları Beyannamesine* dayandırılarak bir hak olarak ele alınmasıdır. Rapora göre iletişim hakkı insanın temel

haklarından biridir ve başka haklar için bir ön koşul olma niteliğine sahiptir. Raporda iletişime yönelik bu dengesizliklerin asla kabul edilemeyeceği vurgulanmaktadır (Macbride, 1993, s.284). Bunların yanı sıra kalkınmayı destekleyici iletişim ve iletişimin ticari olarak kullanılmasının kısıtlanması gibi konular da dile getirilmiştir.

Elbette Macbride Raporu uluslararası iletişime dair tartışmaları bütünüyle çerçeveleyen bir rapor değildir. Raporda sunulan tüm öneriler, iletişimde hâkim olan düzende uygulanabilecek somutluktan uzaktır. Fakat yayınlandığı dönem itibariyle değerlendirildiğinde oldukça önem arz etmektedir. İletişimdeki dengesizliklere dair sunulan en somut kanıt oluşturmaktadır. Bu yüzden günümüz şartlarıyla değil o dönemin şartlarıyla değerlendirilmesi daha sağlıklı bir analiz sunacaktır. Losev, rapora dair yaptığı eleştiride iletişim kavramının tam olarak tanımlanamadığını, çoğu kez haberleşme ve kitle iletişim kavramlarıyla birbirine karıştırıldığını söylemektedir (Macbride, 1993, s. 309). Bunlara ek olarak Losev, raporu kullanılan terminoloji ve yaklaşımları açısından biraz Batılı dolayısıyla taraflı bulmaktadır.

Macbride raporuyla birlikte yeni bilgi ve iletişim düzeninin kabul edilmesine, gelişmiş batılı ülkeler şiddetle karşı çıkmıştır. Serbest bilgi akışı doktrinin, az gelişmiş ülkelerin haber dolaşımındaki eşitsizlikler olarak görülmesi, Sovyet ideolojisiyle aynı tarafta yer almak şeklinde değerlendirilmiştir.

3.3.2.Maitland Raporu

UNESCO'daki tartışmalar International Telecommunication Union (Uluslararası Telekomünikasyon Örgütü) toplantılarında da gündeme gelmekteydi. 1982'de tartışmalar sonunda ITU bünyesinde telekomünikasyonda artan eşitsizlikler üzerine araştırmalar yapılması için Donald Maitland başkanlığında bir komisyon kurulması kararlaştırıldı. Komisyonun üç yıl boyunca yaptığı araştırmaların sonunda 1985 yılında *Dünya Çapında Telekomünikasyonu Geliştirme Bağımsız Komisyonu* kuruldu. 1985 yılında komisyon tarafından bir rapor sunuldu. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki hizmetler karşılaştırıldı. Söz konusu rapor gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki *telefona erişimde* yaşanan eşitsizlikleri ortaya çıkarmış ve telekomünikasyona dair dengesizliğin kabul edilemez olduğu sonucuna varılmıştır (Maitland, 1985). Raporda özellikle bu dengesizliklerin giderilmesinin sadece gelişmemiş ülkeler için değil, gelişmiş ülkeler için de fayda sağlayacağını altı çizilmiştir. Sağlık, ticaret ve ekonomideki büyümeler ve yaşam standartlarının artması dünya çapında ağlar oluşturacak ve bu vesile ile ticaret ve bilgi akışı çerçevesinde uluslararası ilişkilere de katkıda bulunacaktı (McPhail, 2014,

s.87). Raporla birlikte ITU'nun uzmanlık gerektiren teknik konulardaki çalışmaları, bir anlamda yerini eşitsizliklerle mücadeleye bırakmıştır.

Macbride ve Maitland gibi raporlar, uluslararası iletişim tartışmalarının somutlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Raporların yayınlanmasının ardından, gelişmiş ülkeler ise, yeni iletişim düzenine yönelik talepleri özgürlüğe vurulmuş bir darbe olarak nitelendirmiştir. 1985 yılında sorunların siyasallaşması ve yönetimdeki yanlışlıklar sebep gösterilerek ABD, UNESCO'dan çekildiğini açıklamıştır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin UNESCO'daki yeni çoğunluğu oluşturması ABD'nin karar almadaki etkisini kırmaktaydı (Joyner ve Lawson, 1985). Dönemin Dışişleri Bakanı, UNESCO'ya vermekte oldukları kaynakları, bu alanda diğer işbirliği araçları için kullanmayı planladıklarını açıklamıştır (http-1). ABD bu dönemde dış politikasını yeniden yapılandırmaktaydı. Uluslararası ilişkilerde çok taraflılıktan uzaklaşarak, gelişmekte olan ülkelerle ikili ilişkiler kurmaya başlanmıştır (Nordenstreng, 2011, s. 230). 1986 yılında İngiltere ve Singapur da UNESCO'dan çekildiğini açıkladı. ABD ve İngiltere'nin çekilmesi, UNESCO'nun bütçesinin büyük bir kısmını kaybetmesine sebep olmuştur. Üstelik yeni düzen tartışmaları sırasında genel başkan olarak görev alan Amadou-Mahtar M'Bow'un yerine Federico Mayor geçmiştir. Bu tarihten itibaren yeni iletişim düzeninin kurulması üzerine yapılan çalışmalar azalmıştır. Mayor, UNESCO'nun eğitim, bilim ve kültür amaçlarına geri döneceği sözünü vererek, ABD'nin yeniden üyeliğine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır. ABD sonrası yaşanan reformlar üç kriterle dayandırılmıştır; *bütçe disiplini, sekretarya yönetimine dair reformlar ve politik olarak gerekçelendirilmiş programların sonlanması* (Frederick, 1993, s. 177-178). Batıya göre sorun, haberin dolaşımındaki içerikte değil, teknolojik altyapıdadır. Dolayısıyla az gelişmiş ülkelerinin yetersiz altyapıya sahip olması sorunun temeli olarak görülmektedir. Fakat gelişmiş ülkeler teknolojinin kendisini değil, teknolojik ürünü transfer etmektedir (Zorlu, 2016, s.948-949). Birçok ülke gelişmiş ülkelerin değerlerini yaymak için tasarlanan teknolojileri başlarda hevesle kabul etmiş fakat daha sonra bunun bağımlılığı daha da arttırdığını fark etmiştir. Hamelink var olan bu dengesizlik için üç öneri sunmaktadır;

1. Küresel karşılıklı bağımlılığın oluşturduğu düzende üçüncü dünya ülkelerinin uyum sağlaması için teknolojik transferlere ayak uydurması,

2. Üçüncü dünyaya daha fazla pazar gücü sağlanması. Anlaşmalarda adil olunması, dış borçlar için yardım ve ucuz teknoloji transferi yapılması,

3. Üçüncü dünya ülkelerinin gelişmiş ülkelerle bağlarını koparması ve kendi kendine yetmeye çalışması (Kaplan, 1991, ss.274-277).

Uluslararası iletişim düzenine yönelik bu tartışmalar günümüzde azalmış gibi görünse de hala varlığını sürdürmektedir. Tartışmaların 1980'lerdeki gibi ses getirmemesi, enformasyon dengesizliğinin hala var olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Karşılıklı bağımlılıkta artan asimetrik güç ilişkileri, uluslararası iletişimde de hakimiyetini sürdürmektedir. Az gelişmiş ülkelerin yeterli teknolojik altyapıdan yoksun olmaları uluslararası iletişimdeki pasif rollerinin sürdürülmesine neden olmaktadır. ITU'nün yayınladığı 2019 yılına ait verilere bakıldığında dünya nüfusunun %53,6'sının internete erişimi vardır (http-2). Dünya nüfusunun yarısından fazlası internete erişebiliyor gibi görünse de %43,6'sı bundan mahrum kalmaktadır. İnternet erişimi sadece haberleşme için değil, aynı zamanda eğitim için de oldukça önemlidir.

3.4.Uluslararası İletişim Düzeninin Unsurları

Uluslararası iletişimin ortam ve araçları; telgraf, telsiz, radyo, uydu sistemleri, internet, posta, sinema filmleri, televizyon dizileri, reklamlar, haber ajansları, müzik kitap ve dergi yayınları olmak üzere oldukça fazla unsurdan oluşmaktadır. Çalışmanın devamında telsiz, telgraf, radyo ve uydu sistemleri ve haber ajansları telekomünikasyon adı altında incelenecektir. Sinema filmlerine, televizyon dizilerine, müzik yayınlarına, kitap ve dergilere ise fikri mülkiyet hakları çatısı altında yer verilecektir. Posta faaliyetleri ise kapsamındaki sınırlılıktan dolayı posta rejimi altında tanımlanacaktır. İnternet küresel yönetişimi ise başta telekomünikasyon altında anılmakla birlikte günümüzde tüm iletişim mecralarını etkileyen ve kapsayan yeni şemsiye bir rejime evrilmektedir.

3.4.1.Telekomünikasyon

Telgraf kabloları öncelikle kentleri birbirine bağlamak için bölgesel olarak kullanılmıştır. Daha sonraları birbirlerine sınırları olan ülkeler arası iletişimi sağlamak için denizlerin altına döşenen telgraf kablolarıyla yaygınlaşmıştır. Ortaya çıkan sorunların çözüme ulaştırılması için 1865 yılında ilk Uluslararası Telgraf Konferansı gerçekleştirilmiştir. Bu konferansta telgraf ekipmanları standartlaştırılmış, tek tip bir kullanım talimatı belirlenmiş; ortak uluslararası tarife ve ücretlendirmeler kararlaştırılmıştır (http-3). Radyo frekansları ve uydu yörüngelerinin artmasıyla düzenlemelere duyulan ihtiyaç da paralel şekilde artmıştır.

Radyo frekanslarının dağılımı temel düzenlenecek alanların başında gelmektedir. Radyo dalgalarının yayılması ve iletişimin sağlıklı şekilde sağlanması için frekansların düzenlenmesi gerekmiştir. Radyo frekanslarının dağılımında yaşanabilecek sorunların çözümü için 1947 yılında ITU bünyesinde radyo frekanslarının dağılımı için *Uluslararası Frekans Kayıt Kurulu* oluşturulmuştur. 1932 yılında ise Uluslararası Telgraf Birliği, telgraf, telsiz ve radyo düzenlemelerini kurumsal bir çatı altında toplamak için “Uluslararası Telekomünikasyon Birliği” olarak değiştirilmiştir. ITU, telekomünikasyon faaliyetleri bu ihtiyacı karşılamaya yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

1988 yılında yayınlanan ITU yönetmeliğinde telekomünikasyon “*tel, radyo, optik veya diğer elektromanyetik sistemler ile gönderilen işaret, yazı, görüntü ve sesler*” olarak tanımlanmaktadır (International Communication Union, 1988, s.5). General Agreement on Trade in Services (GATS) anlaşmasında ise telekomünikasyon; “*sinyallerin herhangi bir elektro manyetik yolla iletilmesi ve alınması*” olarak ifade edilmektedir (http-4). Uluslararası telekomünikasyon şemsiye bir kavram olup; içerisinde telsiz, telgraf, radyo, televizyon, uydu sistemleri ve fiber optik kablo ağları gibi geniş bir alanı ifade etmektedir. Bu nedenle küresel telekomünikasyon ağı ortak bir uluslararası çaba gerektirmektedir (Kim & Barnett, 2000). Uluslararası telekomünikasyon rejimi ise, telekomünikasyona ait alanlarda yaşanan ve yaşanabilecek sorunları engellemek için oluşturulan bir dizi düzenleyici faaliyeti kapsamaktadır. Uluslararası rejimlerin varlığı ile sağlanan düzen, telekomünikasyon alanında daha çok koordinasyon sorununa yönelik olarak ortaya çıkmaktadır.

Telekomünikasyon alanında ihtiyaç duyulan düzenlemeler aşağıdaki kronolojik sırayla gerçekleşmiştir;

- ✓ **1837 Telgrafın icat edilmesi**
- ✓ **1858: İngiltere-Fransa arasında ilk transatlantik telgraf kablolarının döşenmesi**
- ✓ **1865: 1.Uluslararası Telgraf Konferansı ve Uluslararası Hizmet Yönetmeliği, Uluslararası Telgraf Birliği’nin kurulması**
- ✓ **1901: İlk radyo sinyali**
- ✓ **1903: Telsiz-telgraf ve Ön Radyo Konferansı**
- ✓ **1906: İlk Uluslararası Radyotelgraf Konferansı ve Sözleşmesi’nin imzalanması**

- ✓ **1927:Uluslararası Radyo Konferansında Uluslararası Radyo Danışma Komitesinin kurulması**
- ✓ **1932:Telsiz, telgraf ve radyo alanlarının ITU bünyesinde birleştirilmesi ve Uluslararası Telekomünikasyon Sözleşmesi**
- ✓ **1947:Uluslararası Telgraf Konferansında Uluslararası Frekans Kayıt Kurulu'nun kurulması ve ITU'nün BM bünyesinde bir ajans olarak kabul edilmesi**
- ✓ **1949: Televizyona yönelik ilk teknik standartların belirlenmesi**
- ✓ **1957: Sovyet Rusya'nın ilk yapay uyduyu uzaya göndermesi (Sputnik)**
- ✓ **1964: İlk büyük uydunun yörüngeye yerleştirilmesi (İntelsat)**
- ✓ **1965. İlk Ticari Küresel Uydu İletişim Sistemi**
- ✓ **1967: Dış Uzay Anlaşması**
- ✓ **1971: Uzay telekomünikasyonu için Dünya İdari Radyo Konferansı**
- ✓ **1973: Telgraf yönetmeliğinin yayınlanması**
- ✓ **1988:Uluslararası Telekomünikasyon Yönetmeliği'nin güncellenerek yeniden yayımlanması**
- ✓ **1992: Telekomünikasyonun standartlaştırılması için ITU'nün düzenlenmesi**
- ✓ **1993: İlk Dünya Radyo İletişim Konferansı**
- ✓ **2001: İntelsat'ın özelleştirilmesi**
- ✓ **2012:Uluslararası Telekomünikasyon Yönetmeliği'nin güncellenerek yeniden yayımlanması**

Uluslararası telekomünikasyon rejiminin aktörleri devletler başta olmak üzere çokuluslu şirketler, ulusötesi uydu ve medya şirketleri, uluslararası örgütler ve iletişim ile ilgili faaliyetler yürüten sivil toplum kuruluşlarıdır. 1992 yılında ITU'nün uluslararası şirketlere de tam üyeliği açması devlet dışı aktörlerin uluslararası iletişimde söz sahibi olmasına ivme kazandırmıştır (Alleyne, 1995, s.28). Geçmişte devletlerin tekelinde olan telekomünikasyon hizmetlerine, yapılan özelleştirmelerle beraber şirketler de aktör olarak dahil olmuştur. Artan özelleştirmeler ise rekabeti beraberinde getirmiştir. Devletler ve uluslararası örgütler/kuruluşlar düzenin sağlanmasında baskın bir role sahip olsa bile serbest piyasa ekonomisi şartlarında uluslararası şirketlerin rolü yadsınamayacak şekilde artmıştır. Öyle ki bu şirketlerin yıllık gelirleri birçok ülkenin gayrisafi milli hasılasını geçmektedir. Thussu bunun sebebini üç şekilde açıklamaktadır;

- 1) Ulusötesi şirketlerin üretimin çeşitli aşamalarının koordinasyonunu ve kontrolünü farklı ülkeler içinde ve arasında sağlayabilmesi, 2) ülkelerin coğrafi farklılıklarından yararlanmanın üretim süreçlerinde kullanılması, 3) potansiyel coğrafi esneklikten yararlanılması (Thussu, 2000, s.116).

Friedman'ın (2006), satın alınan bir dizüstü bilgisayarın tüketicinin eline ulaşana kadar Kuzey Amerika, Avrupa ve özellikle Asya'da yaklaşık dört yüz şirketin süreçte çalıştığını belirtmesi bunun en güzel örneklerinden birini oluşturmaktadır. ABD, İngiltere, Japonya ve Çin küresel iletişimin merkezleri haline gelmiştir. Bu ülkelerden çıkan uluslararası şirketler yeni iletişim teknolojileri sunarak bunu dünyaya yaymaktadır. Özellikle uydular, sınırlı sayıda uydu yörüngesi olduğu için büyük oyuncuların faaliyet gösterdiği kazançlı ve rekabetçi bir endüstri haline gelmiştir (Thussu, 2000, s.94). Dünyanın en büyük uydu hizmetlerini yürüten şirketlerin büyük bir kısmı ABD menşelidir. İlgili bilim insanlarının 2019 verilerine göre 2.218 aktif uydunun 1007'si ABD'ye, 164 tanesi Rusya'ya, 323' ü ise Çin'e aittir ([http-5](http://5)). Schiller (1979) uluslararası şirketlerin telekomünikasyon alanında büyük paya sahip olmasının, ABD'nin çıkarına olduğunu öne sürmektedir (ss. 5-6). Aslında ABD'nin bu yolla bilgi akışının kontrolünde söz sahibi olduğunu vurgulamaktadır. Uydulardan toplanan bilgilerin kimi devletlerce silah olarak kullanılması da olası gözükmemektedir.

Haber ajansları, telekomünikasyona bağlı teknolojileri kullandığı için telekomünikasyon sektöründe değerlendirilmektedir. Uluslararası haber ajansları, kitle iletişim araçları yoluyla çeşitli kurumlara hizmet veren; bilgileri ve haberleri fotoğraf, video gibi materyallerle destekleyerek abonelerine ulaştıran uluslararası kuruluşlardır (Gadimov, 2014). Bu ajanslar, uluslararası enformasyon akışında etkin olan önemli aktörlerdir. Bir haber ajansının uluslararası olarak adlandırılması, kamuoyuna haber sağlayan kitle iletişim araçları aracılığıyla geniş yelpazede abonelere sahip olmasıyla ilgilidir (Büyükbaykal, 2012). Girgin (2002) de benzer şekilde bunu başka ülkelerde büro açmak ya da muhabir bulundurmak olarak değil, doğrudan kamuoyuna haber ulaştıran kitle iletişim araçları arasındaki abonelerin var olması olarak açıklamaktadır. Aşağıda Tablo 3.1'de uluslararası haber ajanslarına ve birçok ülkede büro ve muhabire sahip olan ulusal haber ajanslarına yer verilmiştir.

Tablo.3.1. Küresel Haber Ajansları

Adı	Kuruluş Tarihi	Ülke	Tür
Agence France-Press	1835	Fransa	Haber Ajansı
Associated Press	1846	ABD	Haber Ajansı
Reuters	1851	İngiltere	Haber Ajansı
Itar-Tass	1902	Rusya	Haber Ajansı
United Press International	1907	ABD	Haber Ajansı
BBC	1922	İngiltere	Haber Kanalı
CNN	1980	ABD	Haber Kanalı
Russia Today	2005	Rusya	Haber Kanalı
Sputnik	2014	Rusya	Medya Kuruluşu
RIA Novosti	1941	Rusya	Haber Ajansı
Aljazeera	2006	Katar	Haber Kanalı
Kyodonews	1945	Japonya	Haber Ajansı
Xinhua	1931	Çin	Haber Ajansı
Tongxunshen			
Press Trust of India	1947	Hindistan	Haber Ajansı
Anadolu Ajansı	1920	Türkiye	Haber Ajansı

İlk haber ajansı 1835 yılında Fransa’da kurulan, sonrasında adı Agency France Presse olarak değiştirilen Havas’tır. 1846 yılında ABD’de Associated Press, 1849’da Almanya’da Wolff ve 1851’de İngiltere’de Reuters kurulmuştur. Bu ajanslar haber toplama maliyetinin artmasıyla birlikte daha fazla rekabete girmemek için anlaşarak, dünya üzerindeki haber alanlarını paylaşmışlardır. Anlaşmalar 1944 yılında kadar devam etmiştir (Girgin, 2002). Uluslararası haber ajansları ilk kurulduklarında haberi yaymak gibi klasik bir işlev görürken, dünya savaşları sırasında devletlerce propaganda amaçlı kullanılmışlardır. Soğuk savaş ve sonrası dönemde ise ajanslar, az gelişmiş ülkeler tarafından tek taraflı bilgi akışına neden oldukları gerekçesiyle UNESCO toplantılarında gündeme getirilmiştir. Bu haber ajansları, gelişmiş ülkelerin çıkarlarına göre haber yapma ve az gelişmiş ülkelere sağlanan haber içeriklerini denetleme gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Bu dönemde az gelişmiş ülkeler tarafından haber tekeli kırılmak için

belirli girişimler gerçekleştirilmiştir. Latin Amerika’da etkili olması için Interpress Service, Afrika ülkeleri arasındaki haber akışı için PanAfrika Haber ajansı, bağlantısızlar olarak adlandırılan ülkeler için ise Bağlantısız Ülkeler Haber Ajansı Birliği kurulmuştur (Özcan, 1993). Haberin maliyetinin yüksek olması, gerekli teknolojiye ve donanıma sahip olunmaması nedeniyle az gelişmiş ülkeler haber tekelini kırmakta başarısız olmuşlardır.

Girgin (2002) uluslararası haber ajanslarının 3 işlevi olduğunu söylemektedir: (1) haber ya da haber için gerekli malzemeleri toplamak, (2) haber üretmek, (3) toplanan haberleri üyelere, paydaşlara, abonelere dağıtmak ve müşterilere satmak. Yüksel (2014) ise günümüzde haber ajanslarının dönüşüme uğradığını ve artık ikiye ayrıldığını öne sürmektedir. Bunlar, enformasyonu yayma amacını taşıyan “klasik” haber ajansları ve gerçek zamanlı ekonomi ve finansal enformasyonu sağlayan yeni haber ajanslarıdır. Günümüzde uluslararası haber ajansları iki ajans türünü de karşılamak için çalışmalar yapmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan Facebook ve Twitter gibi sosyal medya ortamlarını kullanarak uluslararası haber akışını sürdürmeye devam etmekte ve etki alanlarını genişletmektedirler. Güvenilir bilgiye ihtiyaç duyulduğu için uluslararası haber ajanslarının önemli rolü hala devam etmektedir.

3.4.2.Yeni bir alan : İnternet

İnternet 1960’lı yılların sonunda ABD Savunma Bakanlığı tarafından askeri amaçlı finanse edilen ARPANET projesiyle ortaya çıkmıştır. 1969 yılında UCLA’daki bir araştırma laboratuvarından Stanford’daki bir laboratuvara bilgisayar yoluyla gönderilen basit bir mesajla ilk iletişim gerçekleşmiştir (http-6). 1971 yılında ise ilk Ağ Kontrol Protokolü uygulanmaya başlanmış ve Uluslararası Bilgisayar İletişim Konferansı gerçekleşmiştir (http-7). Ağa bağlanan bilgisayar sayılarının artmasıyla internet günümüzde karmaşık bir ağ toplumunu oluşturmuştur. Teknolojik gelişmelerle internete bağlanma yolları da çeşitlenmiştir. Tablet, telefon, televizyon ve hatta akıllı saatler yoluyla bile artık internete erişim mümkün hale gelmiştir.

İnternetin temeli internet protokolü ve iletim kontrol protokolü olarak adlandırılan bir sisteme dayanmaktadır. Ağlar ve cihazlar, bunlar yoluyla internete bağlanabilmektedir. İnternete bağlanan her ağın sahip olduğu bir IP adresi bulunmakta ve bu sayede kimin nereden internete bağlı olduğu belirlenmektedir. Günümüzde IPv4 ve IPv6 olarak iki protokol kullanılmaktadır. Kullanıcı sayısının artmasıyla IPv4’teki adres kıtlığı ile IPv4’ler için bir pazar ortaya çıkmıştır. Kuruluşlar önceden aldıkları ve artık kullanılmayan adresleri büyük kar amacıyla satmaya başlamıştır. Örneğin 2011 yılında

Microsoft Nortel'den Ipv4 adresleri almak için 7,5 milyon dolar ödemiştir (Esayas, 2014). Ipv4 alanında yaşanan bu durum gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizliğe bir örnek oluşturmaktadır. Gerekli teknolojiye sahip olan ülkeler önceden adreslere sahip olmaktadır. Gerekli teknolojiyle geç sahip olan ülkeler ise Ipv4 hususunda sorun yaşamaktadır. Ipv4 alanında yaşanan adreslerin tükenmesi sonucunda Ipv6 bir üst sürüm olarak ortaya çıkmıştır. Fakat Ipv6'ların kullanılması için cihazlarda gerekli donanımların olması gerekmektedir.

İnternet protokolünde yaşanan sorunların yanı sıra internetin getirdiği en büyük dezavantaj güvenlik konusunda kendini göstermektedir. Siber güvenlik günümüzde devletlerin karşı karşıya önemli bir sorundur. Devletlere dair bir çok resmi işlemde, bankacılıkta, elektrik sistemlerinde, eğitimde ve sağlıkta hem bilgilerin depolanıp işlenmesi hem de bunların sürdürülmesi için internet kullanılmaktadır. Neredeyse bütün alanların internete entegre olması ağ güvenlikleri açısından büyük risk taşımaktadır. Siber alan kara, deniz ve havada yapılan mücadelelerin yanında teknolojik gelişmelerle uzay da yeni bir mücadele alanı olarak yerini almıştır (Çiftçi, 2013). Fakat Siber alan, uzaydan farklı olarak, bilgi teknolojilerinin günümüzde kilit rol oynamasıyla birlikte beşinci alan olarak adlandırılmaktadır. ABD Başkan'ının siber alanı beşinci cephe olarak ilan etmesi ve 2016 Varşova Zirvesinde NATO tarafından operasyonel bir alan olarak resmen tanınması, siber alanın diğer alanlardan farklılaştığını göstermektedir (Canlı, 2013).

Siber savaş kavramı devletler için önlemlerin alınması gereken bir hale gelmiştir. *Siber savaş bir devletin başka bir devletin bilgisayar sistemlerine ve ağlarına sızarak hasar veya kesinti yaratmak üzere hareket etmesidir* (Clarke ve Knake, 2011). Yapılan saldırılarda kimlik tespitinin oldukça zor oluşu düşmanı belirleme konusunda zorluklara neden olmaktadır. Sadece devletler değil terör grupları, hackerler gibi devlet dışı aktörler de siber savaşın bir aktörü haline gelmiştir. Uluslararası politikada 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'ı fiili olarak kuşatmasının yanında Gürcü yönetimine ait web sitelerine saldırmasından, 2019 yılında yapılan ABD seçimlerinde Rusya'nın siber saldırı ihtimalinin gündeme gelmesine kadar siber savaş konusunda pek çok örnek mevcuttur.

Saldırıları karşısında etkin bir savunma teknolojisine sahip olmak ve ulusal olarak güvenlik politikaları oluşturmak yeterli gelmemektedir. Bu nedenle devletler siber alanda yaşanacak çatışmalara karşı işbirliği yoluna gitmektedir. Siber suçlar, kritik altyapı üzerine yapılan siber saldırılar, elektronik casusluk, toplu verilere müdahale gibi sorunlar işbirliğini kaçınılmaz kılmaktadır (<http-8>).

2001 yılında Avrupa Birliği'ne üye olan ve üye olmayan devletlerin de katılımına açılan Siber Suç diğer bir adıyla Budapeşte Anlaşması bunun ilk örneğini oluşturmaktadır. Siber Suç anlaşması telif hakları, bilgisayarla yapılan dolandırıcılık, çocuk pornografisi, ağ güvenliği ihlalleri ve bilgisayar yoluyla işlenen suçlarla ilgili yapılan ilk uluslararası anlaşmadır (http-9).

Siber Alanla ilgili yapılan diğer anlaşmalar ise aşağıda sıralanmıştır;

- 2001 yılında imzalanan *Bağımsız Devletler Topluluğu Bilgisayar Esaslı Bilgiye Karşı Saldırıyla Mücadele Hakkında İşbirliği Sözleşmesi* (Erdem ve Özocak, 2019),
- Kullanıcıları koruma ve kötü niyetli tehditlere karşı kurulan ve küresel teknoloji şirketleri arasında bir dizi işbirliğinin oluşmasına zemin hazırlayan *Siber Güvenlik Teknoloji Anlaşması*
- Şanghay İşbirliği Örgütü'nün 2009 yılında imzaladığı *Uluslararası Bilgi Güvenliğinin Sağlanması Alanında İşbirliği Anlaşması*,
- 2014'te imzalanan Afrika Birliği *Kişisel Güvenlik ve Kişisel Verilen Korunması Sözleşmesi* ,
- Arap devletleri arasında işbirliğini güçlendirme amacıyla imzalanan *Bilgi ile Mücadele Sözleşmesi*,
- AB siber güvenlik stratejisinin bir parçası olarak 2016 yılında güvenlik ağı ve bilgi sistemlerine yönelik yayınlanan *NIS Yönergesi*,
- NATO'nun 2016 yılı *Varşova Zirvesi*,
- 2018 yılında imzalanan AB *Siber Güvenlik Yasası*
- UNESCO tarafından 2019'da gerçekleştirilen *İnternet Yönetişim Forumu*,
- ABD öncülüğünde yapılan ve 27 devletin katılımıyla 2019 yılında gerçekleştirilen *Siber Alanda Sorumlu Devlet Davranışının Geliştirilmesine* yönelik yapılan ortak açıklama.

3.4.3.Posta ve Fikri Mülkiyet

Uluslararası sinema filmleri, televizyon dizileri, reklamlar, müzik, dergi ve kitap yayınları uluslararası iletişimin bir parçasıdır ve fikri mülkiyet haklarından olan telif hakları kapsamında değerlendirilmektedir. Küreselleşmenin etkisi ve yayılımının diğer alanlara nispeten daha kolay olması fikri mülkiyetin korunma ihtiyacını arttırmıştır (Yüksel, 2001). Fikri mülkiyetin korunması ise uluslararası alanda ortak kuralların ve

normların varlığıyla mümkün olmaktadır. Uluslararası bir işbirliği korsanlığa karşı mücadele konusunda gerçekleşmektedir. Korsan yayınlarla savaş kapsamında bir dizi uluslararası anlaşmalar yapılmıştır. Bunların başında 1886 yılında imzalanan Bern anlaşması gelmektedir. Bern sözleşmesi eserlerin ve yazar haklarının korunması üzerine kurulmuştur ([http-10](http://10)). 1961 yılında imzalanan Roma anlaşması ise edebi eserlerin yanı sıra aktörler, müzisyenler, şarkıcılar ve dansçılar gibi sanatçılar ile yayıncılık faaliyetlerini içine alacak şekilde geniş bir çerçeve çizmektedir. Adı geçen anlaşmalar, mevcut durumda World Intellectual Property Organization (WIPO)'nun (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü) telif haklarını korumak üzere gerçekleştirdiği faaliyetlerin yasal dayanağını oluşturmaktadır. UNESCO çatısı altında da telif hakları üzerine çalışmalar yapılmaktadır. 1952 yılında imzalanan ve 1971 yılında yeniden güncellenen Evrensel Telif Hakları Sözleşmesi, telif haklarını korumaya yönelik atılan adımlardan birini oluşturmaktadır. Buna ek olarak yine UNESCO tarafından Dünya Korsanlıkla Mücadele Gözlemevi Projesi oluşturulmuştur. Bu web tabanlı proje ile taraflara korsan ile mücadele hakkında güncel olarak politikalar ve bilgiler sunulmaktadır ([http-11](http://11)). Fikri Mülkiyet Hakları, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü WIPO tarafından yürütülmektedir. WTO tarafından GATS anlaşması ise fikri mülkiyet haklarını düzenleyici birtakım yükümlülükler içermektedir. Ayrıca Uluslararası Standart Örgütü kitap ve dergi yayınlarında ISBN ve ISSN getirerek bir uygulama yürütmektedir. WTO-Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) Anlaşması ise fikri mülkiyet haklarının korunmasında taraf devletlere yasal standartlar getirmektedir (Yüksel, 2001).

4.ULUSLARARASI İLETİŞİM REJİMLERİNİN ANALİZİ: REALİST, LİBERAL VE BİLİŞSEL YAKLAŞIMLAR

Uluslararası iletişim plüralist (çoğulcu) bir yapıya sahiptir. Telgraf, telsiz, radyo, televizyon, uydu ve internet gibi telekomünikasyon araç ve ortamları yanı sıra posta, sinema, müzik, kitap ve dergi yayınları gibi geniş bir hizmet ağını kapsamaktadır. Tarih boyunca iletişim ve bilgi sahipliği, değişimin kaynakları olmuştur (Castells, 2007). İletişimin değişim kaynağı ise teknolojidir. Telgrafın icadıyla başlayan uluslararası iletişim, teknolojinin günümüzde geldiği noktaya kadar açıklanabilecek uzun bir süreci ifade etmektedir. Teknoloji dolayımı uluslararası iletişim, birbirinden ayrı aktörlerin karşılıklı bağımlı olduğu küresel bir ağ haline gelmiştir. Uluslararası iletişimin aktörleri sadece devletler değildir. Çokuluslu şirketler, uluslararası örgütler hatta bireyler uluslararası iletişimin aktörleridir. Bu sebeple uluslararası iletişim küresel ve bölgesel olarak, aktörler arasında birtakım düzenlemeleri gerektirmektedir. Küresel bir köy haline gelen dünyada uluslararası iletişimi düzenleyecek birtakım uluslararası rejimler kaçınılmaz olmuştur.

Aktörlerin işbirliğine dayalı rejimlerin kökenleri, devlet yetkilerine ve rejimlerle ilgili yapılan resmi belge ve görüşmelere dayanmaktadır (Cowhey, 1990). Uluslararası rejimler, Krasner'in tanımıyla belirli bir alanda aktörlerin karşılıklı olarak uzlaşabildikleri açık ya da örtülü ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma süreçlerini kapsamaktadır. Uluslararası iletişim ise çoğulcu yapısı ve çoklu unsurları nedeniyle tek bir telekomünikasyon rejimi olarak değil, belirli alanlardaki aktör tercih ve çıkarlarına göre şekillenen uluslararası iletişim rejimleri olarak adlandırılabilir. Krasner de benzer şekilde küresel iletişim için tek bir rejimin olmadığını öne sürmektedir (Krasner, 1991, s.336). Bu çalışmada uluslararası iletişim rejimlerinde etkin olan aktörler karar alma süreçleri çerçevesinde ayrı incelenecektir. Uluslararası kuruluşlar, uluslararası rejimlerin istikrarını sağlayan önemli aktörlerdir. Yapılan anlaşmalar yoluyla taraflara birtakım yasal hak ve yükümlülükler getirilmektedir. Rejimlerle belirlenen ortak ilke, norm ve kurallar kuruluşlar yoluyla denetlenebilir hale gelmektedir. Buradan hareketle uluslararası kuruluşların, uluslararası rejimlerin bir unsuru olan karar alma süreçlerinde etkin bir rol oynadığı söylenebilir. Bunun yanı sıra kuruluşlar, oluşturulan rejimlerin kurumsallaşmasının göstergeleri olarak da nitelendirebilir. Rejimler bu yönüyle kuruluşların oluşmasında bir basamak olarak görülebilir. Her rejimin bir kuruluşu yoktur.

Fakat çoğunlukla her kuruluşun sahip olduğu ilke ve kurallar temelinde bir rejimi olduğu söylenebilir. Uluslararası iletişimde de yaşanabilecek sorunların çözülmesi ve düzenin sağlanabilmesi için birtakım kuruluşların varlığına ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple uluslararası iletişimi oluşturan alanlarda öncelikle düzenleyici birtakım uluslararası anlaşmalar yapılmıştır. Teknolojide yaşanan gelişmelerle birlikte bu anlaşmalar genişletilmiş ve bugün uluslararası iletişim alanlarını düzenleyen kuruluşlar haline gelmiştir. Örneğin bilgi ve iletişimde devletlerarası işbirliğinin geliştirilmesi ve eşitsizliklerin giderilmesi için UNESCO bünyesinde bir dizi çalışmalar yapılmıştır. Radyo frekansları ve uydu yörüngelerinin düzenlenmesi için ITU kurulmuştur. Telif hakları ve patentlerle ilgili alanlarda ise WTO birtakım düzenlemeler getirmektedir. Fikri mülkiyet hakları için WIPO kurulmuştur. Telekomünikasyon rejiminde bu süreçler ITU ve WTO gibi uluslararası örgütler ile gerçekleşmektedir. ITU uluslararası telekomünikasyonu düzenleyen en eski ve en kapsamlı örgüttür.

Bu bölümde, uluslararası iletişim rejimleri telekomünikasyon, internet, posta hizmetleri ve fikri mülkiyet alanlarında ayrı ayrı ele alınacaktır.

4.1.Telekomünikasyon Rejimi

Mors alfabesinin oluşturulması ve iletişimin bu yolla sağlanması uluslararası rejimlerin ilk örneğini oluşturabilir. Fakat tam anlamıyla bir telekomünikasyon rejiminin oluşması çok daha sonrasında gerçekleşmiştir. Telekomünikasyon faaliyetlerinin 1970’li yıllara kadar liberal anlamda bir rejim oluşturmamasının sebebi, telekomünikasyon hizmetlerinin doğal tekel olduğu yani devletlerin kamu kuruluşları aracılığıyla yönetilmesi gerektiği inancıdır. Telekomünikasyon hizmetlerinin iç pazara yönelik olması ve rekabetin sınırlı olması da liberalleşmeyi engellemiştir (Cowhey, 1990, s.175). Bu tarihlere kadar telekomünikasyon hizmetleri devletler tarafından ulusal sınırlar içerisinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla 1970’li yılların sonuna kadar telekomünikasyon, diğer devletlerin rekabetinden korunmuş, ulusal tekeller tarafından sağlanmıştır (Geray, 2003, s.56). Singh, tekel modelin bozulmasını teknolojik yeniliklerin getirdiği yüksek yatırım maliyetleriyle açıklamaktadır (Singh, 2008). ITU ile birlikte ulusal telekomünikasyon faaliyetleri uluslararası tek bir çatı altında birleştirilmiştir. Rejim sayesinde her ülkenin uluslararası dolaşımda alıcı ülkeye sabit bir ücret ödeyerek istediğini yapmasına izin verilmiştir (Cowhey, 1990, s.182).

Krasner uluslararası telekomünikasyonu dört alanda incelemektedir. Bunlar, *radio ve televizyon yayıncılığı (radio and television broadcasting)*, *uzaktan algılama (remote sensing)*, *elektromanyetik spektrum tahsisi (electromagnetic spectrum)*, *haberleşme uyduları ve sınır ötesi verileri içeren telekomünikasyon faaliyetleridir* (Krasner, 1991, s. 343). Krasner'e göre radyo ve televizyon yayıncılığı ve uzaktan algılama olarak adlandırılan alanlarda uluslararası rejimlerin varlığından söz edilemez. Çünkü bu alanlar, üzerinde uzlaşılabilen normları (davranışları) barındırmaktadır. Uzlaşının sağlanamamasının temelinde ise asimetrik güç ilişkileri yatmaktadır. Güçlü devletler, çıkarlarına ters düşecek durumlarda rejimlerden kaçınmaktadır. Örneğin uydular yoluyla bilgi toplamayı içeren uzaktan algılama sistemlerinde güçlü ülkeler için bir uzlaşım mümkün görünmediği için rejimler oluşmamıştır (Krasner, 1991). Olası bir düzenleme uzaktan algılama sistemlerinin güçlü devletlere sağladığı faydayı engelleyecektir. Devletler yayınlarını yönetmesi gereken temel ilke ve normlar konusunda hem fikir olamadığından ve mevcut teknoloji güç sağladığından radyo ve televizyon yayıncılığında uluslararası bir rejimin oluşması güçleşmektedir. Radyo ve televizyon yayınlarının ortak ilkeler ve normlara bağlanması, devletlerin ulusal politikalarına ters düşebilmektedir (Krasner, 1991, s.346-347). Birtakım değerlerin yayılımında araç olan radyo ve televizyon yayınlarının düzenlemesine devletler bu yönüyle sıcak bakmamaktadır. Ancak aynı amaç için birleşen bölgesel yayıncılık faaliyetlerinde işbirlikleri gerçekleşmektedir. Spektrum tahsisi ve uydular konusunda ise bir koordinasyon ihtiyacı olduğu için bu alanlarda rejimler oluşmuştur.

Krasner uluslararası telekomünikasyon rejimini neorealist kuram çerçevesinde ele almaktadır. Rejimi güç ilişkisi temelinde incelemekte ve güçlü devletlerin çıkarlarına ters düşeceği alanlarda rejimlerin gelişme göstermediğini belirtmektedir. Buradan hareketle rejimi koordinasyon sorununa yönelik bir çözüm olarak görmektedir. Devletler koordinasyona ihtiyaç duydukları alanda rejim kurmaya veya rejime katılmaya meyillidir. Gücün dağılımı görece daha simetrik ve koordinasyon problemleri mevcutsa rejimler kurulur (Krasner, 1991, s.337). Meyer de benzer şekilde iletişim rejimlerinin içinde çatışmayı barındırdığını söyler. Kimin kontrol edeceği, kimin maliyetleri üstleneceği, standartların belirlenmesi ve avantajlardan kimin ne kadar yararlanacağı gibi konular söz konusudur (Meyer, 2006, s.9).

Alleyne ise rejimlerin liberal ve işlevselci yönünü vurgulamaktadır. Rejimler devletlerarası işbirliğini geliştirmekte önemli bir araç olmuştur (Alleyne, 1995, ss.23-24).

Telekomünikasyon rejimleri bu liberal yaklaşıma örnek olarak gösterilebilir. Karşılıklı bağımlılığın olduğu uluslararası iletişimde devletler kurumlar yoluyla işbirliklerini yürütmektedir. ITU ve BM gibi kuruluşlar telekomünikasyonun yürütülmesinde önemli aracı kuruluşlar haline gelmiştir. 1980’li yıllardan itibaren, telekomünikasyon faaliyetleri serbest piyasa ekonomisine uygun olarak gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra zaman içerisinde özelleştirilen ve sayıları artan telekomünikasyon şirketlerinin telekomünikasyon rejimlerindeki belirgin rolü de liberal yaklaşım altında değerlendirilebilir.

Kim ve Barnett telekomünikasyon rejimini Wallerstein’in merkez-çevre ülke ilişkilerine benzetmektedir. Bu analizde Batı ülkeleri merkez; Asya, Latin Amerika ve Karayipler ise çevredir. Telekomünikasyon faaliyetlerinde teknolojik üstünlüğe sahip olmaları ve bunları dünyaya ihraç etme gücünü ellerinde bulundurmaları sebebiyle Amerika ve İngiltere gibi batılı ülkeler merkez ülke haline gelmiştir. Merkez ülkelerden gelen teknolojiye bağımlılıkları sebebiyle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ise çevre ülkeler konumundadır. Uluslararası iletişim, uluslararası politikadaki eşitsiz gücü yansıtır. Merkezin batı ülkelerinden oluşması bilgi akışı ve alışverişinde üstünlüklerini kanıtlamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ise daha çok bölgesel olarak faaliyet göstermektedir. Telekomünikasyon rejiminde bölgesel kuruluşlar küresel kuruluşlar etrafında entegre edilmiştir. Kim ve Barnett (2000) bu yüzden telekomünikasyon rejimini bir örümcek ağına benzetmektedir. Bu ağa örnek olarak, bölgesel yayıncılık birlikleri gösterilebilir. Bölgesel yayıncılık birlikleri, hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler tarafından kurulmuştur. Amaçları bölgedeki yayıncılık faaliyetlerini düzenlemek, ortak politikalar üretmek ve bölgenin uluslararası politikadaki imajına yönelik çalışmalar gerçekleştirmektir. Bu yayıncılık birliklerinin BM ve ITU gibi uluslararası kuruluşlara üyelikleri de bulunmaktadır. Belirtmek gerekir ki bölgesel yayıncılık birlikleri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından küresel yayıncılık tekeline kırmak için daha fazla faaliyet göstermektedirler.

Tablo.4.1. Bölgesel Yayıncılık Birlikleri

<i>Birliğin Adı</i>	<i>Yılı</i>	<i>Kapsamı</i>	<i>Amacı</i>
<i>African Broadcasting Union (ABU)</i>	1962	Afrika	Afrika'nın gelişimini desteklemek ve imajını yansıtmak
<i>Organización de Telecomunicaciones de Iberoamérica (OTI)</i>	1971	Latin Amerika İspanya Portekiz	Bölgedeki televizyon ağları arasındaki ilişkiyi güçlendirmek
<i>North American Broadcasters Association (NABU)</i>	1972	ABD Kanada Meksika	Kuzey Amerika'daki yayıncıların sorunlarını çözmek ve ilişkilerini düzenlemek
<i>Caribbean Broadcasting Union (CBU)</i>	1970	Karayipler Topluluğu	Karayipler'deki radyo ve televizyon sistemleri arasındaki entegrasyonu sağlamak
<i>Asian Pacific Broadcasting Union (APBU)</i>	1992	50 Ülke	Asya Pasifik bölgesindeki yayınların düzenlenmesi
<i>European Broadcasting Union (EBU)</i>	1950	56 Ülke	Kamu hizmeti yayıncılığı sunmak
<i>Islamic States Broadcasting Services Organization (ISBO)</i>	1975	45 Ülke	İslam ülkeleri arasındaki birliği güçlendirmek
<i>Nordvision</i>	1959	Kuzey Avrupa Ülkeleri	İskandinav bölgesindeki kamu hizmeti yayıncılığını güçlendirmek için işbirliği sağlamak
<i>Arab States Broadcasting Union (ASBU)</i>	1969		Arap devletleri arasındaki işbirliğini geliştirmek.
<i>Commonwealth Broadcasting Association (CBA)</i>	1945	Afrika, Asya, Amerika, Avrupa ve Pasifik'ten 54 Ülke	Kamu hizmeti yayıncılığını sağlamak

Telekomünikasyon rejimi sadece neorealist yaklaşımla açıklanamaktadır. Maliyetleri düşürmeye yönelik anlaşmalar, karar almada kuruluşların baskın rolü, serbest piyasa ekonomisi ve telekomünikasyon şirketlerinin varlığı, özellikle devlet tekellerinin bu sektörlerde kırılmasından sonra rejimin geçirdiği dönüşümde neoliberal yaklaşımın tezlerini desteklemektedir. Telekomünikasyona yönelik ortak çıkarlar ve sorunların varlığı, aktörlerin işbirliği yapmasını sağlamaktadır. Bu işbirliği ise uluslararası kuruluşlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. ITU, BM alt kuruluşları gibi uluslararası kuruluşların telekomünikasyon rejimindeki rolleri neorealist yaklaşımın varsayımlarıyla örtüşmektedir. Ancak aktörler sadece hükümetlerarası kuruluşlar olarak değerlendirilmemelidir. Uluslararası telekomünikasyon şirketleri, rejimin en büyük oyuncularındandır. Aşağıdaki tabloda, küresel ölçekte etkin telekomünikasyon şirketleri sıralanmıştır. Uluslararası şirketlerin, serbest piyasa ekonomisindeki payları, onları telekomünikasyonun önemli aktörleri haline getirmektedir. Bu da telekomünikasyon rejiminin liberalleştiğinin kanıtıdır.

Tablo.4.2. *Uluslararası Telekomünikasyon Şirketleri (http-12).*

Şirket	Merkezi	Yıllık Kar
AT&T	ABD	\$19.4B
China Mobile	Hong Kong	\$17.9B
Verizon Communications	ABD	\$15.5B
Softbank	Japan	\$13.9B
Nippon Telegraph&Tel	Japonya	\$8.7B
KDDI	Japonya	\$5.3B
China Telecom	Çin	\$3.2B
Telefonica	İspanya	\$3.7B
China Telecom	Çin	\$3.2B
Saudi Telecom	Suudi Arabistan	\$2.9B
SK Telecom	Güney Kore	\$2.7B
BT Group	İngiltere	\$2.7B
Deutsche Telecom	Almanya	\$2.6B
America Movil	Meksika	\$2.5B
Etisalat	Birleşik Arap Emirlikleri	\$2.4B
Telstra	Avusturalya	\$2.3B
Orange	Fransa	\$2.3B

Telekomünikasyon rejiminde uluslararası şirketlerin varlığı az gelişmiş ülkeler tarafından eleştirilmektedir. Bu şirketlerin merkezlerinin ABD gibi gelişmiş ülkelerde bulunması ve kapitalist ekonomik sisteme hizmet etmesi bahsi geçen eleştirilerden sadece birkaçıdır. İletişim rejimi bir sistem olarak görüldüğünde, aktörlerin içinde bulundukları üretim sistemine sıkı sıkıya bağlı oldukları görülür (Meyer, 2006, s.8). Bu bağımlılık da iletişimin ekonomi politik unsurlarını ve bunun eleştirisini kaçınılmaz kılmaktadır.

4.1.1. İlkeler ve Normlar

Uluslararası telekomünikasyon rejiminde karşılıklı belirlenen örtük ya da açık ilkeler, normlar, kurallar ve karar alma süreçleri bulunmaktadır. Bunların başında **evrensel kamu hizmeti ilkesi** gelmektedir. Evrensel kamu hizmeti, telekomünikasyon hizmetlerinin çok sayıda insana, uygun fiyatlarla erişimini ifade etmek için kullanılmaktadır (http-13). GATS anlaşmasında telekomünikasyon hizmetleri evrensel kamu yükümlülüğü olarak nitelendirilmektedir (http-14). Kendi sınırları içerisinde bir devletin vatandaşlarına hizmet sunabilmesi için bile belli teknolojik birikimin olması gerekmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi ise uluslararası işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle telekomünikasyon rejimi güçlüdür. Cowhey de hizmet ve ekipmanları hem yurt içinde hem yurt dışında kamu hizmeti olarak sunmanın en etkili ve eşitlikçi yolunun rejimler aracılığıyla olduğunu belirtmektedir (1990, s. 177). Evrensel bir kamu hizmeti sağlamak için telekomünikasyonda **serbest ticaret ilkesi** ön koşulu oluşturmaktadır. Serbest ticaret ilkesi mal ve hizmetlerin dağıtımında engellerin kaldırılmasını ifade etmektedir. Neoliberal politikalarla birlikte uluslararası ticaretin de gerekli ilkelerinden biri olan serbest ticaret, ülkeler arasındaki ticari ve hukuki engelleri kaldırarak küreselleşme sürecini hızlandırmaktadır. Serbest ticaret ilkesi beraberinde **verimlilik** ilkesini getirmektedir. Verimlilik ilkesi rejimler sayesinde devletlerin düşük maliyetle yüksek fayda sağlamasıdır. Verimlilik, rejimlerin oluşması için oldukça önemlidir. Bunun sebebi devletlerin ancak verimlilik sağlandığı noktada işbirliğine yanaşması olarak öne sürülebilir. Bunların yanında serbest dolaşım sadece ticaretin değil, **bilginin de serbest dolaşımı ilkesini** beraberinde getirmektedir. Bilginin serbest dolaşımı UNESCO toplantılarında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler tarafından 1970’li yıllardan itibaren tartışılmıştır. ABD’nin bir tezi olarak ortaya çıkan bilginin serbest dolaşımı, başta Sovyet Rusya olmak üzere o dönemde bağımsızlığını yeni kazanmış ülkeler tarafından da eleştirilmiştir. ABD’nin bilginin serbest dolaşımı tezi, bu ülkeler tarafından Amerikan

ideolojisinin ve kapitalizmin yayılması olarak nitelendirilmiştir. Bu da gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasındaki sömürü ilişkisinin yeni bir biçimde ortaya çıkması olarak yorumlanmıştır. Fakat uluslararası telekomünikasyon rejiminde bilginin serbest dolaşımı, herkes için bilgi bağlamında oldukça elzemdir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de belirtildiği gibi “herkesin bilgi alma özgürlüğü vardır ve bu kimse tarafından engellenemez” (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1948). Bilginin yayılımı için telekomünikasyon faaliyetleri önemlidir. Bilginin serbest dolaşımı sadece telekomünikasyon için değil, aynı zamanda internet rejimi için de gerekli olan bir ilkedir. Ancak siyasi ve/veya ekonomik nedenlerle bilgi dolaşımının kontrol edilmesi ve manipüle edilmesi eleştiriye açık bir durum ve konudur.

Telekomünikasyon rejiminde *kullanım önceliğine saygı* bir diğer ilkeyi oluşturmaktadır. Kullanım önceliğine saygı, radyo frekanslarının dağılımı ve uydu yörüngelerinin konumlandırılması gibi konuları kapsamaktadır. Atmosferdeki elektromanyetik dalgaların aralığına frekans spektrumu denilmekte ve radyo sinyallerinin iletebildiği frekanslarla radyo yayınları gerçekleşmektedir (Sutton ve Zacher, 1995, s.133). Radyo frekanslarının düzenlenmesi Radyo yayınlarında parazitlerin gerçekleşmemesi için frekansların düzenlenmesi gerekmektedir. Devletler arasında bu frekansların kullanımı için hukuki anlaşmalar imzalanmaktadır. 1906 yılında imzalanan Uluslararası Radyotelgraf Sözleşmesi'nde taraf devletlerin diğer radyo istasyonlarının hizmetlerini rahatsız etmeme sorumluluğu olduğu ve belirli frekansların kullanımı için ITU'ya başvurmaları kararlaştırılmıştır (Sutton ve Zacher, 1995, s.146). Bunun başlıca nedeni denizcilik ve havacılık seyahatlerinin güvenle sağlanmasıydı (Singh, 2008). Fakat zamanla bu durum frekans tahsisinin “ilk gelen ilk yararlanır” temelinde gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu kural evrensel radyo dalgalarının bir azınlık tarafından yarı tekelleştirilmesi sonucunu doğurmuştur (Mattelart, 2013, s.26). Soğuk Savaş sırasında radyo yayıncılığına artan ilgi sonucunda her iki bloğun da daha fazla erişim talep etmesiyle radyo spektrumunun yüksek frekanslı bölümü uluslararası iletişimde tartışılır hale gelmiştir (Thussu, 2000, s.90-91). Gelişmiş ülkelerin frekanslar için gerekli teknolojiye az gelişmiş ülkelere önce sahip olması, onlardan daha önce frekansları belirleme ayrıcalığını vermiştir. Az gelişmiş ülkeler ise o teknolojiye sahip olduklarında frekans dağılımı gelişmiş ülkelerin lehine olacak şekilde çoktan gerçekleşmişti. Benzer bir durum uydu yörüngelerinin belirlenmesinde de yaşanmaktadır.

Telekomünikasyon rejiminin bir diğer ilkesi ise **eşitlik ve devlet egemenliğine saygıdır**. Uluslararası işbirliklerinde her devlet eşit kabul edilerek devletlerin egemenliklerine saygı duyulması beklenmektedir. Uluslararası politikanın anarşik yapısında kurulacak rejimlerde bu iki ilke göz ardı edilmemelidir. Her devlete aynı şekilde muamele edilmeli ve egemenliklere zarar verebilecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Telekomünikasyon rejiminde egemenliğe saygı ilkesi aslında birçok tartışmayı beraberinde getirmektedir. Uluslararası iletişimin sağlanabilmesi için devletlerin sınırları içerisine yerleştirilen uydu yörüngeleri bazı devletlerce egemenlik haklarının ihlal edilmesi olarak yorumlanmaktadır. Günümüzde insansız hava araçlarının casusluk için kullanılması da hak ihlali olarak değerlendirilmekte ve eleştirilmektedir. Bu nedenlerden ötürü hava sınırları da uluslararası hukuk çerçevesinde düzenlenmiştir. Uluslararası telekomünikasyon rejimine bakıldığında **uzayın serbestliği ilkesi** ile karşılaşılmaktadır. 1967 yılında imzalanan Dış Uzay Sözleşmesi ile uzay herkese ait ve herkese açık bir alan olarak kabul edilmiştir (http-16). Yine aynı sözleşmede dış alanın herkes tarafından keşif ve kullanımının ücretsiz olması kararlaştırılmıştır (http-16). Telekomünikasyon uyduları için ise temel ilke uzayın serbestliği ilkesine dayanarak, sabit uydulardan yararlanmada sınırlı olması herhangi bir kazanılmış hak ve önceliğin olmamasıdır (Pazarcı, 1989, s.382). Bu noktada “yararlanma hakkı” söz konusudur. Bunun nedeni uzaya yerleştirilen uydu yörüngelerinin kısıtlı olmasıdır. Kazanılmış hak ise uluslararası telekomünikasyon rejimlerinde frekanslar gibi bir takım iletişim yöntemlerinin hukuki olarak devletler tarafından belirlenmesine karşılık gelmektedir.

Rejimlerde normlar, hakları ve yükümlülükleri kapsamaktadır (Krasner, 1982). Telekomünikasyon alanındaki normların başında **standartlaştırma** gelmektedir. Standartlaşma ile telekomünikasyon hizmetlerinde oluşabilecek sorunların engellenmesi amaçlanmaktadır. Standartlaşma ile yine ortak ağların oluşması da amaçlanmaktadır. Çünkü oluşturulan ortak ağ ve hizmetlerle uluslararası telekomünikasyon sisteminin işlemesi kolaylaşmaktadır. Standartlaşmada teknik altyapının ve ekipmanların sağlanması için **teknik alanda işbirliği** gereklidir. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler telekomünikasyon hizmetlerinden yararlanabilmek için yeterli altyapıya ve teknolojiye sahip olmalıdır. Liberal görüşe göre, teknik altyapı aynı zamanda az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarını da sağlamaktadır. Çünkü bu altyapı, devletlerin küresel ekonomiye girmelerine aracı olmaktadır. Buradan hareketle **karşılıklı işbirliği** diğer bir normu oluşturmaktadır. Standartlaştırma ve teknik altyapının

sağlanması rejimlerde karşılıklı işbirliği ile mümkün görünmektedir. Bu normlar aslında karşılıklı bağımlılığın küresel liberal sistemde kemikleşmesi olarak da değerlendirilebilir.

4.1.2.Kurallar ve Karar Alma Süreçleri

Telekomünikasyon rejiminde kurallar ve karar alma süreçleri uluslararası kuruluşlar ve anlaşmalar ile sağlanmaktadır. Yapılması beklenen ve istenmeyen davranışları içeren kurallar ve kuruluşların karar alma süreçleri uluslararası rejimlerin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Uluslararası telekomünikasyon rejiminde kurallar **sorumluluk alma** ve **rekabetin düzenlenmesine** yönelik birtakım anlaşmalar ile örneklendirilebilir. Sorumluluk alma, devletlerin egemenlik alanlarında sorumlu oldukları yükümlülükleri içerir. Örneğin devletler kendi sınırlarında iç politik denetimlerini yapmakla sorumludur (Sutton ve Zacher, 1995). Bu aynı zamanda devletlere kendi egemenliklerine karşı gelebilecek tehlikelere müdahale hakkını da vermektedir. Devletler aynı zamanda sınırları içerisinde gerçekleşebilecek herhangi bir zararı tazmin etmek zorundadır. Rekabetin düzenlenmesine yönelik kurallar ise GATS sözleşmesinin referans belgesinde telekomünikasyonda rekabet karşıtı uygulamaların önlenmesine yönelik olarak düzenlenmiştir. Bu önlemler rekabete aykırı çapraz sübvansiyon sağlanması, rekabete aykırı sonuçları olan rakiplerden elde edilen bilgilerin kullanılması ve hizmet için gerekli temel bilgileri tedarikçilere zamanında sunmamaktır ([http-15](http://www.wto.org)). Referans belgesi ile düzenleyici kuralların koyulması uluslararası telekomünikasyon rejiminin oluştuğunu göstermektedir (Singh, 2008).

4.1.2.1.Uluslararası Telekomünikasyon Örgütü (ITU)

Uluslararası iletişimde standartlar oluşturmak için yapılan girişimler çok eskilere dayanmaktadır. Örneğin Mors alfabesinin kullanılması bunun ilk örneklerinden biridir (McPhail, 2014, s.82). Telekomünikasyonu düzenlemeye yönelik kurumsal çabalar ise 1800’lü yıllara kadar uzanmaktadır. Fransa’da telgrafın icadıyla başlayan süreç devletler arası rekabeti kaçınılmaz kılmıştır. Telgraf teknolojisinin devletlere getirdiği avantajlar iletişimde devletlerarası rekabeti doğurmuştur. Bu nedenle rekabeti ve iletişimi düzenleyici birtakım anlaşmalar imzalanmıştır. Bunlardan ilki 1865 yılında imzalanan Uluslararası Telgraf Sözleşmesi’dir. Fakat gelişen teknolojilerle birlikte bu alanda yapılan anlaşmalar yetersiz kalmıştır. Özellikle radyo frekanslarının kullanımına ilişkin doğan sorunlar nedeniyle 1927’de Uluslararası Radyo Telgraf Konferansı yapılmıştır.

(Mcphail, 2014, s.83). Bu konferansta frekanslar üye devletler arasında dağıtılmıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte, ITU tarafından telgraftan sonra radyo ve telefonların icadı ile yapılan sözleşmeler genişletilerek 1935 yılında Uluslararası Telekomünikasyon Sözleşmesi olarak birleştirilmiştir (http-18).

Frekansların dağıtımı konusu oldukça tartışmalı bir alandır. Alınan karar doğrultusunda sorun yaşanmaması için üye devletlerin kullandıkları frekansları önceden örgüte bildirmeleri kararı alınmıştır. Frekansların dağılımı iletişime yönelik dengesizliklerin başlangıç noktası olarak değerlendirebilir. Bunun nedeni ise frekanslar için gerekli altyapıya sahip devletlerin “ilk gelen, önce alır” kuralına göre frekanslara sahip olmasıdır. Böyle bir durumda gelişmiş ülkeler frekansların kullanımında söz sahibi olurken, gelişmemiş ülkeler geç sahip oldukları altyapılar nedeniyle frekanslar üzerinde söz hakkını yitirmektedir. Bu yüzden gelişmekte olan ülkeler kendi seslerini duyurma ihtiyacı duymuştur (Öngören, 1995, s.225). Uyduların kullanılmasıyla birlikte frekans paylaşımı sorununa bir de uyduların konumlandırılması sorunu eklenmiştir. Az gelişmiş ülkeler ulusal sınırlarının yakınında bulunan radyo istasyonlarını birer tehdit olarak algılamıştır. Bu ülkeler hem uydu yörüngelerinin konumlandırılması konusundaki endişelerinin hem de frekansların dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesini talep etmiştir (Frederick, 1993, s.123). Üstelik sahip oldukları sınırlar üzerindeki uyduları kullanmak istemektedirler. Tüm bu sebeplerle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ITU toplantılarında uydu iletişiminin dünya üzerinde eşit şekilde konumlandırılmasını talep etmiştir.

ITU dört alanda çalışmalarını yürütmektedir:

- 1)Telekomünikasyonda uluslararası standartların belirlenmesi
- 2)Radyo frekanslarının ve uydu yörünge sistemlerinin adil bir şekilde kullanılması ve kontrol edilmesi
- 3)Telekomünikasyon altyapısının geliştirilmesi
- 4) Bilgi iletişim teknolojilerine yönelik (BİT) uzmanların yer aldığı ve bilgilerin paylaşıldığı sektörel bir ağ oluşturulması (http-19)

ITU, tam yetkili temsilciler konferansı ve idari konsey tarafından yönetilmektedir (http-20). Tam yetkili temsilciler konferansı dört yılda bir toplanan, birliğin en yüksek karar alma organıdır. Ayrıca programları koordine ederek, bütçeyi onaylamakta ve mali

harcamaları kontrol etmektedir. ITU uluslararası telekomünikasyon rejimini belirli kurullar ve her yıl yapılan konferanslar ile kontrol etmektedir. Radyoya ait düzenlemeler için *Radyo Düzenleme Kurulu* ve *Radyokomünikasyon Kurulu* faaliyet göstermektedir. Bunun yanında her üç ila dört yıl arasında düzenlenen *Dünya Radyo İletişim Konferansı* ve *Dünya Uluslararası Telekomünikasyon* konferanslarında telekomünikasyona ait gelişmeler konuşulmakta ve üyeler arası işbirlikleri geliştirilmektedir. Teknik standartlaştırma hizmetleri için ise her dört yılda bir *Dünya Telekomünikasyon Standardizasyon Meclisi* faaliyet göstermektedir. *Dünya Telekomünikasyon Geliştirme Konferansları*, *Dünya Telekomünikasyon Politikası Forumu* ve *Dünya Bilgi Toplumu Zirveleri* ile telekomünikasyona yönelik gelişmeler değerlendirilmekte, ortaklıklar ve işbirlikleri sağlanmaktadır (http-21).

ITU gibi kuruluşlar beklentilerin koordinasyonunu iyileştirmek için sosyal bir organizasyon sağlamıştır (Cowhey, 1990, ss.170-174). Dolayısıyla tamamen hükümetlerarası görüşmelerden ibaret olmayıp epistemik toplulukların da süreçlere etki ettiği bir yapı söz konusudur. Koordinasyon faaliyetleri yanı sıra (frekans tahsisi gibi), standartlaşma ve işbirliği ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmalarına da yardımcı olur. Buradan hareketle ITU'nun rekabete karşı işbirliğini savunduğu görülmektedir. UNESCO'nun yürüttüğü İletişim Gelişimi için Uluslararası Program ve Herkes için Bilgi Programı da ITU faaliyetlerini desteklemektedir. Diğer bir paydaş olan WTO ise GATS anlaşması çerçevesinde telekomünikasyonu düzenlemektedir. OECD ise Bilim, Teknoloji ve Yenilik Müdürlüğü Birimi altında bilgi iletişim teknolojileri ve telekomünikasyon üzerine çalışmalar yapmaktadır.

ITU'daki çalışma düzeni ve karar alma mekanizması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı endişeler doğurmaktadır. Gelişmiş ülkeler için endişe, üye sayısındaki artıştır. Bu artışla beraber kararların alınmasında güçlü devletler etkisini yitirmeye başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler artık çoğunluğu oluşturur hale gelmiştir. Bu da gelişmiş ülkelerin istedikleri kararları almadaki özgürlüklerini engellemektedir. Örneğin bu yüzden ABD dünyaya yayılan ve gelen sinyalleri toplayan bir uydu istasyonu olarak kullanıcılara uluslararası veri ve internet servisi sağlamak üzere INTELSAT'ı kurmuştur (McPhail, 2014, s.88). Gelişmekte olan ülkeler için ise sorun ITU'nün gelişmiş ülkelerin yönlendirdiği bir oluşum olarak görülmesidir. Her ne kadar çoğunluk olsalar da yine de altyapı olarak kendilerinden güçlü olan devletlere karşı kayda değer ilerlemeler gerçekleştiremediklerini düşünmektedirler. Singh, ITU'den çıkan kararların öneri

niteliğinde olduğunu ve bu nedenle International Organization for Standardization (ISO) gibi küresel ölçekte standartları belirleyen diğer kuruluşlara başvurmak zorunda olduğunun altını çizmektedir (Singh, 2008).

4.1.2.2. UNESCO

UNESCO bugün 193 üye ve 11 ortak üyeden oluşan, eğitim, bilim ve kültür alanlarında önemli çalışmalar yürüten uluslararası bir kuruluştur (http-22). İkinci Dünya Savaşı sonrasında, 1946 yılında, ülkelerin *kültürel* kalkınmalarına destek olmak için Birleşmiş Milletler tarafından kurulmuştur. Türkçe karşılığı Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüdür. Örgütün faaliyetleri için kullanılan bütçe üye devletler tarafından sağlanmaktadır. Örgütün amacı, eğitim, bilim, kültür ve iletişim alanlarının küresel olarak üye devletlerle birlikte karşılıklı olarak geliştirilmesidir. Bu amaçlar kuruluşun anayasasının ilk maddesinde daha açık bir şekilde belirtilmektedir.

Madde 1: Kuruluşun amacı, adalet, hukukun üstünlüğü ve insan hakları ve temel özgürlükler için evrensel saygıyı daha da geliştirmek üzere eğitim, bilim ve kültür aracılığıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederek barış ve güvenliğe katkıda bulunmaktır (http-23).

Anayasasında da belirtildiği gibi UNESCO temelde iletişim ve eğitim alanlarında faaliyet göstermek için “*karşılıklı fayda*” ilkesi esas alınarak kurulmuştur. UNESCO’nun genel konferanslarında uluslararası düzenin yanı sıra iletişim politikaları da tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmalar daha çok gelişmekte olan ülkelerin iletişim ve enformasyona dayalı eşitsizlikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Özellikle 1970 ve 1980’li yıllar arasındaki süreçte iletişim düzeninin yeniden kurulmasına dair bir dizi tartışmalar yapılmış ve öneriler sunulmuştur. Mattelart (2001) bu dönemi “eleştirinin altın çağı olarak” yorumlamaktadır. Fakat örgütün bütçesi üye devletlerce finanse edildiği için ABD ve İngiltere’nin üyelikten çekilmelerinin ardından yeni iletişim düzenine dair faaliyetleri büyük ölçüde azalmıştır. Bunun üzerine öncelikle genel direktör değiştirilmiş ardından ABD ve İngiltere’yi yeniden kazanabilmek için Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni reddedilmiştir. Bu durum realist bir bakış açısıyla uluslararası politikada ve ekonomideki güç dengesinin ilişkilere ve genel koordinasyona yansımaları olarak yorumlanabilir.

Günümüzde UNESCO, iletişim alanındaki faaliyetlerinde liberal çizgide “bilgi toplumu” oluşturmaya odaklanmış görünmektedir. İfade özgürlüğü, medya geliştirme,

bilgi ve bilgiye erişim özgürlüğü gibi konularda çalışmalar yaparak bilgi toplumunu inşa etmede kilit rol oynamaya çalışmaktadır. İletişim ve bilgi alanındaki faaliyetlerini **bilgiye erişim, ifade özgürlüğü, medya geliştirme, kapasite geliştirme araçları** ve **kesişen öncelikler** olarak beşe ayırmaktadır. Örgütün işleyişine bakıldığında iletişim ve bilgi alanlarındaki faaliyetlerin kendi bünyesi içinde kurulan İletişim Gelişimi için Uluslararası Program ve Herkes için Bilgi Programı aracılığıyla ve Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri çerçevesinde sürdürüldüğü görülmektedir.

a. International Programme for the Development of Communication (IPDC) İletişim Gelişimi için Uluslararası Program

IPDC, UNESCO tarafından desteklenen, gelişmekte olan ülkelerdeki “**medya gelişimi**” için kurulan tek taraflı bir forumdur (http-24). Çalışmalarını iletişim alanındaki “en acil” konulara yönelerek gerçekleştirmektedir. Kurulduğu 1981 yılından günümüze kadar 2000’den fazla proje için 120 milyon ABD doları harcanmıştır (http-25). Yardımların IPDC aracılığıyla yapılması, medya kuruluşlarının bağımsızlıklarına müdahale edilmemesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu yönüyle değerlendirildiğinde IPDC’nin kurulma nedeninin 1970’lerde iletişim dengesizliklerine dair tartışmalarda gündeme getirilen, güçlü devletlerin iletişim araçları ile “ulusların iç işlerine karıştığı” söylemleri olduğu düşünülebilir. Kuruluşun faaliyet raporunda, bugün IPDC bünyesinde kullanılan ifadelerin köklerini Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni’nden aldığının belirtilmesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir (IOS Evaluation Office, 2018, s.16).

b. Information for All Programme (IFAP) Herkes için Bilgi Programı

IFAP, 2001 yılında UNESCO tarafından oluşturulan hükümetlerarası bir programdır. Amacı üye devletlerle birlikte bilgiye ulaşmada adil bir dünyanın oluşturulmasıdır. Faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi için Genel Konferans tarafından belirlenen 26 üyeden oluşan bir hükümetlerarası konsey kurulmuştur (http-26). IFAP, dünyada adil bir toplum oluşması için bilgiye erişimin önündeki engelleri kaldırmayı hedeflemektedir. **Okur yazar toplulukları oluşturma, bilginin korunması, bilgi etiği, kapasite** ve **altyapı geliştirme, teknoloji transferleri** gibi konularda çalışmalar yapmaktadır. IFAP’ın çalışma raporlarında “bilgi alma ve bilgi verme” özgürlüğü bir hak olarak nitelendirilmekte ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 9. maddesine dayandırılmaktadır (IFAP, 2009, s.20). Bilgi toplumu oluşturmada herkesin bilgiye erişimi oldukça önemli bir kriterdir. Bu nedenle IFAP, ulusların bilgisayar ve iletişim

teknolojileri için altyapı oluşturmasını desteklemekte ve özellikle çevrimiçi kaynaklara ulaşımı önemsemektedir. IPDC’de olduğu gibi IFAP belgelerinde de dijital uçurumun (sayısal eşitsizlik) küresel bir sorun olmaya devam ettiği belirtilmektedir (IFAP, 2009, s.20).

UNESCO’nun iletişim alanında IPDC ve IFAP gibi programlarla yürütmeye çalıştığı politikalarında Macbride raporunda tespit edilen sorunların günümüz şartlarıyla ele alındığı görölmektedir. Her ne kadar birçok araştırmacı tarafından Macbride raporu sonuca ulaşamamış bir girişim olarak görölse de, özellikle UNESCO bünyesindeki faaliyetlerde dikkate alınan önemli bir belge niteliğindedir.

c. World Summit on the Information Society (WSIS) Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi

WSIS, 2001 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanan ve ITU tarafından koordine edilen iki aşamalı bir eylem planıdır (http-27). İlk aşama 2003 yılının aralık ayında Cezayir’de yapılmıştır. Bu aşamada temel amaç bilgi toplumu oluşturmak için gerekli temellerin atılması olmuştur. Görüşmelerin sonunda Cenevre İlkeleri Beyanı ve Cenevre Eylem Planı olmak üzere iki önemli belge yayınlanmıştır. Cenevre İlkeleri Beyanı daha çok bilgiye erişim için teorik çerçevenin çizildiği bir belge olarak nitelendirilebilir. Cenevre Eylem Planında ise bilgi toplumunu oluşturabilmek için gerekli olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin önemi vurgulanmıştır.

Kasım 2005 yılında Tunus’ta gerçekleştirilen ikinci aşamada ise Tunus Taahhüdü ve Tunus Bilgi Toplum Gündemi adında iki belge yayınlanmıştır. İkinci olarak yayınlanan Bilgi Toplum Gündemi adlı belgede finansal mekanizmalar ve internetin yönetimine dair kararlar alınmıştır. Alınan kararlar doğrultusunda internetin küresel olarak yayılımı sonucunda yönetişiminin WSIS’in temel gündemi haline gelmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Alınan kararların izlenmesi için, 2015 yılında takip eden 10 senelik süreçte yapılanları değerlendirmek üzere toplanılması kararlaştırılmıştır. Bu yüzden 2015 yılında gerçekleşen görüşmeler WSIS+10 olarak yer almaktadır. Bununla birlikte her yıl belirli tarihlerde eylem planının takibi için forumlar düzenlenmektedir. 2015 sonrasında WSIS+15 adı verilen 2020 yılında “Kalkınma için Bilgi ve İletişim (BİT) Teknolojileri” temalı bir forum daha planlanmıştır. Bilgi Toplum Gündemi adlı belgede ek olarak yayınlanan bölümde ise eylemler ve bunları gerçekleştirecek paydaşlar belirtilmiştir. Tablo 4.3’de belirtilen eylemler ve paydaşlar uluslararası iletişimde ITU ve

BM'nin uluslararası iletişimde ve özellikle internet yönetiminde özel kuruluşlar karşısında edinmek istedikleri etkin rolü destekler niteliktedir.

Tablo.4.3. *Bilgi Toplum Gündemi Eylem Planı (kaynak: http-28)*

Eylem	Gerçekleştirecek Paydaşlar
Kamu yönetim otoritelerinin ve tüm paydaşların kalkınma için BIT'lerin geliştirilmesindeki rolü	BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi / BM Bölgesel Komisyonları / ITU
Bilgi ve iletişim altyapısı	ITU
Bilgi ve bilgiye erişim	ITU/ UNESCO
Kapasite geliştirme	BM Kalkınma Programı / UNESCO / ITU / BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı
BİT kullanımında güven ve güvenlik oluşturmak	ITU
Ortamı etkinleştirme	ITU / BM Kalkınma Programı / BM Bölgesel Komisyonları / BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı
BİT uygulamaları ▪ e-Devlet ▪ e-Ticaret ▪ e-Öğrenme ▪ e-Sağlık ▪ e-İstihdam ▪ e-Çevre ▪ e-Tarım ▪ e-Fen	▪ BM Kalkınma Programı/ ITU ▪ WTO / BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı / ITU / UPU ▪ UNESCO / ITU / BM Sınai Kalkınma Örgütü ▪ Dünya Sağlık Örgütü/ ITU ▪ Uluslararası Çalışma Örgütü/ ITU ▪ Dünya Sağlık Örgütü/ Dünya Meteoroloji Örgütü/ BM Çevre Programı / BM İnsan Yerleşimleri Programı / ITU / Uluslararası Sivil Havacılık Organizasyonu / Gıda ve Tarım Örgütü
Kültürel çeşitlilik ve kimlik, dilsel çeşitlilik ve yerel içerik	UNESCO
Medya	UNESCO
Bilgi toplumunun etik boyutları	UNESCO / BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi
Uluslararası ve bölgesel işbirliği	BM Bölgesel Komisyonları / BM Kalkınma Programı / ITU / UNESCO / BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi

WSIS tarafından üretilen belgeler tartışmaya açık bir dünya görüşünü yansıtmaktadır (Raboy, 2004). Yaklaşık olarak 180 ülkenin ve binlerce kişinin toplandığı bu forumlarda Yeni İletişim Düzenine dair tartışmalar da yapılmaktadır. Bu yönüyle WSIS, Yeni İletişim Düzeni tartışmalarına en açık platform olarak değerlendirilebilir. Bu durumda WSIS'in çatışmalara uygun bir ortam oluşturduğu da söylenebilir. Raboy'a göre WSIS genel olarak küresel iletişim yönetişimi ile yeni bir süreç başlatmıştır (Raboy, 2004, 345). Bu noktada yöndeşme, yeni iletişim teknolojilerinin farklı iletişim araçlarını birleştirmesi ve internetin iletişim ortam ve araçlarını bir araya toplayan şemsiye bir mecra (yeni medya) olarak öncelik kazanmasına neden olmaktadır. Fakat toplantılar aslında iletişimde liberal küresel pazarın oluşumu, bunu sağlayacak kurumsal düzenlemeler ve pazarın paylaşımı üzerinedir (Kaderoğlu, 2015, s.132). Her ne kadar izlediği politikalar gelişmekte olan ülkeler ile ilgili olsa da WSIS, gelişmiş ülkelerin karar almadaki etkisinden dolayı kapitalist ekonomik sisteme hizmet ettiği yönünde de eleştirilmektedir.

4.1.2.3. Intelsat

İntelsat için hazırlıklar, 1964 yılında ilk büyük uydunun uzayda yörüngesine yerleştirilmesiyle başlamıştır. Hiçbir ülkeye ayırım yapılmaması ilkesiyle telekomünikasyon hizmeti sunan küresel bir uydu sistemi olarak hedeflenmiştir. Dünyanın herhangi bir yerinde yüksek kaliteli, uygun maliyetli video ve geniş bant hizmetleri sunan dünyanın ilk küresel ağı olmuştur (http-29). Amacı İntelsat'a bağlı iletişim uyduları ile yapılan her türlü iletişimi düzenlemektedir (Aziz, 2013, s.134). Kuruluşundan 2001 yılına kadar hükümetlerarası bir örgüt olarak hizmet vermiş, fakat uydu hizmetleri sektöründe de gelişen liberalleşme eğilimi ile 2001 yılında özelleştirilerek çokuluslu bir şirket haline gelmiştir. 2019 itibarıyla 50 uydu filosu ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Uluslararası telekomünikasyon hizmeti sunan ticari uydulardaki artış bu özelleştirmenin bir sebebi olarak açıklanabilir. Rekabetçi uydu hizmetleri ortamında, hükümetlerarası bir yapıya sahip olması uygun görülmezince İntelsat da ticarileştirilmiştir (Katkin, 2005).

4.2. İnternet Rejimi

Telekomünikasyon sektörlerindeki hızlı gelişmeler ve yöndeşmenin yanı sıra, 1980'li yıllardan itibaren internetin sivil hayatlara daha fazla girmesi, hem koordinasyon hem de güvenlik sorunlarının aşılması açısından işbirliği gerektiren yeni bir alanı ortaya

çıkarmıştır. Franda (2001), internet rejiminin sanal dünyada düzen ve istikrarı sağlayacağını, aynı zamanda adalet ve özgürlüğün bu yolla teşvik edileceğini öne sürmektedir. İnternetin ayrıca telif hakkı ve patent gibi fikri mülkiyet haklarını da içermesi, artan e-ticaret, gizlilik ve bilgi güvenliği gibi konular işbirliğine olan ihtiyacı desteklemektedir.

Alanyazına bakıldığında internetin küresel yönetişimi, telekomünikasyon rejiminden ayrı olarak değerdendirilmektedir. Ancak bu konuda daha az çalışma bulunmaktadır. Bunun nedeni internetin hem oldukça yeni bir alan olması hem de karmaşık yapısının rejim oluşturmayı gleştirmesidir. Bu çalışmada internet rejiminin oluşması gerektiği bir argüman olarak sunulmakta ve bunun için gerekli unsurlarının tespiti de yapılmaya çalışılmaktadır. Konuyla ilgili çalışmalara daha çok küresel yönetişim başlığında rastlanılmaktadır. İnternet yönetişimi; “hükümetler, sivil toplum ve/veya internetin birbirine bağladığı ağ ve hizmetleri yürüten özel sektör operatörleri tarafından, TCP/IP protokolüne dayanan ve iletişimi yönlendiren standartlar, politikalar ve davranış kurallarını oluşturmak üzere gerçekleştirilen kolektif eylem” olarak tanımlanmaktadır (Mueller’den aktaran Haksever, 2018, s. 54). Bu çok paydaşlı yönetişim yapısı öncelikle internetin temel yapısını ortaya koyan mühendisler ve yazılımcılar başta olmak üzere günümüzde epistemik topluluklar (ICANN, IETF, W3C, WSIS-IGF) tarafından yönlendirilmektedir (Haksever, 2018, s. 55).

İnternet yönetişiminde,  rejim yaklaşımıyla da açıklanabilecek unsurlar bulunmaktadır. Örneğin IP adreslerinin ve alan adlarının yönetimi gibi konularda dağıtıma duyulan ihtiyaç nedeniyle neorealist rejim yaklaşımının koordinasyon ihtiyaı ile örtüşmektedir. Siber alanda yaşanan siber tehditler ise devletler temelinde işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Devletler siber güvenlik politikalarını ulusal düzeyde sürdürmenin yanı sıra, NATO (North Atlantic Treaty Organization), BM ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası örgütlerin güvenlik zirvelerinde uluslararası bir takım düzenlemeleri gündeme getirmektedir. Neoliberal yaklaşımda, uluslararası politikada temel aktörler olan devletler arasındaki güvensizlik rejimler yoluyla aşılabilir. İletişim kurulması ve bilgi paylaşımı taraflar için mutlak bir kazançtır. Siber alanda bilgi güvenliği ihtiyaı, saldırı tehditleri ve casusluk tehlikeleri nedeniyle güvensizlik söz konusudur. Bu durumun aşılmasında ortak kural ve düzenlemelerin geliştirilmesi önemlidir. Tıpkı nükleer silahların getirdiği güvensizlik ortamında yapılan bir dizi düzenlemeler gibi önlemler siber alanda da alınmalıdır. Mueller, Maithiason ve Klein, BM’nin iklim ereve

sözleşmesi gibi bir sözleşmenin internet rejimi içinde yapılmasını önermiştir (Mueller, Maithiason ve Klein, 2007). Koordinasyon problemi ve güvenlik tehdidi rejimlerin oluşması için gerekli şartlara işaret etse de, ulusal çıkarların varlığı rejimlerin oluşmasını zorlaştırmaktadır. Güvenlik zaafiyeti ortak bir sorun olması yanısıra devletlerin birbirlerine karşı kullandıkları bir koz da olabilmektedir. İnternetteki coğrafi belirsizlik ve kullanıcıların anonim kalabilmesi hukuki düzenlemeleri ve takibini zorlaştırmaktadır. Çin ve Rusya gibi otoriter ülkelerin internet üzerine uyguladıkları sansür, uluslararası düzenlemelerle ters düşebilmektedir. İnternet rejiminin daha ziyade devlet dışı aktörler tarafından inşa edildiği ve bunun da devletlerin paydaş olduğu ortak bir rejim için hazırlayıcı bir ortam olduğu söylenebilir. İnternetin yönetişiminde hızla özelleşen ve hükümetlerin özellikle ABD'nin etki alanından çıkarılmak istenen adem-i merkeziyetçi yapı yine neoliberal yaklaşım altında değerlendirilebilir.

İnternet devletleri aşan transnasyonel bir alan olması ve küreselleşmeyle birlikte aktörlerin sayıca artması karar alma süreçlerini güçleştirmektedir. Bu nedenle internet rejiminde etkin olan kuruluşlar; devletleri, bireysel katılımcıları ve uluslararası şirketleri de kapsayan çok paydaşlı bir ortamda faaliyetlerini yürütmektedir. Paydaşlara dayalı yönetim şekli ise farklı seviyelerde yönetişimle açıklanabilmektedir. Yönetişim, hiyerarşinin olmadığı ve paydaşlara belli sorumlulukların yüklenerek işleyen bir yönetim şeklidir. Kuruluşların çoğunun kar amacı gütmeyen kuruluşlar (STK'lar) olması ve alanında yetkin kişilerin (epistemik topluluklar) öncülüğünde gerçekleşmesi, bilişsel rejim yaklaşımıyla açıklanabilir. Bilişsel rejim yaklaşımı bilgiye ve bilgi topluluklarına önem atfetmektedir. Epistemik topluluklar olarak da anılan bu topluluklar uluslararası politikada bilim insanları, teknokratlar, mühendisler, yazılımcılar gibi alanında uzman kişilerden meydana gelmektedir. Bilişsel yaklaşım bu topluluklarla aktörler arası iletişimin sağlanabileceğini ve uluslararası düzenin de bundan etkileneceğini söylemektedir. İnternet Engineering Task Force (IETF) gibi kar amacı gütmeyen ve uzmanlardan oluşan kuruluşların varlığı bu tezi destekler niteliktedir.

4.2.1. İlkeler ve Normlar

İnternet açısından koordinasyona ihtiyaç duyulan konuların başında; İnternet Protocol (IP) adresleri ve Domain Name System (DNS) Alan Adları atanması gibi teknik unsurların belirli bir düzen çerçevesinde tahsis edilmesi gelmektedir. Buna ek olarak siber güvenlik için aktörlerin işbirliği ihtiyacı dikkat çekmektedir. Bu nedenle internetin

yönetişiminde bir rejimin oluşması ve genel kabul görmesi mümkündür. Fakat internetin devlet egemenliğini sınırlaması (adem-i merkeziyetçi yapı) ve müdahalelere daha açık bir alan olması, yapılan ve yapılabilecek düzenlemeleri güçleştirmektedir.

Bilginin serbest dolaşımı ile veri gizliliği ve güvenlik rejimin ilkelerini oluşturmaktadır. Standartlaştırma, teknik alanda işbirliği ve karşılıklı işbirliği ise telekomünikasyonda olduğu gibi internet rejiminde de olması gereken normlardır. İnternete bağlanmak ve diğer ağlarla iletişim kurmak için teknik altyapı gerekmektedir. UNESCO gibi kuruluşlar sayısal eşitsizlik (uçurum) ile mücadele konusunda, az gelişmiş ülkelerdeki internete erişimi arttırmak için öncelikle altyapıya yönelik projeler gerçekleştirmektedir. Bilgi güvenliği boyutu ele alındığında ise hükümetlerarası kuruluşların çalışmalarına örnek olarak NATO tarafından yayınlanan Tallin Kılavuzu ve özel şirketlerin çalışmalarına örnek olarak Microsoft'un yayınladığı Siber Güvenlik Normları uluslararası çok taraflı işbirliğine giden yolda atılan somut adımlar olarak değerlendirilebilir. Mueller, Mathiason ve Klein (2007), internet rejimi için belirli normları önermektedir. Bunlar, internet teknik modelinin korunması; altyapı, yazılım ve hizmetlerin ticarileştirilmemesi; çok paydaşlı yönetişimin meşrulaştırılması ve dağıtımın sınırlandırılmasıdır. İnternet teknik modelinin korunmasıyla, internet dolayımı ile iletişimin hızlı ve basit bir şekilde gerçekleştirmesinin engellenmemesi söz konusudur. Burada internette iletişimin kompleks hale getirilmemesi ve iletişimi kolaylaştırıcı yönünden bahsedilmektedir. Dağıtımın sınırlandırılması ve bundan kaynaklı eşitsizlik ise IP adreslerinin dağılımının katı kurallarla sınırlandırılmasını içermektedir.

4.2.2.Kurallar ve Karar Alma Süreçleri

İnternet rejiminde kuralları belirlemek telekomünikasyon alanındaki kadar kolay değildir. İnternet rejiminde üzerinde fikir birliği sağlanan ilke ve normlar olmakla birlikte, kurallar konusunda ve karar alma süreçlerinde fikir birliğinin sağlanması daha güçtür. Bunun sebebi çıkarların çatışması ve internet yönetiminin merkezileşmemesidir (Franda, 2001). Kullanıcı sayısının çokluğu ve karmaşık ağ ilişkileri bunu zorlaştırmaktadır. Bu nedenle belirli kurallardan bahsetmek mümkün değildir. Fakat son yıllarda önemi gittikçe artan “internet etiği” ve “internet hukuku” çalışma alanları bu kuralların oluşumu için uygun ortam ve fırsatlar olarak değerlendirilebilir.

Karar alma süreçleri internette, telekomünikasyon sektörlerindeki gibi belirli hükümetlerarası kuruluşlarca yönetilmemektedir. İnternet rejimi devletlerin rolünün daha kısıtlı olduğu fakat uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ön planda olduğu bir alan haline gelmiştir. Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) ve Internet Assigned Numbers Authority (IANN) gibi kuruluşlar IP ve DNS tahsisine yönelik faaliyetler yürütmektedir. İnternet yönetim forumu ve internet yönetim projesi gibi uluslararası sivil toplum örgütleriyle internete yönelik politikaların geliştirilmesi ve belirlenmesi gerçekleşmektedir. IETF gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda çalışan birçok mühendis, ağ operatörleri ve araştırmacılar, internetin teknik altyapısı için standartlar belirlemektedir. Bu kuruluşların taraflarının sadece devletler değil, devlet dışı aktörlerin de olması internet rejiminin karar alma sürecindeki farklılıkları ortaya koymaktadır. 2005 yılında ITU tarafından koordine edilen Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi-WSIS'te alınan kararlar doğrultusunda internet yönetimi kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. İnternet yönetimi, WSIS tarafından hükümetler, özel sektör ve sivil toplumun üzerine düşen rolleri yerine getirerek, paylaşılan ilke, norm ve kurallar çerçevesinde internetin geliştirilmesi ve uygulaması olarak tanımlanmaktadır ([http-17](http://17)). İnternet yönetiminde devletlerin hak ve sorumluluklarının olduğu, uluslararası kuruluşların koordinasyonu sağlamadaki başarısının, özel şirketlerin ve sivil toplumun internet gelişiminde kilit rol oynadığının altı çizilmektedir. Bunun yanı sıra yine WSIS'de internet yönetimine dair bir takım öneriler sunulmuştur ([http-17](http://17)):

- Rekabetçi bir ortamda ticari olarak müzakere edilen çalışmaların şeffaf ve objektif şekilde yürütülerek internet geçiş ve ara bağlantı maliyetlerinin teşvik edilmesi,
- Bölgesel internet değişim noktalarının oluşturulması,
- Gelişmekte olan ülkelerdeki yerel girişimciler için finansman mekanizmalarının önerilmesi
- Gelişmekte olan ülkelerde kullanım için bireysel ve toplu kullanıcı cihazları gibi düşük maliyetli ekipmanların geliştirilmesi
- İnternet Servis Sağlayıcılarının ve ticari görüşmelerdeki diğer tarafların adil ve dengeli bağlantı maliyetlerine ulaşmaya yönelik uygulamaları benimsemeye teşvik edilmesi
- Az gelişmiş ülkeler için bağlantı maliyetlerini ticari olarak müzakere etmeye teşvik edilmesi.

Alınan bu kararlara bakıldığında WSIS'in internet yönetimi için önceliğinin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik olduğu söylenebilir. Bunun sebebi ICANN

gibi kuruluşların, ABD'nin tek taraflı politikalarını yansıttığı için eleştirilerin odağında olmasıdır. Örneğin ICANN kuruluşunun ardından, ABD'nin özel sektörün internet gelişimine öncülük etmesini savunmasıyla birlikte devlet dışı aktörlerin etkin olduğu bir kuruluş haline gelmiştir. İlk WSIS zirvesi ise ICANN'ın ilk resmi eleştirisini oluşturmaktadır (Mueller, Mathiason ve Klein, 2007). Güney Afrika, Çin ve gelişmekte olan ülkeler memnuniyetsizliklerini bu zirvede gündeme getirmişlerdir. ICANN'ı ABD'nin internet üzerinde kurduğu hakimiyet olarak yorumlamışlar ve ICANN'ın meşruiyetini sorgulamışlardır. Bu tartışmalar sonucunda hükümetler arası nitelik taşıyan internet yönetişimi çalışma forumu kurulmuştur (Mueller, Mathiason ve Klein, 2007). WSIS forumlarında sadece ABD'nin değil tüm devletlerin eşit role sahip olduğu bir internet düzeni talebi, Internet Governance Forum'un (IGF) oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Fakat uluslararası çabalar ICAAN'ın meşru konumunu değiştirememiştir.

4.2.3.İnternetin Çok Paydaşlı Yönetişiminde Etkin Olan Kuruluşlar

a. Internet Corporation For Assigned Names and Numbers (ICANN)

İnterneti güvenli, istikrarlı ve birlikte çalışılabilir tutmayı amaçlayan; kar amacı gütmeyen küresel çapta etkili olan ve kamu yararına çalışan bir kuruluştur. İnternetin adlandırma sisteminin koordinasyonundaki rolü sayesinde internetin genişlemesine ve gelişmesine katkıda bulunur. DNS'nin teknik unsurlarının düzenlenmesinden sorumludur ve .com / .info gibi ist düzey alan isimlerinin kullanılma yetkilerinin dağıtımını yapmaktadır (http-30).

b. Internet Assigned Numbers Authority (IANA)

ICANN'ın bir alt kuruluşudur. ICANN tarafından sağlanan politika belirleme forumlarını kullanarak IP ve DNS koordinasyonunu yapar. Ayrıca bölgesel internet kayıtlarını yönetir.

c. World Wide Web Consortium (W3W)

Web standartları geliştiren uluslararası bir topluluktur. Web sitelerinde kullanılan html teknolojisini geliştirmek için çalışmaktadır.

d. Internet Engineering Task Force (IETF)

İnternetin teknik standartlarını belirler. Amacı interneti daha iyi hale getirmektedir. Ağ tasarımcıları, operatörleri, satıcıları ve araştırmacılardan oluşan topluluktur.

e. Internet Research Task Force (IRTF)

İnternet protokolleri, uygulamaları, mimarisi ve teknolojisi üzerinde uzun vadeli araştırma konularına odaklanan bireysel katılımcılardan oluşan uluslararası kuruluştur.

f. Internet Society (ISOC)

İnternetin açık, küresel ve herkes için güvenilir olması için çalışmaktadır. 1992 yılında IETF öncüleri tarafından kurulmuştur ve kar amacı gütmemektedir. İnternet standartları için kurumsal ve finansal destek sağlar.

g. Internet Governance Project (IGP)

2004 yılında George Teknoloji Enstitüsündeki bir grup araştırmacı tarafından kurulmuştur. BM, Avrupa Komisyonu ve ICANN gibi kuruluşlarla birlikte çalışmaktadır.

ğ. Internet Governance Forum (IGF)

BM bünyesinde faaliyet göstermektedir. Hem kamu hem özel sektörde politika yapma gücüne sahip olan paydaşları bir araya getirerek internet politikalarının oluşturulmasını amaçlar.

h. Regional Internet Registry (RIR)

Bölgesel internet kayıt sistemidir. Her RIR bulunduğu ülkelerin yasalarına uygun olarak kendi bölgesinde kar amacı gütmeyen üye temelli bir dernek olarak faaliyet gösterir.

ı. The Number Resource Organization (NRO)

RIR'ın koordinasyonu için kurulan ve küresel faaliyetlerini sürdüren çok paydaşlı uluslararası kuruluştur.

4.3.Posta Hizmetleri Rejimi

Uluslararası posta rejimi, ortak paydanın işlem maliyetlerinin düşürülmesi olması nedeniyle neoliberal rejim yaklaşımını yansıtmaktadır. Bu yaklaşımda evrensel kamu hizmeti, verimlilik ve bilginin serbest dolaşımı ilkeleri ve karşılıklı işbirliği normu rejimin oluşmasında etkilidir. Standartlaşma ve teknik işbirliğinin kazanımları dışında özellikle maliyetleri düşürmek için devletler posta hizmetlerinin uluslararası koordinasyonuna istekli olmaktadır. Posta rejiminin oluşumuna bakıldığında serbest piyasa ekonomisine uygun olarak posta hizmetleri maliyetlerinin ortak tarifelerle düzenlendiği görülmektedir. Devletler ikili anlaşmalarla farklı maliyetlere katlanmak yerine belirli düzenleme ve tarifelerle işlemler gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra posta rejiminin Universal Postal Union (UPU) tarafından yönetilmesi ve artık rejimin kurumsallaşması neoliberal yaklaşımla örtüşmektedir. Neoliberal yaklaşımın temeli sayılabilecek kurumsallaşma da posta rejiminde belirgin şekilde kendini göstermektedir.

4.3.1. Dünya Posta Birliği (UPU)

Birliğin kurulmasından önce, posta hizmetleri devletlerin ikili anlaşmaları yoluyla yürütülmekteydi. Tarifelerin her devletle farklı olarak belirlenmesi ve posta hizmetlerindeki artış, ortak bir düzenleme ihtiyacını beraberinde getirmiştir. 1863 yılında Amerika'nın öncülüğünde yapılan bir konferans sonucunda 15 Avrupa ülkesi ve Amerika arasında posta hizmetlerini düzenleyen birtakım normlar belirlenmiştir (http-31). 1864 yılında ise imzalanan Bern Anlaşması ile bugünkü posta rejiminin temelleri atılmıştır. Anlaşmalar öncesi posta faaliyetlerinin önündeki en büyük engel belirli bir tarifenin (ücretin) olmaması ve serbest ticaretin uygulanamamasıydı. Yapılan Bern Anlaşmasıyla ortak tarifeler belirlenerek uluslararası posta akışının önündeki engeller serbest ticaret ile aşılmıştır. Bu nedenle *serbest ticaret* uluslararası posta rejiminin en önemli ilkesi haline gelmiştir. Posta rejiminin diğer bir ilkesi ise *verimlilik*dir. Düşük maliyetle yüksek fayda elde etmek isteyen ülkeler, kurulan posta rejimiyle bunu elde etmektedir. Son olarak rejimin bir diğer ilkesi *bilginin serbest dolaşımı*dır. *Standartlaştırma* ve *karşılıklı işbirliği* ise posta rejiminin normlarını oluşturmaktadır. Standartlaştırma ile gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizliği düzeltici ortak tarifeler belirlenmektedir.

UPU'nun kurulmasıyla uluslararası rejimin uluslararası bir kuruluş ile izlenmesi gerçekleşmiştir. Uluslararası posta rejiminin kuralları ve karar alma süreçleri uluslararası posta hizmetlerinde Dünya Posta Birliği ile gerçekleşmektedir. Sınırlar içinde yaşanacak zararların tazmini için *sorumluluk alma* ve *rekabeti düzenleme* ise rejimin kurallarına örnek oluşturmaktadır. Karar alma ise UPU bünyesinde her dört yılda bir toplanan kongre tarafından gerçekleştirilmektedir.

UPU, 1874 yılında Bern anlaşması çerçevesinde posta ağlarını yönetmek ve düzenlemek için kurulmuştur. Birleşmiş Milletlerin bir organı olarak faaliyet göstermektedir (http-32) İletişim alanında ITU'dan sonra en eski örgüttür. UPU kurulmadan önce her ülkenin uluslararası postalarını almak istediği ülkelerle ayrı ayrı anlaşmalar hazırlaması gerekmektedir (http-33). Fakat UPU ile birlikte uluslararası posta dolaşımı belirli standartlara bağlanmıştır. Anayasasında belirtildiği gibi birliğin amacı tek bir posta bölgesi oluşturarak serbest dolaşımı sağlamak, adil ortak standartların belirlenmesi ve paydaşlar arasında etkili işbirliğidir. Günümüzde 192 üyeden oluşmaktadır. Finansmanı BM'den bağımsızdır. Tüm bütçe giderleri üye ülkeler tarafından verilen katkı payları ile ortaklaşa finanse edilmektedir (http-34).

Dünya Posta Birliği Kuruluş Yasası'nda Birliğin temel görevleri;

1. Posta gönderilerinin birbiriyle bağlantılı şebekelerden oluşan tek bir posta alanı dâhilinde serbestçe dolaşımını sağlamak,
2. Posta alanında standartların belirlenmesi ve teknolojinin teşvik edilmesi,
3. Üyeleri arasında uluslararası işbirliğini sağlamak,
4. Etkin teknik işbirliği sağlamak,
5. Tüketici ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaktır.

UPU'nun temel organları;

1. Kongre
2. İdari Konsey (Administration Council-CA)
3. Posta İşletme Konseyi (Postal Operation Council-POC)
4. Uluslararası Büro (International Bureau-IB)'dur.

Kongre, her dört yılda bir üye ülkelerin tam yetkili temsilcilerinin katılımıyla toplanan Birliğin en üst karar organıdır. Kongre'de esas olarak posta alanında stratejiler oluşturulmakta ve uluslararası ölçekte posta ile ilgili olarak uygulanacak kurallar

belirlenmektedir. Ayrıca, UPU bünyesinde görev yapacak Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı ile İdari Konsey ve Posta İşletme Konseyi üyelerinin seçimi de Kongre’de yapılmaktadır. İdari Konsey, genel olarak devlet politikalarına ilişkin konular ile birliğin tüm faaliyetlerinden sorumludur. Kongreler arasındaki dönemde, birliğin faaliyetlerinin devamlılığını sağlamaktadır. İdari Konsey, Birliğin çalışmalarının devamlılığını sağlamakta ve bütçeyi onaylamaktadır. İdari Konseyin görevleri esas itibarıyla; posta konularında benimsenecek politikaları belirleme, uluslararası düzenleyici gelişmeleri de göze alarak posta hizmetlerinin modernize edilmesine yönelik kararları alma ve hizmet kalitesinin iyileştirilmesine yönelik tedbirleri belirlemektir. İşletme Konseyi, Birliğin teknik ve operasyonel konularından sorumludur. Posta ofislerinin modernize edilmesi ve sunulan posta ürün ve hizmetlerinin geliştirilmesi konularında yardımcı olmak ve üye ülkelere teknik, işletme ve yetkisi dâhilindeki diğer işlerde standart oluşturma konusunda tavsiyelerde bulunmak görevleri arasında yer almaktadır (http-35).

UPU posta hizmetleri üzerinde yetkili olan ve ülkeler arası posta ücretlerini belirleyen bir kuruluştur. 2018 yılında tarife ücretleri ile ilgili düzenlemeler yapılmasını gündeme getirmiştir. UPU’da gelişmekte olan ülkelerin lehine yapılacak ücret tarifelerindeki değişiklik sonucu Washington çekilme kararı almıştır. Çin’in gelişmekte olan ülke statüsünden yararlanarak ABD’ye kendi mallarını düşük maliyetle sokması ve bunun ABD’deki şirketleri zarara uğratması gerekçe olarak sunulmuştur (http-36). ABD Başkanı Trump yeni gelecek düzenlemelerin kusurlu bir sistem olduğunu ve iyileştirilmediği takdirde ABD’nin örgütten çıkacağını duyurmuştur. Bunun üzerine UPU olağanüstü bir zirve gerçekleştirerek ABD ile uzlaşma yoluna gitmiştir. Uzlaşma sonucunda 2020 yılı itibarıyla ABD, kendi ücret tarifelerini belirleme koşuluyla üye olarak kalacağını açıklamıştır (http-37). Görüldüğü gibi UPU, Washington ve Pekin arasında yaşanan ticaret krizinin taşındığı bir forum haline gelmiştir.

4.4.Fikri Mülkiyet Rejimi

Fikri mülkiyet, genel anlamda bir eser üzerinde sahip olunabilecek maddi ve manevi hakların tamamını ve komşu haklarını ifade etmektedir. Fikri mülkiyet, bir kişiye veya kuruluşa ait olan fikir ürünüdür; söz konusu kişi ya da kuruluş, sonradan, bunu serbestçe paylaşmayı veya kullanımını belirli biçimlerde kontrol etmeyi tercih edebilir. Bu durumda hakların korunması gerekecektir (http-38)

Fikri mülkiyet genellikle telif hakları ve sınai haklar olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır. Telif hakları; edebiyat, müzik, sanat ürünleri ve görsel-işitsel ürünler, filmler, bilgisayar program ve yazılımlarını ortaya çıkaran kişilerin bu ürünler üzerindeki hakları ile bunların asıl üreticileri dışında kalan icracı, yapımcı ve yayıncılarının, komşu haklar (ilgili haklar) olarak adlandırılan ikincil haklarını kapsamaktadır. Sınai mülkiyet hakları ise; teknolojik buluşlar, modeller, mal ve hizmetlerin ticari markaları, endüstriyel tasarımları ve coğrafi işaretleri kapsamaktadır (Yücekal, 2003).

Dolayısıyla sınai mülkiyet, sanayide ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına; ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerlerindeki üretici veya satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına tescil edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürünü üretme ve satma hakkına belirli bir süre sahip olmalarını sağlayan gayri maddi bir hak olarak tanımlanmıştır.

Fikri ve sınai mülkiyet hakları yedi temel grup içinde ele alınmaktadır:

1. Fikir-Sanat eserleri
2. Entegre Devre Topografyaları
3. Yeni Bitki Çeşitleri Üzerindeki Islahçı Haklar
4. Patent
5. Endüstriyel Tasarım
6. Coğrafi İşaretler
7. Marka (http-39)

Fikri mülkiyet kapsamında telif hakları, uluslararası iletişimin unsurları olan televizyon dizileri, sinema filmleri, reklamcılık, dergi ve kitap yayınlarından doğan hakları kapsamaktadır. Fikri mülkiyet alanında sayılan tüm bu sektörler ulusal değerleri, kültürel mirası ve ideolojik eğilimleri içerisinde barındırdığı için düzenlenmesi zor bir alandır. Alleyne (1995) bu sektörlerde bir rejimin oluşmasında ulusal çıkarlar ve farklı kültürel değerler nedeniyle ortak ilkelerin oluşamayacağını öne sürmüştür. Devletlerin, kamu diplomasisi ve yumuşak güç politikaları çerçevesinde uluslararası iletişimi sağlamak adına bu alanları kullanması belirli ilke ve normların oluşmasını engelleyici bir faktör olarak değerlendirilebilir. Fakat bu noktada uluslararası alanda oluşabilecek korsan yayınlar devletlerarası işbirliği ihtiyacını doğurmaktadır. Fikri mülkiyet “telif hakları” özelinde belirli ilkelerin, kuralların ve kuruluşların kabul edildiği bir alan haline gelmiştir.

Fikri mülkiyet haklarının uluslararası korunması ihtiyacı, aslında bilgi ve bilgiye dayalı üretimin yaygınlaşmasının sonucudur. Özellikle gelişmiş ülkeler; yüksek eğitim düzeyleri, nitelikli insan kaynağı ve gelişmiş altyapıları ile daha avantajlı konumdadır. Bu ülkeler, teknolojiadaki üstünlüklerini ekonomik ve ticari avantaja çevirebilmek için fikri mülkiyet haklarını ulusal ve uluslararası düzeyde korumak ve korunmasını da teşvik etmek için gerekli düzenlemelerin öncüsü olmuşlardır. Buna örnek olarak WTO Uruguay Zirvesi sonunda WTO sisteminin dört önemli anlaşmasından biri olan TRIPS Anlaşması'nın tüm üyelere kabul ettirilmesi verilebilir. Bu neoliberal rejim içerisinde, gelişmekte olan ülkeler ve uluslararası kamuoyunun bir bölümü, gelişmiş ülkeler karşısında yaşanan dezavantajlı durumu özellikle “etik, insani, çevreci” kaygılar da gündeme taşınarak fikri mülkiyetin korunmasında “kamu yararının ön plana çıkarılması” girişimlerini uluslararası kuruluşlarda sürdürmektedir (Yücekal, 2003).

Bu perspektiften bakıldığında *serbest ticaret ilkesi*, fikri mülkiyet rejiminin temel ilkesidir. *Karşılıklı işbirliği* ise rejimin bir normunu oluşturmaktadır. Kurallar ve karar alma süreçleri ise uluslararası kuruluşlar (WTO, WIPO) tarafından yürütülmektedir. *Rekabetin düzenlenmesi* ve *eserin belirli bir koruma süresine tabii olması* rejimin kurallarını oluşturmaktadır. Örneğin WIPO tarafından eserlerin korunma süresi en az 50 yıl olarak belirlenmiştir. Telif hakları çerçevesinde taraflara yasal sorumlulukların yüklenmesi bu kuruluşlarla gerçekleşmektedir. Hakların ihlali durumunda TRIPS çerçevesinde uygulanacak cezai prosedürler cezaların niteliği üyelere bırakılmaktadır. Korsan yayıncılığın tespit edildiği ülkelerde, devletler iç hukukları çerçevesinde korsancılığı önleyici tedbirler almalı ve yapılan korsan yayınları imha etmelidir. Bu yönüyle devletlerin kendi sınırları içerisinde *sorumluluk* alması rejimin diğer bir kuralını oluşturmaktadır.

4.4.1.Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO)

WIPO, 1967 yılında genel merkezi İsviçre’de olan 192 üye ülkeden oluşan fikri mülkiyet hakları üzerine kurulmuş bir kuruluştur (http-40). Kuruluşun kökeni, 19. yüzyılda imzalanmış olan Sınai Mülkiyetin Korunmasına Dair Paris Sözleşmesi (1883) ve Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına Dair Bern Sözleşmesi (1886)’ne dayanmaktadır (Yücekal, 2003).

WIPO, fikri mülkiyet haklarını beş farklı alana gruplayarak açıklamaktadır:

- Telif hakkı,

- Patentler,
- Ticari markalar,
- Endüstriyel tasarımlar,
- Coğrafi işaretler.

Sayılan alanların her birinin kendine ait toplam 23 anlaşma ve bunları yöneten komiteleri bulunmaktadır. Bu komitelerce anlaşmaların uygulanması izlenmekte, ayrıca yeni anlaşmalara konu olabilecek yeni alanlar incelenerek müzakere edilmektedir. WIPO anlaşmaları, hakların korunması konusundaki yaptırımlarda zayıf kalmaktadır. Çünkü farklı gelişmişlik düzeylerine ve hukuk sistemlerine sahip çok sayıda ülkede geçerli olacak bir sistem oluşturulması zordur. WIPO anlaşmaları genel anlamda haklarla ilgili tanımları ve bir takım asgari standartları belirlemektedir. Kuruluşun bir yargı organı olmadığı gibi, üyelerin tüm anlaşmalara üyelik gibi bir zorunluluğu da bulunmamaktadır (Yücekal, 2003).

İletişim alanı özelinde bakıldığında kültürel ürünlerin telif haklarının uluslararası politikada yumuşak güç açısından oldukça önemli olduğu söylenebilir. Uluslararası iletişimin ürünleri olan sinema filmleri, televizyon dizileri, kitaplar, dergiler, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler telif hakları çerçevesinde korunmaktadır. Örgüt, telif haklarının kapsamını şöyle açıklamaktadır;

- Roman, şiir, oyun, referans eser, gazete makalesi gibi edebi eserler;
- Bilgisayar programları, veri tabanları
- Filmler, müzik besteleri ve koreografiler
- Resim, çizim, fotoğraf ve heykeller gibi sanatsal çalışmalar
- Mimari, haritalar, reklamlar ve teknik çizimler (http-41)

Ayrıca ülkelerin geleneksel ve kültürel çıktıları da fikri mülkiyet hakları içinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle devletlerin fikri mülkiyete dair varlıkları kurumlar aracılığıyla güvence altına alınarak ülke ekonomisi güçlendirilmektedir. Öyle ki sinema ve televizyon programlarının ihracatı devletler için önemli bir gelir kalemi haline gelmiştir. WIPO, Birleşmiş Milletlerin diğer alt kuruluşlarından farklı olarak kendini finans etme kapasitesine sahiptir. Genel gelirlerin yaklaşık %95'i uluslararası sistem kullanıcılarına sundukları ücretli servislerden gelmektedir (http-42). Fakat WIPO geliştirmekte olan üyelerin çıkarları için yapılan anlaşmalarda taraflı davrandığı yönüyle eleştirilmektedir (May, 2007, s.164). Az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler, WIPO'yu

kapitalist ekonomik sistemin bir yürütücüsü olarak değerlendirmektedir. Frederick ise, WIPO'nun etkisiz olmasının sebebini rejim karar alma süreçlerinin ve kurallarının gevşekliği ile açıklamaktadır (Frederick, 1993).

4.4.2.Dünya Ticaret Örgütü (WTO)

Fikri mülkiyet hakları kapsamında uluslararası iletişimi düzenleyen örgütlerden biri de WTO'dur. WTO kapsamında fikri mülkiyet üzerine tartışmalar 1986 yılında Uruguay turlarında görüşülmeye başlanmıştır. Bu görüşmeler sonucunda üye devletler arasında 1995 yılında Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma World Intellectual Property Organization (WIPO)'dan farklı olarak fikri mülkiyetin ticarete yönelik düzenlemelerini kapsamaktadır.

WTO fikri mülkiyeti “zihnin yaratımları” olarak tanımlamaktadır (http-43). Bunun yanında WTO'yu fikri mülkiyetleri kendi içinde altı gruba ayırmaktadır:

- Telif hakkı ve ilgili haklar,
- Hizmet markaları dahil ticari haklar,
- Coğrafi işaretler,
- Patentler,
- Entegre devrelerin yerleşim tasarımları,
- Ticari sırlar dahil açıklanmamış bilgiler.

WTO'nun fikri mülkiyet haklarını korumaya alma çabası aslında WIPO'nun bazı konularda yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. TRIPS, üye ülkelerde yaptırımların uygulanması ve çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü konusunda hükümler içermektedir. WTO sistemi, fikri mülkiyet haklarının ticarete konu olan yönleri bakımından, WTO Anlaşmazlıkların Halli Organı'na (Dispute Settlement Body) başvurma ve gereken hallerde yaptırımlar uygulama olanağı sağlamaktadır (Yücekal, 2003). WTO faaliyetleri uluslararası ticarete oluşabilecek rekabet sorunlarını önlemeye yöneliktir. Böylece WTO üye ülkeler arasında oluşacak sorunları çözmede bir anlaşmazlık kurulu olarak işlevini sürdürmeye devam etmektedir. Fakat örgütün tarafsızlığı oldukça tartışmalıdır. Mcphail (2004) WTO'yu ABD'nin hegemonik amaçlarla tuttuğu bir “piyon” olarak tanımlamaktadır (s.91-92). İşleyişi dolayısıyla güçlü devletlerin ekonomi politikalarını meşru hale getirmek için kullanılan bir kuruluş olarak görülmektedir. Özellikle mülkiyet haklarının korunması hususunda eserlerin sahiplerinin belirlenmesinin giderek zorlaşmasıyla bu koordinasyon daha da sorunlu hale gelmektedir.

WIPO ve WTO telif haklarını düzenleyen uluslararası kuruluşlardır. Bu kuruluşların yanında faaliyet gösteren birtakım farklı kuruluşlar da vardır. Bunlardan biri International Publishers Associations (IPA)'dır. 1896 yılında kurulan, 69 ülke ve kuruluştan oluşan, ulusal ve bölgesel düzeyde telif haklarının korunmasına destek veren uluslararası bir kuruluştur. Televizyon dizileri ve programları gibi televizyon yayınlarına ait düzenlemeler ise bölgesel yayıncılık birlikleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Sinema filmlerine yönelik olarak International Federation of Film Producers Associations (IFOFP) 27 ülke ve 34 kuruluştan meydana gelmektedir (http-44). IFOFP, telif hakları ve medya düzenlemeleri gibi sinema filmleri ve televizyon yapım endüstrilerinde etkili olan konularda faaliyet göstermektedir. Bunun yanında uluslararası film festivalleri düzenlemektedir. International Publishing Distribution Associations (IPDA) yayıncılık alanında faaliyetlerini geliştiren dernekler ve şirketler için şemsiye bir kuruluştur (http-45). Yine yayıncılık üzerine çalışan International ISBN Agency (Uluslararası ISBN) ajansına başvuran yayıncılar buradan International Standart Book Number (ISSN) 13 haneli numarası almaktadır. Benzer şekilde süreli yayınlar için de 8 haneli International Standard Serial Number (ISSN) kullanılmaktadır. Belirtmek gerekir ki ISBN ve ISSN yasal ve telif haklarını içeren bir koruma sunmamaktadır. Yayınları tanıma amaçlı olup, yayınların uluslararası dolaşımını kolaylaştıran standartlardır.

Bu çalışmada ele alınan dört ayrı uluslararası iletişim rejiminin “ilke, norm, kural ve karar alma süreçleri” ve rejimin unsurlarının hangi rejim teorisi yaklaşımıyla açıklanabildiği Tablo 4.4’te özetlenmektedir:

Tablo.4.4. Uluslararası İletişim Rejimleri

<i>Rejim</i>	<i>İlke ve normlar</i>	<i>Kurallar ve karar alma</i>	<i>Rejim yaklaşımı</i>
<i>Telekomünikasyon</i>	Evrensel kamu hizmeti Serbest ticaret Verimlilik Bilginin serbest dolaşımı Kullanım önceliğine saygı Eşitlik Devletlerin egemenliğine Saygı Uzayın serbestliği Standartlaşma Teknik alanda işbirliği Karşılıklı işbirliği	Sorumluluk alma Rekabetin düzenlenmesi ITU UNESCO OECD IPDC IFAP WSIS INTELSAT WTO/GATS WIPO Özel şirketler	Neorealist Neoliberal Bilişsel
<i>İnternet</i>	Bilginin serbest dolaşımı Veri gizliliği ve güvenliği Standartlaşma	ICANN IANA W3W	Neoliberal Neorealist Bilişsel

	Teknik alanda işbirliği Karşılıklı işbirliği	IETF IRTF ISOC RIR NRO WTO WIPO WSIS Özel şirketler	
<i>Posta</i>	Serbest ticaret Verimlilik Eşitlik Devletlerin egemenliği Standartlaşma Karşılıklı işbirliği Bilginin serbest dolaşımı	Sorumluluk alma UPU	Neoliberal Neorealist
<i>Fikri Mülkiyet</i>	Serbest ticaret Karşılıklı işbirliği	Sorumluluk alma Rekabetin düzenlenmesi Eserlerin belirli bir süre korunması WIPO WTO/TRIPS Özel şirketler	Neoliberal Bilişsel

Tablo.4.4. (Devam) *Uluslararası İletişim Rejimleri*

5.SONUÇ

Rejimler, uluslararası ilişkiler alanında işbirliğine yönelik tartışmalar çerçevesinde şekillenmiştir. Rejimler; ilkeler, normlar ve kurallar gibi düzenleyici unsurlar ile uluslararası ilişkilerin belirli alanlarının düzenlendiği yapılardır. Uluslararası politikanın anarşik bir yapıda olması, işbirliğine yönelik olarak farklı kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Neoliberal, neorealist ve inşacı/konstrüktivist yaklaşımlar böyle bir ortamda devletleri işbirliğine iten nedenleri, rejimlerin kurulmasını ve yürütülmesini farklı yorumlamaktadır. Neoliberaler “ortak çıkarlar” etrafında devletlerin işbirliği yapacağını savunmaktadır. Devletler kendi çıkarları peşinde koşan ve faydasını arttırmak isteyen rasyonel varlıklar olduğu için neoliberaler mutlak kazançlı diğer bir ifadeyle sıfır toplamı olmayan ilişkiler ağını kabul ederler. Neorealistler ise anarşinin çatışmayı beraberinde getireceğini bu yüzden devletler için önemli olanın güç kazanımı olduğunu vurgularlar. Bu yüzden devletlerarası işbirliklerinde göreceli kazanç yani sıfır toplamı bir durum söz konusudur. Buradan hareketle, devletlerin çıkarlarına ters düşecek alanlarda rejimlerin oluşamayacağını öne sürerler. Neorealistlerin bu varsayımına, ABD’nin, küresel çevre rejiminin bir parçasını oluşturan Kyoto protokolünden imza çekmesi örnek gösterilebilir. Bunların dışında bilişsel (inşacı) yaklaşım bu iki kuramdan farklı olarak yapı-aktör ilişkisine odaklanır. Anarşiyi devlet davranışlarını düzenleyen bir yapıdan ziyade asıl devletlerin şekillendirdiği sosyal bir alan olarak görür. Diğer iki kuramın aksine, devletlerin rasyonel varlıklar olduğunu reddederek bilginin ve ideolojinin önemini vurgular. Kimlik, siyasal söylem ve değerlerin devletlerin çıkarlarını belirlemede etkili olduğunu savunur. Buradan hareketle uluslararası politikada işbirliği, devletlerin kimliklerinin yanı sıra edindikleri bilgi ve tecrübeler ışığında belirlenmektedir. Bilişsel yaklaşımın diğer bir özelliği ise rejimlerin oluşmasında epistemik topluluklara yükledikleri anlamdır. Bilginin ve bu toplulukların rejimler yoluyla uluslararası sistemi değiştireceğini varsaymaktadırlar. Singh, epistemik toplulukların rejim oluşumu ve değişimine etkisine örnek olarak, telekomünikasyon rejiminde teknokratların (bürokrat ve mühendislerin) özellikle ITU bünyesinde “tercih ve ortak çıkarlarına” göre uzlaşma içerisinde kararlara yön verdiklerini ve liberalleşme karşıtı (devlet tekeli) oldukları 1980’lerin başına kadar olan süreçte de 1980’lerden itibaren liberalleşme destekleyicisi (özelleştirme yanlısı) oldukları süreçte de önemli rol oynadıklarını vurgulamaktadır (Singh, 2010, s. 12).

Uluslararası iletişim düzeni, uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin bir parçasıdır. Devletlerin uluslararası politikada sahip oldukları ekonomik ve siyasi güç onların uluslararası iletişim düzenindeki yerlerini de belirlemektedir. Uluslararası iletişim düzeni, gerekli teknoloji ve altyapıya sahip ülkelerin kuralları belirlemede daha fazla söz sahibi olduğu bir alan haline gelmiştir. Gelişmiş ülkeler bu teknolojiye az gelişmiş ülkelere çok daha önce sahip oldukları ve bu teknolojinin ortam ve araçlarını onlara ihraç eden bir konuma geldikleri için görece üstünlük sağlamaktadırlar. Az gelişmiş ülkeler ise, bu düzenin sadece kullanıcılarıdır. Teknolojiyi geliştirme ve ihraç etmekten yoksun oluşları, iletişim düzeninde pasif rol üstlenmelerine neden olmaktadır. İletişim alanyazınında hâkim olan eleştirel yaklaşımlar bu eşitsizlikleri ve enformasyon dengesizliğini ele almaktadır. Bu eleştiriler; kültürel ve ekonomi politik olmak üzere iki alt grupta değerlendirilebilir (Yaylagül, 2018). Kültürel yaklaşımlar toplumlar üzerindeki sosyokültürel etkileri incelerken; ekonomi politik yaklaşımlar ise küresel kapitalizmdeki iş bölümünün ve sonuçlarının üzerinde yoğunlaşmaktadır. Medya emperyalizmi, kültürel emperyalizm, propaganda ve sayısal uçurum kavramlarıyla iletişim düzenindeki sorunlar dile getirilmektedir.

Rejimlerin eleştirel ekonomi-politik eleştirileri ise uluslararası kuruluşları ve hegemon devletleri sistemi baskıladığı yönüyle sorgulamaktadır. Neoliberal yaklaşımda temel aktörler arasında yer alan uluslararası kuruluşlar, şirketler kapitalist ekonomik sisteme hizmet ettiği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Uluslararası iletişimde büyük rol oynayan bu kuruluşlar, gelişmiş ülkelerin çıkarlarını daha çok temsil etmektedir. Uluslararası iletişimin genel eğilimi daha fazla liberalleşme ve özelleşme yönünde seyrettikçe karşılıklı bağımlılık geliştirmekte olan ülkelerin aleyhine sonuçlar üretmeye devam edecektir. Realist kuramın rejimin sürekliliği açısından önerdiği hegemonun varlığı ise, sistemi küresel liberal ekonominin dışında, ayrıca bir de hegemonun çıkarları yönünde baskıladığı için eleştirilmektedir. 1983 yılında Krasner'in editörlüğünde yayınlanan ve kuramın temel referanslarından biri olan “*International Regimes*” adlı kitapta Susan Strange (1982) “*Cave, Hic Dragones: A Critique Regime Analysis*” adlı makalesinde rejimleri “geçici, belirsiz ve değer yüklü” olmakla eleştirmiştir. Buradan hareketle rejimlerin statükocu olduğunun altını çizmiştir. Başka bir eleştiride ise, rejimlerin normlar yoluyla, ABD’ye herhangi bir bölgede genişleme yapmadan küresel imparatorluk oluşturma fırsatı verdiği öne sürülmektedir (Stoyanov, 2012). Öte yandan rejimler, temel aktör olarak devleti ele aldığı ve sınırlı bir analiz ortaya koyduğu için de

eleştirilmektedir (Arı, 2013, s. 394). Bunun yanı sıra, rejimlerin uluslararası politikaya istikrar getirip getirmediği de tartışmalı konulardan birisidir. Bretton Woods sistemi örnek gösterilerek uluslararası politikada rejimlerin her zaman istikrar getirmediği ve sürdürülebilir olmadığı iddia edilmektedir (Şöhret, 2012, s. 107). Rejimlerin sürdürülebilirliği için kuruluşlara ve kuruluşların tarafları bağlayıcı kurallarına ihtiyaç duyulmaktadır. Singh uluslararası kuralların ulusal veya yerel düzeyde uygulanmadığı takdirde zayıf rejimlerin ortaya çıkacağını öne sürmektedir (Singh, 2008). Uluslararası iletişim rejimleri özelinde değerlendirildiğinde, ulusal ve bölgesel düzeyde mevcut olan denetleyici ve düzenleyici kuruluşların varlığı rejimlerin istikrarı için önemli hale gelmektedir. Kuruluşların yanı sıra uluslararası politikadaki mevcut güç dağılımı da rejimlerin istikrarını etkilemektedir. UPU’da yaşanan ABD ve Çin arasındaki gerilim bu duruma örnek gösterilebilir. Çin’de başlayan ve World Health Organization-WHO (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19 virüsünün yayılımı üzerine tartışmalar da güncel örneklerden birini oluşturmaktadır. Uluslararası sağlık rejiminin aktörlerinden olan WHO, ABD tarafından Çin’e olan yakınlığı ve süreci yönetemediği yönünde eleştirilmektedir. Öyle ki Başkan Trump, yakın zamanda yaptığı açıklamalarda WHO’ya yapılan finansal desteğin durdurulacağını söylemektedir ([http-46](http://46)). WHO’nun bütçesinin neredeyse yarısından fazlasının ABD tarafından karşılandığı düşünüldüğünde, finansmanın durdurulması uluslararası sağlık rejiminde yapılan işbirliğinin zayıflamasına neden olacaktır. Bu nedenlerle uluslararası rejimlerin istikrarı, önemli ölçüde mevcut uluslararası politikadaki güç dağılımı ile paralellik göstermektedir.

Uluslararası iletişim, unsurları ve aktörleriyle çoğulcu bir yapı haline gelmektedir. Bu da uluslararası rejim yaklaşımlarının, uluslararası iletişim düzeninde yer alan farklı rejimleri açıklamada uygun analitik yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Uluslararası iletişim çatısı altında yer alan rejimler; uluslararası politikada silahsızlanma, serbest ticaret, ulaşım, çevre ve sağlık gibi farklı konularda yapılandırılan rejimlerin bir başka örneğini oluşturmaktadır. İlgili alanyazında her ne kadar ağırlıkla telekomünikasyon rejimi ele alınmış olsa da uluslararası iletişim sadece telekomünikasyonla sınırlandırılmayacak kadar yaygın ve karmaşık bir hal almıştır. İnternet bilginin temel güç bileşeni olduğu sanal bir dünya inşa etmiştir (Nye ve Welch, 2011, s.386). İnternetin küresel yönetimi, posta hizmetleri ve fikri mülkiyet konularındaki rejimler tek bir yaklaşımla ele alınamayacak düzeyde “kompleks karşılıklı bağımlılık” içeren, farklı seviyelerde koordinasyon ve düzenlemeler gerektiren süreçlere dönüşmüştür. Hizmet

sunucu kuruluşların çıkarları ve piyasadaki rekabetleri yanında, kullanıcıların hızla artan ihtiyaçlarını en verimli şekilde ve kısa sürede karşılamaya yönelik çözüm arayışları da yeni iletişim düzeninde farklılaşmayı ve aktör sayısında artışı beraberinde getirmektedir. Bu durum ise, devlet dışı aktörlerin etki alanını genişletmektedir. Çok uluslu şirketler piyasa ekonomisi ve serbest ticaret rejiminin ilkelerine göre hareket etme eğiliminde oldukça, daha eşitlikçi politikalar ve uygulamalar, gelişmekte olan ülkelerin pazardaki paylarının artırılması gibi konular daha çok küresel sivil toplumun (STK'ların, mesleki ağların, genel anlamda bilgi topluluklarının) ilgi ve faaliyet alanına dönüşmektedir. Ağ toplumunun ihtiyaçları ve her alanda hızlı dijitalleşme; devletlerin, kamu kuruluşlarının talepleri karşılayabileceği dönemi çoktan geride bıraktırmıştır.

Bu çalışmada uluslararası iletişim rejimleri altında telekomünikasyon rejimi, posta rejimi, fikri mülkiyet rejimi ve internet rejimi olmak üzere dört alana ayrılarak incelenmiştir. Evrensel kamu hizmeti, serbest ticaret, verimlilik, bilginin serbest dolaşımı, kullanım önceliğine saygı, eşitlik, devletlerin egemenliğine saygı, uzayın serbestliği, standartlaştırma, teknik alanda işbirliği ve karşılıklı işbirliği telekomünikasyon rejiminde yer alan ilke ve normları oluşturmaktadır. Sorumluluk alma ve rekabetin düzenlenmesi gibi kurallar ve ITU, UNESCO ve Intelsat gibi kuruluşların varlığı ile karar alma süreçleri yürütülmektedir. Posta rejimi ise telekomünikasyon rejimiyle benzer şekilde serbest ticaret, bilginin serbest dolaşımı, verimlilik, devletlerin egemenliği, standartlaştırma ve karşılıklı işbirliği olmak üzere belirli ilke ve normlara sahiptir. Devletlerin sorumluluk alması temel kuralı oluştururken, karar almada UPU'nun etkisi söz konusudur. Fikri mülkiyet rejimi ilke ve normları serbest ticaret ve karşılıklı işbirliğinden oluşmaktadır. Yine sorumluluk alma en belirgin kural olarak görülmektedir. Buna ek olarak eserlerin belirli bir süre korumaya tabii olması kurallardan biridir. Karar alma süreçleri ise WIPO, WTO ve özel şirketlerin etkisiyle yürütülmektedir. İnternet rejimi ise bilginin serbest dolaşımı, veri gizliliği ve güvenliği, standartlaştırma, teknik alanda işbirliği, karşılıklı işbirliği ve rekabetin düzenlenmesi gibi ilke, norm ve kurallara sahiptir. Karar alma süreçleri ICANN, WSIS ve özel şirketler gibi uluslararası kuruluşlar tarafından yönetilmekte daha doğru ifade ile yönetim adı altında gerçekleşmektedir. Uluslararası iletişimde yer alan ve taraflarca -açık ya da örtülü şekilde- kabul edilen belirli ilke, norm ve kuralların varlığı ve karar alma süreçlerinde uluslararası kuruluşların rolü, uluslararası iletişim düzeninde var olan rejimleri kanıtlar niteliktedir. Bu da çalışmanın ana hipotezi

olan uluslararası iletişim düzeninin, uluslararası rejim yaklaşımlarıyla analiz edilmesini destekler niteliktedir.

Telekomünikasyon rejimi uydu yörüngeleri ve radyo frekanslarının koordinasyonu çerçevesinde neorealist yaklaşımla devletlerarası bir koordinasyon örneği olarak değerlendirilebilir. Fakat küreselleşme ve özelleştirmelerle çokuluslu medya şirketlerinin rolünün artması telekomünikasyonda neoliberal rejim kuramının etkisini ve açıklama gücünü artırmaktadır. Karşılıklı bağımlılığın olduğu uluslararası politikada aktörler arası işbirliğinin kaçınılmaz oluşu ve serbest piyasa ekonomisinin varlığı, neoliberal yaklaşımın öne sürdüğü tezleri desteklemektedir.

İnternet için yönetim ise üç rejim yaklaşımıyla da açıklanabilir. IP adreslerinin koordinasyonunda neorealist rejim yaklaşımı söz konusudur. Aktör sayısının çokluğu ve siber alandaki güvensizlik ise neoliberal rejim yaklaşımıyla açıklanabilmektedir. İnternet rejiminde kâr amacı gütmeyen kuruluşların varlığı ve araştırmacılar, mühendisler gibi uzman kişiler tarafından faaliyet gösterilmesi epistemik topluluklara aktör olarak yer açmaktadır. Bu da bilişsel rejim yaklaşımının analizlerde gerekliliğini desteklemektedir. Bilişsel yaklaşım içinde yer alan zayıf bilişselcilerin, neoliberal ve neorealist yaklaşımları tamamlayıcı bir işlev görmesi, internetin bahsi geçen üç rejim yaklaşımıyla da açıklanmasına olanak sağlamaktadır.

Posta hizmetleri rejimi işlem maliyetlerinin düşürülmesi hedefiyle neoliberal rejim yaklaşımını yansıtmaktadır. Rejimin kurumsallaştığı UPU şemsiyesi altında var olan hükümetlerarası düzen ise neorealist yaklaşımın varsayımlarını desteklemektedir. Bu yaklaşımda evrensel kamu hizmeti, verimlilik ve bilginin serbest dolaşımı ilkeleri ve karşılıklı işbirliği normu etkili olmuştur. Standartlaşma ve teknik işbirliğinin kazanımları dışında özellikle maliyetleri düşürmek için devletler posta hizmetlerinin uluslararası koordinasyonuna istekli davranmaktadır.

Fikri mülkiyet rejimi, günümüzde belirli ilkelerin, kuralların ve kuruluşların kabul edildiği bir alan haline gelmiştir. Bu neoliberal rejim içerisinde, gelişmekte olan ülkeler ve uluslararası kamuoyunun bir bölümü, gelişmiş ülkeler karşısında yaşanan dezavantajlı durumu özellikle “etik, insani, çevreci” kaygılar gündeme taşınarak, fikri mülkiyetin korunmasında “kamu yararının ön plana çıkarılması” girişimlerini uluslararası kuruluşlarda sürdürmektedir. Dolayısıyla WTO, WIPO gibi kuruluşların standart ve kuralları belirlediği rejimde, bilgi topluluklarının, STK’ların da faaliyet ve etki alanları

bulunmaktadır. Küresel liberal ekonomide gelişmiş ülkelerin ve çok uluslu şirketlerin dış ticarete rekabetlerini ve teknolojik üstünlüklerini dikkate alarak genel anlamda telif hakları ve patentler üzerinde durdukları görülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler de dış ticaret dengelerini ve yatırım çekebilme olanaklarını dikkate alarak bu kurallara uyum göstermektedir.

Bu çalışmada uluslararası iletişim rejimlerinin analizinde Krasner'in tanımı ve sınıflandırması kullanılmıştır. Ancak Young'ın sınıflandırmasına göre değerlendirme yapılması da çalışmaya farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Young rejimleri müzakere edilmiş rejimler, spontane gelişen rejimler ve dayatılan rejimler olarak ayırmaktadır. Bu bağlamda posta rejimi müzakere edilmiş rejimlerin en güzel örneğini oluşturmaktadır. Telekomünikasyon ve fikri mülkiyet rejimleri; düzenleyici uluslararası kuruluşların zirvelerinde müzakere edilmiş karar alma süreçlerini içeren rejimler olmalarına rağmen, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki asimetric güç ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda dayatılan rejim yaklaşımıyla da açıklanabilmektedir. Her ne kadar bu rejimler müzakere yoluyla oluşmuş olsa da güç dengeleri ve devletlerin farklı etki düzeyleri nedeniyle, az gelişmiş ülkeler tarafından bu müzakerelerin sonuçlarının dayatıldığı yönüyle eleştirilmektedir. İnternetin farklı seviyelerde yönetişimi ise hızlı teknolojik gelişmeler ve artan yöndeşme nedeniyle daha spontane gelişen bir rejim olarak değerlendirilebilir. İletişim rejimlerinin varlığını sürdürmesinde ikili ve çok taraflı anlaşmalar, uluslararası kuruluşların karar alma süreçleri; koordinasyon sorununu çözmek, işlem maliyetlerini düşürmek, güvensizliği aşmak ve yönetişimi sağlayabilmek için önemlidir. Bu nedenle rejimlerin etkisinin (güç ve kapsamının) artırılması uluslararası işbirliklerinin sürdürülebilirliği açısından elzem gözükmektedir.

Uluslararası iletişim rejimlerinde giderek artan liberalleşme eğiliminin, eşitlikçi ve adil bir düzenin kurulmasında engel teşkil etmediği söylenebilir. Elbette liberalleşmenin daha adil bir düzen oluşturmadaki etkisi birçok yönüyle tartışmaya açıktır. Liberalleşmenin oluşturduğu kapitalist ekonomik sistemin gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler arasındaki eşitsizliği derinleştirdiği eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. Uluslararası kuruluşlarda özellikle karar almada gelişmiş ülkelerin etkili olması rejimlerin eşitlikçi yapısını etkilemektedir. Fakat bu çalışmada eşitsizliğe bir çözüm bulmak amacıyla, liberalleşme ile birlikte artan aktörlerin niteliğine odaklanılmıştır. UNESCO, ITU gibi kuruluşların iletişim düzeninde yer alan eşitsizlikleri gidermeye yönelik faaliyetleri eleştirilse de karar almada WSIS gibi uzmanlar ve STK'lardan oluşan

epistemik toplulukların varlığı bu eşitsizliği kırmada bir fırsat olarak görülebilir. Devletlerden ve belirli kuruluşlardan bağımsız olarak bu epistemik topluluklar, eşitsizliklerin giderilmesinde önemli roller üstlenmektedir.

Bu çalışmada, uluslararası iletişim rejimlerine dair disiplinler arası (Uluslararası İlişkiler ve İletişim Bilimleri) analiz eksikliğinin giderilmesi amaçlanmıştır. Yeni bir bakış açısı olarak, uluslararası iletişim düzeni, uluslararası rejim yaklaşımları çerçevesinde analiz edilmiştir. Rejimlerin uluslararası iletişimde yaşanan sorunların anlaşılması ve çözüme yönelik öneriler sunulmasında önemli araçlar olduğu tartışılmıştır. Daha eşitlikçi çözümlerin bulunabilmesi konusunda da rejimler tüm paydaşların (kamu ve özel kuruluşlar, STK'lar, uzmanlar) bir araya gelmesi ve ortak karar alma süreçlerinin artırılması açısından önem taşımaktadır. Rejimlerin kural ve karar alma süreçlerindeki dönüşüm sadece değişen teknoloji ve devletlerin azalan rolü değil bilgi topluluklarının artan etki alanı açısından da incelenmelidir. Bilgi topluluklarının varlığı, liberal ekonomiden daha bağımsız bir yapıya olanak sağlayabilir. Yeni bilgi teknolojileri, merkezileşme ve bürokrasiyi güçlendirmek yerine ağ örgütlenmelerini destekleme eğilimindedir (Nye ve Welch, 2011, s. 386). Teknolojinin belirleyici etkisi, siyasi ve ekonomik güçle birlikte etki etmekte ve politikaları rejimlerdeki temel aktörler belirlemektedir. Bu noktada küresel sivil toplumun ortak değerleri ve kamu yararı bilincinin yaygınlaşması, iletişim ortam ve araçlarının küresel yönetişimi açısından umut vericidir. Yeni iletişim teknolojileriyle yondeşmeci bir yapıya dönüşen uluslararası iletişim unsurları, karmaşık karşılıklı bağımlılığın da etkisiyle yakın gelecekte internet yönetişimi çatısında değerlendirilebilecek bir alan haline gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, S. (2002). Enformasyon Egemenliği. *Kurgu Dergisi*, (19), 239-255.
- Akdemir, S. (2008). Uluslararası Enformasyon Akışı: Kavramsal Bir Çözümleme. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (9), 101-122.
- Aksoy, S.Z. (2015) (a) . Uluslararası Rejim Kuramları. T. Arı ve E. Toprak (Editörler), *Uluslararası İlişkiler Kuramları II* içinde (s. 25-46). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, S. Z. (2015)(b). Rejim Teorileri . *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12 (46), 57-77.
- Alleyne, M. D. (1995). *International Power and International Communication*. London: Macmillan Press.
- Arı, T. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*. Bursa: Mkm Yayınları.
- Arı, T. (2018). International Regime Theories. T. Arı ve E. Toprak (Editörler), *Theories of International Relations I* içinde (s. 117-141). Eskişehir: Anadolu University Press.
- Armaoğlu, F. (2012). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Axelrod, R., & Keohane, R. O. (1985). Achieving Cooperation under Anarchy: Strategies and Institutions. *World Politics*, 38 (1), 226-254.
- Aziz, A. (2013). *Televizyon ve Radyo Yayıncılığı (Giriş)*. İstanbul: Hiperlink.
- Baldwin, D. A. (1993). Neoliberalism, Neorealism and World Politics. D. A. Baldwin (Ed.), *Neoliberalism and Neorealism: The ontemporary Debate* içinde (s. 3-25). New York: Columbia University Press.
- Baytar, O. (2012). Uluslararası İletişim Düzeni Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım : Görünen Köy. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(12), 353-366.
- Bilim Y., Mil, B., ve Yüksel, A. (2007). *Nitel Araştırma: Neden, Nasıl, Niçin?* Ankara: Detay Yayıncılık.
- Blanton, S., & Kegley, C. (2015). *Dünya Siyaseti: Yönelim ve Dönüşüm*. Sakarya: Sakarya Kültür Yayınları.

- Bostancı, M. (2013). *Uluslararası İletişimin Ekonomi Polisiği*. İstanbul: Nemesis Kitaplığı.
- Bozdağlıoğlu, Y., & Özen, Ç. (2004). Liberalizmden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistematik Bağımlılık. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(4), 59-79.
- Burchill S., Devetak R., Donnelly, J., Linklater A., Nardin, T., Paterson, M., . . . True, J. (2013). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İstanbul : Küre Yayınları
- Büyükbaykal, C. (2012). Geçmişten Günümüze Uluslararası Haber Ajanslarının Yeri ve Önemi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* , 0(19).
- Canlı, M. (2013). *Siber Güvenlik*, Ankara: Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi.
- Castells, M. (2007). Communication, Power and Counter-power in the Network Society. *International Journal of Communication*, 1, 238-266.
- Chitty, N. (2010). Mapping Asian International Communication. *Asian Journal of Communication*, 20 (2), 181-196.
- Cowhey, P. F. (1990). The International Telecommunications Regime: The Political Roots of Regimes for High Technology. *International Organization*, 44 (2), 169-199.
- Clarke, R., & Knake, R. (2011). *Siber Savaş*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (3 b.). (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Cox, R. W. (2013). Gramsci, Hegemony ve Uluslararası İlişkiler: Metot Üzerine Bir Deneme. E. Diri (Ed.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler* içinde (s. 551-567). İstanbul: Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Çiftçi, H. (2013). *Her Yönüyle Siber Savaş*. Ankara: Tubitak Yayınları
- Demir, Ö. (2018). *Uluslararası Politik Ekonomi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Dirlik, A. (2009). *Kriz, Kimlik ve Siyaset : Küreselleşme Yazıları*. (Çev: S. Oğuz) İstanbul: İletişim Yayınları.

- Elam, J. D. (2019). *Postcolonial Theory*.
- Erdem, M. ve Özocak, G. (2019). Siber Güvenliğin Sağlanmasında Uluslararası Hukukun ve Türk Hukukunun Rolü. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68 (1), 127-212.
- Erdoğan, İ. (2011). *İletişimi Anlamak* (4 b.). İstanbul: Erk Yayınları.
- Esayas, Y.S. (2014). The IP Address Divide: The Quest of Developing Countries for an ITU-Based Distribution Regime, *Journal of Information Technology & Politics*, 11 (1), 102-122.
- Evans, G., & Newnham, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.
- Franda, M. (2001). *The Emergence of an International Regime*. London: Lynne Rienner Publishing.
- Frederick, H. H. (1993). *Global Communication and International Relations*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company.
- Gadimov, J. (2014). Rusya'da Devlet ve Özel Haber Ajansları: İtar-Tass, Ria Novosti ve İnterfaks. *Global Media Journal*, TR Edition 5(9), 133-147.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gilpin, R. (2012). *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası* (2 b.). Ankara: Kripto.
- Girffiths, M., T.O'Callaghan, & Roach, S. (2013). *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*. (Çev: Cesran). Ankara: Nobel Kitap.
- Girgin, A. (2002). *Uluslararası İletişim: Haber Ajansları ve A.A.* İstanbul: Der Yayınları.
- Grieco, J. M. (1988). Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism. *International Organization*, 42 (3), 485-507.
- Golding, P., & Murdock, G. (1997). Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik. S. İrvan (Ed.), *Medya Kültür Siyaset içinde* (s. 49-78). Ankara: Ark.
- Haas, E. B. (1982). Words Can Hurt you; Or, Who Said what to Whom about Regimes. *International Regimes*, 36 (2), 207-243.
- Haas, P. M. (1992). Introduction: Epistemic Communities and International Policy Coordination. *International Organization*, 46 (1), 1-35.

- Haggard, S., & Simmons, B. A. (1987). Theories of International Regimes. *International Organization*, 3(41), 491-517.
- Haksever, G. (2018). *İnternet ve Çok-Paydaşlı Yönetişimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Bilişim ve Teknoloji Hukuku Programı.
- Hasenclever, A., Mayer, P., & Rittberger, V. (2004). *Theories of International Regimes* (6. b.). New York: Cambridge University Press.
- Hopkins, R. F., & Puchala, D. J. (1982). International Regimes: Lessons from Inductive Analysis. *International Organization*, 36 (2), 245-275.
- Hudson, H. E. (2006). *From Rural Village to Global Village : Telecommunications for Development in The Information Age*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- IFAP. (2009). *National Information Society Policy: A Template*. Paris: UNESCO.
- IOS Evaluation Office. (2018). *Evaluation of the International Programme for the Development of Communication (IPDC)*. France: UNESCO.
- İnanç, Z. S. (2017). *Soğuk savaş sonrasında Karadeniz Bölgesi: Uluslararası Rejim Teorisi Işığında İşbirliği Sürecinin Yeniden Düşünülmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İşçibaşı, Y. B., & Orhon, E. N. (2013). *Uluslararası İletişim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Joyner, C., & Lawson, S. (1985). The US and UNESCO: Rethinking the Decision Withdraw. *International Journal*, 41(1), 37-71.
- Kaderoğlu, Ç. (2015). NWICO'dan WSIS'e: Uluslararası İletişimde Dönüşüm ve Mücadele. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (41)
- Kaplan, Y. (1991). *Enformasyon Devrimi Efsanesi*. İstanbul : Rey Yayınları.
- Kauppi, M. V., & Viotti, P. R. (2016). *Uluslararası İlişkiler Teorisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Katkin, D.K. (2005). Communication Breakdown? The Future of Global Connectivity After the Privatization of INTELSAT. *Bepress Legal Series*.

- Keohane, R. O. (1982). The Demand for International Regimes. *International Organization*, 36 (2), 325-355.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2012). *Power and Interdependence* (4. b.). Longman.
- Kim, K. ve Barnett, A.G. (2000). The Structure of The International Telecommunications Regime in Transition: A Network Analysis of International Organizations, *International Interactions*, 26 (1), 91-127.
- Krasner, S. D. (1982). Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables. *International Organization*, 36 (2), 185-205. https://www.jstor.org/stable/2706520#metadata_info_tab_contents (Erişim Tarihi:09.09.2019)
- Krasner, S. D. (1991). Global Communications and National Power: Life on the Pareto Frontier. *World Politics*, 43 (3), 336-366.
- Little, R. (2001). International Regimes. J. Baylis, & S. Smith (Ed), *The Globalization of World Politics: An Introductional Relations* içinde (s. 299-316). New York: Oxford University Press.
- Macbride, S. (1993). *Birçok Ses Tek Bir Dünya*. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Maitland, D. (1985). *The Missing Link: Report of the Independent Commission for World Wide Telecommunications Development*. ITU. <http://handle.itu.int/11.1004/020.1000/3.5.57.en.100> (Erişim tarihi: 29.03.2020).
- Mathiason, J., & Mueller, M., & Klein, H. (2007). The Internet and Global Governance: Principles and Norms for a New Regime. *Global Governance*, 13 (2), 237-254.
- Mattelart, A. (2001). *İletişim Dünyasallaşması*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- McPhail, T. L. (2014). *Global Communication: Theories, Stakeholders and Trends* (4 b.). UK: Wiley.
- Meyer, E. T. (2006). Communication regimes: A conceptual framework for examining IT and social change in organizations. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*, 42 (1).

- Mearsheimer, J. J. (1995). The False Promise of International Institutions. *International Security*, 19 (3), 5-49.
- Mowlana, H. (2016). The Role of Media in Contemporary International Relations: Culture and Politics at The Crossroads. *Journal of Multicultural Discourses*. 11 (1),84-96.
- Nordenstreng, K. (2011). The New World Information and Communication Order:Testimony of an Actor. F.Dappe,W. Meixne ve G. Pallaver (Editörler), *Widerworte: Philosophie, Politik, Kommunikation. Festschrift für Jörg Becker* içinde (227-237). Innsbruck : Innsbruck University Press
- Nye, J.S. (2017). Yumuşak Güç. (Çev: R. İnan Aydın). Ankara: BB101 Yayınları.
- Nye, J. S., & Welch, D. A. (2011). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak* (2 b.). (Çev: R. Akman). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öngören, G. (1995). *Uluslararası İletişim*. İstanbul: Der Yayınları.
- Özcan, Z. (1983). *Uluslararası İletişim ve Az gelişmiş Ülkeler*. Ankara: Dayanışma Yayınları.
- Özdamar, Ö. (2007). Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4 (15), 33-65.
- Özdamar, Ö. (2018). Oyun Kuramı. A. Balcı ve Ş. Kardaş (Editörler), *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (533-541). İstanbul: Küre Yayınları.
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi* , 63 (3), 114-144.
- Özçelik, S. (2012). Uluslararası Rejim Kavramı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme: Yapısalcı, Kurumsal ve Bilişsel Temel Teoriler. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(1), 231-250.
- Pazarcı, H. (1989). *Uluslararası Hukuk Dersleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Roskin, M., & Berry, N. (2014). *Uluslararası İlişkiler: Uİ'nin Yeni Dünyası*. Ankara: Adres Yayınları.
- Raboy, M. (2004). The WSIS as a Political Space in Global Media Governance. *Continuum*, 18 (3), 345-359.

Ruggie, J. G. (1975). International Responses to Technology: Concepts and Trends. *International Organization*, 29 (3), 557-583.

Sancak, K. (2016). *Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç*. Ankara: Nobel Yayınları.

Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih, 1918-1994* (5 b.). Ankara: İmge Kitapevi.

Schiller, H. (1979). The Transnational Corporation And The International Flow of Information: Challenges to National Sovereignty. *Current Research on Peace and Violence* 1(2), 1-11.

Singh, J.P. (2010). International Communication Regimes. *Oxford Research Encyclopedia, International Studies*. Print publication date March 2010. Online publication date: Dec 2017 DOI: 10.1093/acrefore/9780190846626.013.227

Sönmezoğlu, F. (2010). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü* (4 b.). İstanbul: Der Yayınları.

Steger, M. B. (2013). *Küreselleşme*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Stein, A. A. (1982). Coordination and Collaboration: Regimes in an Anarchic World. *International Organization*, 36 (2), 299-324.

Sterling F. , J. (2016). Neoliberalizm. T. Dunne, M. Kurki ve S. Smith (Editörler) , *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik içinde* (Çev: Ö. Kelekçi) (s. 111-129). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Stoyanov, S. (2012). *Why are Regimes and Regime Theory Accepted by Realists and Liberals?* <https://www.e-ir.info/2012/08/17/why-are-regimes-and-regime-theory-accepted-by-realists-and-liberals/> (Erişim tarihi: 29.03.2020).

Strange, S. (1982). Cave! Hic Dragones: A Critique of Regime Analysis. *International Organization*, 36 (2), 479-496.

Şöhret, M. (2013). Uluslararası Rejim Teorisi. H. Çomaklı ve C. Sancaktar (Editörler), *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar içinde* (s. 89-111). İstanbul: Beta Basım Yayım.

- Thompson, J. B. (2008). *Medya ve Modernite*. (Çev: S.Öztürk). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Thussu, D. K. (2000). *International Communication*. London: Oxford University Press.
- Uluç, G. (2011). *Uluslararası Haber Dengesizliği Olgusu ve Yeni Medyanın Haber Akışı Sürecine Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş*. (Çev: E. Abadoğlu ve N. Ersoy) İstanbul: BGST Yayınları.
- Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Yanık, L. K. (2015). Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12 (46), 35-56.
- Young, O. R. (1980). International Regimes: Problems of Concept Formation. *World Politics*, 32 (3), 331-356.
- Young, O. R. (1982). Regime Dynamics: The Rise and Fall of International Regimes. *International Organization*, 36(2). 277-297.
- Young, O. R. (1986). International Regimes: Toward a New Theory of Institutions. *World Politics*, 39 (1), 104-122.
- Young, O. R. (2012). *Regime Theory Thirty Years On: Taking Stock, Moving Forward*. <https://www.e-ir.info/2012/09/18/regime-theory-thirty-years-on-taking-stock-moving-forward/> (Erişim tarihi: 29.03.2020).
- Young, R. J. (2016). *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş*. Matbu.
- Yaylagül, L. (2018). Herbert Schiller'in İletişim Kuram ve Araştırmalarına Katkısı. *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 26 (2), 11-23.
- Yücekal, Y. (2003). Fikri Mülkiyet Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO). *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*. Sayı VIII (Şubat 2003). Dışişleri Bakanlığı Yayınları. <http://www.mfa.gov.tr/fikri-mulkiyet-haklarinin-uluslararasi-duzeyde-korunmasi---dunya-fikri-mulkiyet-orgutu-wipo.tr.mfa>

Yüksel, H. (2014). Sermaye Haber Ajansları İlişkisinin Dönüşümü: Reuters Örneği. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 1(1), 33-56.

Yüksel, M. (2001). Küreselleşme Sürecinde Fikri Mülkiyet Hakları. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 13 (2), 557-578.

Zacher, W.M ve Barnett A. (1996). *Governing Global Networks: International Regimes for Transportation and Communications*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zorlu, Y. (2016). Uluslararası İletişim Düzeni ve Batı Egemenliği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 846-857.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

http-1: <https://archive.globalpolicy.org/component/content/article/157-un/27023.html>
(Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-2: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-3: <https://www.itu.int/en/history/Pages/RadioConferences.aspx?conf=4.36> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-4: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/12-tel_e.htm (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-5: <https://www.ucsusa.org/resources/satellite-database> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-6: <https://www.history.com/news/who-invented-the-internet> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-7: <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/dersler/ebb/ebb467-guz2000/umut-p.html>
(Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-8: <https://www.cfr.org/report/increasing-international-cooperation-cybersecurity-and-adapting-cyber-norms> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-9: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/185> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-10: https://www.wipo.int/treaties/en/ip/berne/summary_berne.html (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-11: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/creativity/creative-industries/world-anti-piracy-observatory/> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-12: <https://www.forbes.com/global2000/list/1> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-13: https://www.itu.int/pub/D-PREF-EF.SERV_FUND (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-14: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/telecom_e/tel23_e.htm (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-15: https://www.wto.org/english/tratop_e/serv_e/telecom_e/tel23_e.htm (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-16:

<https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introouterspacetreaty.html>

(Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-17: <https://www.itu.int/net/wsis/docs2/tunis/off/6rev1.html> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-18: <https://www.itu.int/en/history/Pages/ConstitutionAndConvention.aspx> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-19: <https://www.itu.int/en/history/Pages/FocusOnITUAreasOfWork.aspx> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-20: <https://www.itu.int/en/council/Pages/overview.aspx> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-21: <https://www.itu.int/en/events/Pages/conferences.aspx> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-22: <https://en.unesco.org/countries/member-states> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-

23: http://portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=15244&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-24: <https://en.unesco.org/programme/ipdc> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-25: <https://en.unesco.org/programme/ipdc> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-26: <https://en.unesco.org/programme/ifap> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-27: <http-8 https://www.itu.int/net/wsis/basic/about.html> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-28: <https://www.itu.int/net/wsis/docs2/tunis/off/6rev1.pdf> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-29: <http://www.intelsat.com/about-us/overview/> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-30: <https://archive.icann.org/tr/turkish.htm> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-31: <http://www.upu.int/en/the-upu/history/about-history.html> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-32: <http://www.upu.int/en/the-upu/history/about-history.html> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-33:

https://applications.icao.int/postalhistory/icao_and_the_universal_postal_union.htm

(Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-34: <http://www.upu.int/en/the-upu/finances/about-finances.html> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-35: <https://www.btk.gov.tr/upu> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-36: <https://www.dw.com/en/pexit-us-prepares-to-pull-out-of-universal-postal-union/a-50569818> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-37: <https://www.theguardian.com/world/2019/sep/25/un-universal-postal-union-mail-deal-trump> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-38: <https://www.ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticari/fikri-mulkiyet-haklari> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-39: <https://www.ticaret.gov.tr/gumruk-islemleri/sikca-sorulan-sorular/ticari/fikri-mulkiyet-haklari> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-40: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-41: <https://www.wipo.int/copyright/en/> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-42: <https://www.wipo.int/about-wipo/en/budget/> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-43: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/agrm7_e.htm (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-44: <http://www.fiapf.org/default.asp> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-45: <https://www.ipdawe.org/about-ipda-1/> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)

http-46: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-04-15/china-blasts-trump-s-move-to-pull-who-funding-pledges-support> (Son erişim tarihi: 21.04.2020)